

Késő szarmata temetőrészletek Óföldaék–Ürmös II. lelőhelyen (M43-as autópálya 10. lelőhely)

Gulyás Gyöngyi

Az M43-as autópálya Makó és Óföldaék között húzódó szakaszán, a 32+600 és 33+000 km szelvények között, a 10. számú lelőhelyen 2008 őszén megelőző régészeti feltárást végeztünk.¹ A lelőhely egy pleisztocén kori infúziós lösszel fedett maradványfelszín peremén, egy feltöltődött csatornákkal jellemezhető övzátony felszínén helyezkedik el (SÜMEGI 2010. 5.). Természetföldrajzilag a Maros vízgyűjtő területéhez tartozik, melynek gyenge kiemelkedésekkel tagolt felszínén a terepbejárás alkalmával egy nagy kiterjedésű késő szarmata települést azonosítottak.²

Az Óföldaéktól délre fekvő Ürmös határrészben elterült lelőhely az épülő M43-as autópálya nyomvonalán jóval túlnyúlt.³ Az M43-as 10. és a tőle Ny-ra fekvő 9. lelőhelyet a felszíni jelenségek alapján különítették el egymástól, azonban a feltárási alkalmával nyilvánvalóvá vált a két lelőhely összetartozása (I. tábla 1.).⁴ A 10. lelőhelyet egy dűlőút és az azzal párhuzamosan futó két ÉNy–DK-i csatorna vágta ketté.

A feltárási közel 500 m hosszan folyt a nyomvonal átlagosan 50 m-es szélességében. A 2008-ban feltárt 28.550 m² felületen 267 objektum (355 stratigráfiai egység) került elő, melyek közül 216 szarmatának, 1 újkorinak bizonyult, 138 leletanyag hiányában ismeretlen korú.⁵ A településobjektumok (gödrök, cölöplyukak, árkok, házak, illetve egy-egy külső kemence, kút és füstölő) között, a mai járószinttől 30–45 cm-re, a feltárási terület keleti szélén (1. sírcsoport), illetve a késő szarmata falu nyugati részén (3. sírcsoport) egy 18 és egy 27 sírből álló temetőrészlet került feltárássra (I. tábla 2., II. tábla). További 3 sír (2. sírcsoport) a településobjektumok között, egymás mellett helyezkedett el (II. tábla).

¹ Köszönettel tartozom Bottyán Katinka és Czizgléczki Tibor technikusoknak a terepen végzett munkájukért, illetve Szabó Zsannettnek és Keresztes Noémi Ninettának a rajzok elkészítéséért. Kulcsár Valériának hasznos tanácsait köszönöm! A lelőhely ÉNy-i részén 2009-ben Balogh Csilla vezetésével folytatódott a feltárási.

² A hatástanulmányt Szalontai Csaba készítette.

³ A terepbejáráskor a lelőhely pontos kiterjedését a magasra nőtt gabona miatt nem lehetett meghatározni.

⁴ Ezt bizonyítja a 9. lelőhely nyugati és a 10. lelőhely keleti szélén feltárt, többosztatú, valószínűleg az összetartozó, teljes települést kerítő árokrendszer is.

⁵ A 9. és 10. lelőhelyen 2008–2009-ben közel 50.000 m²-en 923 objektum került elő (BALOGH–GULYÁS–SÓSKUTI 2009. 20.).

A sírok leírása⁶

15. sír (SNR 17.) (III. tábla 1.): Tájolása ÉNy–DK 300°. H. 270 cm, sz. 82–86 cm, m. 89–97 cm.⁷ Bolygatott sír. Lekerekített sarkú, téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, kötött, sárga agyag- és paticszemcsés, fekete humuszos betöltésű sírgödör. A nyesési szinttől 48 cm-re, a sír középső részén téglalap alakú, 55 cm széles és 215 cm hosszú, szürkésbarna, sárga agyagsáv, paticszemcsés, hamus, humuszos foltot figyeltünk meg. A gödörben 40–45 éves férfi közepes megtartású, háton fekvő, nyújtott helyzetű váza feküdt.⁸ A koponya jobb oldalra billent, a bal láb-szárcsont, néhány csigolya, egy-két kézujjcsont és a jobb kulcscsont másodlagos helyen került elő. A jobb alkart a medence fölé, a bal kézfejet a bal medence alá helyezték. A váz mérhető h. 156 cm.

Leletek: 1. A mellkas jobb oldalán szögletes, 3 domború díszítéssel ellátott, vékony, szabálytalan alakú, szögletes vagy szabálytalan valószínűleg bronz övveret töredéke. A lemez a felszedéskor kettétört. 2. A mellkas bal oldala és a gerincoszlop között, a váz alatt szögletes átmetszetű, egyik vége felé fokozatosan elkeskenyedő vas csattövis (III. tábla 2.). 3. A bal lábszár mellett ovális, kerek átmetszetű vas övcsat (III. tábla 3.). A csatkarikára korrodálódott csatpecek vége a karikára ráhajlik. 4. A lábfej között világosszürke, barna törésfelületű, erősen kopott felületű, korongolt, nyomott gömbös testű, összeszűkülő, hengeres nyakú összeroppant edény töredékei (III. tábla 4.). Az edény a restaurálás során nem volt kiegészíthető, pereme és alja hiányzott. 5. A sír középső részének betöltéséből, 70–80 cm mélységből több edénytöredék került elő. Egy szürke, korongolt edény ívelten kihajló, lekerekített peremtöredéke (III. tábla 5.) és egy szürke, korongolt hombár ívelten kihajló, megvastagodó, lekerekített peremtöredéke (III. tábla 7.). Egy szürke (III. tábla 6.) és egy téglaszínű (III. tábla 8.), korongolt edényhez tartozó talpgyűrűs aljtöredék, illetve egy szürke, korongolt, talpkorongos edény aljtöredéke (III. tábla 9.). Egy vörösesbarna, homokkal és kerámiazúvalékkal soványított, korong nélkül készített fazék oldaltöredéke, illetve kopott vagy simított felületű, korongolt edényekhez tartozó 20 db szürke és szürkésbarna oldaltöredék.

26. sír (SNR 35.) (IV. tábla 1.): Tájolása ÉNy–DK 274°. H. 278 cm, sz. 90–96 cm, m. 110–120 cm. Bolygatott sír. Lekerekített sarkú, téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, kötött, sárga agyag- és paticszemcsés, fekete agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A nyesési szinten jól látszódott, hogy a sír északi részére ásták a 65 x 225 cm-es, hosszúkás, kevert humuszos betöltésű rablógödört. A nyesési szinttől 103–107 cm mélyen egy-két cm széles, világosszürke sávot, az egykori koporsó szélét dokumentáltuk. A 40–55 cm széles, 230 cm hosszú koporsó a fej felőli részen szélesebb volt, a láb felé fokozatosan összeszűkülte. A gödörben 40–45 éves férfi rossz megtartású, háton fekvő, nyújtott helyzetű váza feküdt. A koponya teljesen jobb oldalra fordult, mindkét kar szorosan a test mellett feküdt, a két kézfejet a bal medencére helyezték. A váz mérhető h. 195 cm.

Leletek: 1. Közvetlen a jobb lábfej külső oldalánál ovális, külső oldalán vízszintes tagolásokkal díszített, kéttagú vas övcsat (IV. tábla 2.). A félkör átmetszetű csatpecek a karikáról leváltak. A csat közepéhez vékony vaslemez – valószínűleg a csattest – korrodálódott. 2. Közvetlen a bal lábfej külső oldalánál ovális karikájú, kerek átmetszetű vas övcsat töredéke (IV. tábla 3.). A bronz csatpecek a csatkarikán túlnyúlnak, a vége függőleges

⁶ A leletanyag a szegedi Móra Ferenc Múzeumban 2010.7.1–7881. leltári szám alatt található. A temető leletanyagának leltározását Cseh Gabriella végezte.

⁷ A mélységadatok a nyesési szinttől értendők.

⁸ Az embertani anyag meghatározását Marcsik Antónia végezte el, melyet ezúton is köszönök!

rovátkolásokkal díszített. A csattövis másik végén, kb. a tövis egyharmad részéig vízszintes, bordaszerű tagolás látható. 3. A sír betöltéséből *edénytöredékek* kerültek elő. Egy szürke, korongolt hombár vízszintesen kihajló, tetején vízszintesen levágott, oldalán lekerekített peremtöredéke (IV. tábla 4.) és egy szürke, korongolt tál perem- és bordadíszes oldalindításának töredéke (IV. tábla 5.). Barna és narancssárga, réteges törésfelületű, homokkal és apró kavicsal soványított, lassúkorongolt edény 3 oldaltöredéke, egy téglaszínű és egy szürke, korongolt edény oldaltöredékei.

27. *sír* (SNR 36.) (V. tábla 1.): Tájolása ÉNy–DK 302°. H. 262 cm, sz. 76–84 cm, m. 94–102 cm. Bolygatatlan sír. Lekerekített sarkú, téglalap alaprajzú, egyenes, meredek falú, egyenes aljú, kötött, sárga agyag- és paticsszemcsés, fekete agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A nyesési szinttől 70 cm mélyen rajzolódott ki a 65 cm széles és 235 cm hosszú, feketésbarna koporsófalt. A gödörben 30–35 éves férfi közepes megtartású, háton fekvő, nyújtott helyzetű váza feküdt. A koponya jobb oldalra billent, mindkét kar szorosan a test mellett feküdt. A jobb kézfejet a jobb combcsont mellé, a bal kézfejet a bal medencére helyezték. A szegycsont állati bolygatás révén kerülhetett másodlagos helyre. A váz mérhető hossz 181 cm, termete⁹ 172 cm.

Leletek: 1. A jobb lábfej mellett szürke, kopott felületű, korongolt, tölcésesen kiszélesedő, lekerekített peremű, hasánál kiöblösödő, talpkorongos aljú, kiöntőcsöves *korsó* (V. tábla 2.). A korsó nyakán széles bordadíszítés, a vállán és a hasán egy-egy horonydíszítés látható. A felső részén szögletesre felhúzott, függőleges furattal ellátott fül a nyakrészről indul ki és az edény vállára támaszkodik. 2. A sír északi végéből, a nyesési szinttől 40 cm mélyen feketére kiegészített, korong nélkül készített, összeroppant *bögre* töredékei és egyéb *edénytöredékek* kerültek elő.¹⁰ Szürke, korongolt edény kihajló, megvas-tagodó, lekerekített peremtöredéke. Egy barna, apró kavicsal soványított, lassúkorongolt fazék oldaltöredéke. Korongolt edényekhez tartozó 5 db szürke oldaltöredék, melyek közül kettőn vízszintes bordadíszítés látható (V. tábla 3–4.). 2 db narancssárga, fekete törésfelületű, homokkal és kerámiazúvalékkal soványított, korong nélkül készített edényhez tartozó oldaltöredék.

87. *sír* (SNR 121.) (V. tábla 9.): Tájolása DK–ÉNy 160°. H. 282 cm, sz. 110–113 cm, m. 15–17 cm. Bolygatott sír. Lekerekített sarkú, téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, kötött, sárga agyagszemcsés, fekete agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A rablógödört a sír DK-i végére ásták. A gödörben maturus korú férfi rossz megtartású, háton fekvő, nyújtott helyzetű váza feküdt. A bal kézfejet a bal medencére a jobb kézfejet a jobb medence mellé helyezték. A koponya a rablás során kikerült a sírból, néhány borda és a kézfej, illetve a lábfej csontjainak nagy része hiányzott. A váz tájolása DK–ÉNy 170°.

Leletek: 1. A jobb kulcscsont felett rossz megtartású *vasfibula* téglalap átmetszetű kenyel-, tűtartó, tű- és zárógomb töredéke. 2. A jobb kulcscsonton 1 db barna, négyzet alapú rövid hasáb alakú *üvegyöngy* (V. tábla 6.). 3. A jobb medence felett ovális átmetszetű ovális *vas övcsat* töredéke (V. tábla 5.). A csatkarika egyik hosszanti oldalán nyitott, elkeskenyedő testű. A csattövis hiányzik. 4. A bal alkar alatt, azzal pont párhuzamosan egyélű, középső nyélállású, ívelt hátú *vaskés* (V. tábla 8.). A kés nyéltüskés vége a medence, a penge hegye a könyök felé mutatott. 5. A bal medence alatt kopott *ezüstdenar* (V. tábla 7.). Az előlapon levő császárszobor alapján valószínűleg Antoninus Pius

⁹ A termet a csontok antropológiai mérései alapján kapott eredmény.

¹⁰ A bögre a restaurálás során eltűnt.

(138–161) vagy Marcus Aurelius (161–180) verete. Hátoldalon oltár fölé csészét tartó nőalak.¹¹

88. *körárok* (SNR 122.): Sz. 80–128 cm, m. 15–20 cm. Ívelten szűkülő falú, ívelt aljú, laza, sárga agyagszemcsés, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű körárok. Az árok nagyobb része és a közepére ásott sír a feltárási területen kívül esett. A DK-i oldalán nyitott körárok mindkét vége leke-rekített, bejárata 120 cm széles, külső átmérője kb. 7 m. Az árok nyugati ívére ráásták az SNR 141. sírt. Betöltéséből téglaszínű, korongolt *tál peremtöredéke* került elő.¹²

88. *sír* (SNR 141.) (VI. tábla 1.): Tájolása DK–ÉNy 170°. H. 150 cm, sz. 55–57 cm, m. 15–18 cm. Bolygatatlan sír. Lekerekített sarkú, téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, laza, sárga agyagszemcsés, fekete agyagos, humuszos betöltésű sírgödör, melyet az SNR 122. körárok keleti részére ástak. A sír feltárási szinten jól elvált a körárok betöltésétől, a két objektum közötti szuperpozíció egyértelműen látszódott. A gödörben 6–7 éves lány rossz megtartású, háton fekvő, nyújtott helyzetű váza feküdt. A koponya teljesen bal oldalára fordult, mindkét kart a test mellé helyezték. A bordák egy része, illetve a kézfej és a lábfej csontjainak egy része hiányzik, a hosszúcsontok hiányosak. A váz mérhető hossza 112 cm.

Leletek: 1. Az állkapocs alatt, a mellkas felső részén és a jobb kulcsonton 21 db kék *kása-*, 1 db narancssárga *kása-*, 1 db sötétbarna nyomott gömb, 1 db sötétbarna henger, 1 db kék, bordákkal tagolt testű, rúd alakú *üveg-* és 1 db hosszúkás *korallgyöngy* (VI. tábla 2.). 2. A jobb csukló körül 12 db kék *kásagyöngy* (VI. tábla 3.). A gyöngyök közül 1 db bikónikus, 4 db gömb és 7 db szabálytalan kerekded alakú. 3. A jobb lábszár mellett 1 db hosszúkás *korallgyöngy* (VI. tábla 4.). 4. A jobb lábfej mellett szürke, kopott felületű, korongolt, tölcséresen kiszélesedő nyakú kiöntőcsöves *korsó* állt, melynek pereme hiányzik, a füle sérült (VI. tábla 5.). A talpkorongos aljú korsó hasának alsó részén ket-tős horonydíszítés látható, a kerek átmetszetű fülesonk az edény vállára támaszkodik.

90. *sír* (SNR 124.) (VI. tábla 6.): Tájolása DK–ÉNy 142°. Sz. 114 cm, m. 40–43 cm. Bolygatott sír. Lekerekített sarkú, téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, laza, sárga agyagszemcsés, fekete agyagos, humuszos betöltésű sírgödör, melynek az ÉNy-i fele a feltárási területen kívül esett. A gödörben 8–10 éves lány rossz megtartású, háton fekvő, nyújtott helyzetű váza feküdt. A koponya a bal oldalára fordult, az alsó állkapocs a helyén volt. Mindkét kar szorosan a test mellett feküdt.

Leletek: 1. A koponya jobb oldalánál rossz megtartású *bronz fülbevaló* vékony, apró huzaltöredéke. 2. A jobb kulcsont felett 2 db kék, kisméretű, nyomott gömb alakú *üveg-* és 1 db narancssárga, téglalap alapú lecsapott sarkú hasáb alakú *karneolgyöngy* (VI. tábla 7.). 3. A medencecsontok között rossz megtartású, kéttagú, téglalap alakú, lemezes testű *vas övcsat* (VI. tábla 10.). A félkör alakú csatkarika a gerincoszlop felé, a lemezes test a lábvégek felé fordulva helyezkedett el.¹³ 4. A jobb combcsont forgója mellett 1 db sárga, csavart testű, egyik vége felé tölcsérszerűen elkeskenyedő, rúd alakú *üvegyöngy* (VI. tábla 8.). 5. A bal csukló körül 20 db kék, kisméretű, nyomott gömb alakú, és 1 db sárga, csavart testű iker *üvegyöngy* (VI. tábla 9.). 6. A bal combcsont mellett, másodlagos helyen *bronz fülbevaló* huzaltöredéke.¹⁴

¹¹ Az érméket Dinnyés István határozta meg, segítségét ezúton is köszönöm!

¹² Az edénytöredék a leltárkönyvben nem szerepel.

¹³ Az övcsat a restaurálás során megsemmisült.

¹⁴ Valószínűleg a két bronzhuzaltöredék egy fülbevalóhoz tartozott, csak a bolygatás során került egy része másodlagos helyre.

91. sír (SNR 125.) (VII. tábla 1.): DK–ÉNy 176° tájolású. H. 300 cm, sz. 105–117 cm, m. 86–89 cm. Bolygatott sír. Lekerekített sarkú, téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, laza, sárga agyagszemcsés, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A sír DK-i részére ásták a rablógödöröt. A gödörben 35–39 éves nő rossz megtartású, háton fekvő, nyújtott helyzetű váza feküdt. A sír DK-i részén, a nyelési szinttől 30–55 cm mélyen kerültek elő az összedobált vázrészecskék. A jobb láb és a bal lábszár volt anatómiai rendben, de azok is másodlagos helyen. A bontás során a lábszárcsontok mellett szövetmaradványt figyeltünk meg. Termete: 150 cm.

Leletek: 1. A két lábszár körül, 10,5 x 16,5 cm-es felületen ruha aljának gyöngyös díszítése, összesen 172 db gyöngy (VII. tábla 4.). 167 db sötétbarna, téglalap alapú lecsapott sarkú hasáb-, 5 db piros, négyzet alapú, téglalapest alakú *üveggyöngy*. 2. A sír DK-i végében, a bolygatott csontok alatt kerek átmetszetű huzalból készített, hurkos-kampós végű *ezüst fülbevaló* töredékei (VII. tábla 2.). Három töredéken tekereselés látható. 3. A bontás során, a sírföldről egytagú *bronzfibula* lemezes kengyeltöredéke (VII. tábla 3.). A kengyel és a láb találkozásához kétszeresen tekerték fel a tűtartó elvékonyodó végét. 4. Ugyancsak a sírföldről, a bontás során szürke, korongolt *edény* erősen kopott, jellegtelen *oldaltöredéke*.

92. *körárok* (SNR 126.): Sz. 85–100 cm, m. 18–23 cm. Ívelten szűkülő falú, ívelt aljú, kötött, fekete agyagos, humuszos betöltésű körárok az északi szelvényfalnál. Az árok nagyobbik része és a közepére ásott sír a feltárási területen kívül esett. Az árokrészlet déli vége lekerekített, valószínűleg itt, a körárok DK-i oldalán volt a bejárata. Kérdéses, hogy a 89. objektum (SNR 123.) a körárok DNy-i szakaszának a részletéhez tartozik-e, mivel az objektumból leletanyag nem került elő, a mélysége a 120 cm-t meghaladta, illetve a betöltése is eltért az ároktól. Az árok betöltéséből *álatcsont* került elő.

93. sír (SNR 131.) (VIII. tábla 1.): DK–ÉNy 160° tájolású. H. 220 cm, sz. 65–90 cm, m. 56–60 cm. Bolygatott sír. Lekerekített sarkú, téglalap alaprajzú, a láb felé fokozatosan kiszélesedő, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, laza, fekete humuszos betöltésű sírgödör. Az ÉNy-i részén, a nyelési szinten 65 x 100 cm-es, ovális sárga agyagszemcsés, fekete agyagos, humuszos foltot figyeltünk meg. A gödörben 6–7 éves lány rossz megtartású, háton fekvő, nyújtott helyzetű váza feküdt. A koponya jobb oldalra fordult, mindkét kar a test mellett helyezkedett el. A bontás során a váz körül 37 cm széles és 132 cm hosszú, rózsaszínes-lilás elszíneződést, valószínűleg halotti lepel maradványát figyeltük meg (VIII. tábla 8.). A váz mérhető hossza 127 cm.

Leletek: 1. A koponya bal oldalán hurkos-kampós végű *bronz fülbevaló* (VIII. tábla 2.). Az ékszer testén, a kampós végén hosszasan feltekereselt bronzhuzal, melyet nyomott gömb alakú bronztaggal zártak le. 2. A koponya jobb oldalán hurkos-kampós végű *bronz fülbevaló*, melynek mindkét vége hiányzik (VIII. tábla 3.). Az ékszer testén hosszasan feltekereselt bronzhuzal látható, melyet mindkét végén egy-egy nyomott gömb alakú taggal zártak le. 3. Az állkapocs alatt kerek átmetszetű, zárt *ezüsttorques* (VIII. tábla 6.). Az egyik vége laposra, körte alakúra kalapált, melynek közepe átfúrt és hiányos, a másik vége gombban végződik. 4. A mellkason, a torques és az állkapocs között 9 db hosszúkás *korall*- és a koponyában 1 db téglalap alapú lecsapott sarkú hasáb alakú *karneolgyöngy* (VIII. tábla 7.). 5. A jobb kulcsont mellett kisméretű, kéttagú, oldalt hajlított lábú, felső húros, lemezes kengyelű *ezüstfibula* (VIII. tábla 4.). A széles spiráltekeresetet mindkét végén egy-egy kettős gömb alakú zárótaggal látták el. A tű hiányos, két darabra tört. 6. A jobb csukló belső ívénel 1 db hosszúkás *korallgyöngy*. 7. A bal csukló

belső ivénél 2 db hosszúkás *korallgyöngy*.¹⁵ 8. A sírföldből szürke, réteges törésfelületű, korongolt *edény* erősen kopott *oldal-* és talpkorongos *fenéktöredéke* (VIII. tábla 5.).

99. *sír* (SNR 136.) (IX. tábla 1.): DK–ÉNy 142° tájolású. H. 255 cm, sz. 101–110 cm, m. 87–97 cm. Bolygatott sír. Lekerekített sarkú, téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, laza, sárga agyagszemcsés, sötétbarna humuszos betöltésű sírgödör. A sír ÉNy-i részére ásták a rablógödört, mely a nyesési szinten 50–70 x 85 cm-es, szabálytalan alakú, sárgásbarna, agyaggal kevert humuszos betöltésű foltként jelentkezett. A nyesési szint alatt 70–72 cm mélyen 65 x 225 cm-es koporsófoltot figyeltünk meg. A koporsón belül 23–25 éves férfi összedobált, közepes megtartású vázrészei feküdtek.

Leletek: 1. A sír középső részében, a bolygatott alsó állkapocs alatt erősen kopott felületű, hiányos szélű *ezüstdenar* (IX. tábla 2.). 2. Az érme alatt erősen korrodálódott, széles, lemezes testű *vastárgy* töredéke (IX. tábla 5.). A töredék egyik, keskenyebbik oldalának középső részéből keskeny nyúlvány indul ki. 3. A másodlagos helyzetű bordacsontok alatt erősen korrodálódott, kerek átmetszetű *vas övcsat* töredéke csattúske indításával (IX. tábla 3.). 4. A koporsó északi szélénél, a jobb medence mellett *vaskés* lapos, téglalap átmetszetű, vége felé elkeskenyedő nyéltüskéjének töredéke (IX. tábla 4.). 5. A sír ÉNy-i végében, eredetileg a lábvégnél halványzöld, buborékos anyagú, megvastagodó, lekerekített peremű, ívelt, egyenes falú, kis talpgyűrűs aljú *üvegpohár* töredékei (IX. tábla 6.). Talpgyűrűjéből egy vékony üvegszálat díszítésként a testre felhúztak.

A sírt egy kör alakú, 85–105 cm széles, 15–20 cm mély, ívelt szűkülő falú, ívelt aljú, kötött, sárga agyagszemcsés, fekete agyagos humuszos betöltésű körárok (SNR 135.) vette körbe. Az árok belső átmérője 8,7 x 8,9 m, külső átmérője 10,5 x 10,7 m. A DK-i oldalán nyitott körárok mindkét vége lekerekített, a bejárata 105 cm széles. Az árok K-i ívéből egy szürke, korongolt és egy téglaszínű, korongolt *edény* kopott *oldaltöredéke* került elő.

100. *sír* (SNR 137.) (X. tábla 1.): Tájolása DK–ÉNy 160°. H. 250 cm, sz. 102–110 cm, m. 64–66 cm. Bolygatott sír. Lekerekített sarkú, téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, laza, sárga agyagszemcsés, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A sír DK-i részén 40 x 100 cm-es, az ÉNy-i részén pedig 60 x 80 cm-es, szabálytalan alakú, sárgásbarna, agyagfoltos, humuszos betöltésű foltokat figyeltünk meg. A nyesési szinttől 35–57 cm mélységből kerültek elő az embercsontok (borda, csigolya, állkapocs, hosszúcsont). A gödörben 30–39 éves nő erősen bolygatott vázrészei feküdtek.

Leletek: A betöltésből. 1. 2 db hosszúkás *korallgyöngy* (X. tábla 2.). 2. Téglaszínű, korongolt, tojáshejszínű engobbal bevont felületű *amfora oldaltöredéke* (X. tábla 3.).

102. *sír* (SNR 139.) (X. tábla 8.): Tájolása DK–ÉNy 172°. H. 275 cm, sz. 85–90 cm, m. 70–75 cm. Bolygatott sír. Lekerekített sarkú, téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, enyhén ívelt aljú, laza, sárga agyagszemcsés, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A sír DK-i végére egy 105 x 125 cm-es, ovális alaprajzú rablógödört ástak, melynek mind nyugati, mind keleti széle túlnyúlt a sírgödör szélén. A bontás során koporsófoltot észleltünk a sír középső és ÉNy-i részén, azonban a koporsó méretére vonatkozó megfigyeléseket a bolygatás miatt nem tudtunk tenni. A gödörben 60 évesnél idősebb férfi rossz megtartású, háton fekvő, nyújtott helyzetű váza feküdt. A váz a medencéig teljesen feldúlt, a combcsontoktól lefelé eső rész eredeti helyzetben volt. A felsőtest és a medencecsontok hiányosak, a koponya a jobb combcsonton feküdt. A váz hossza (az antropológiai mérések alapján) 175,6 cm.

¹⁵ A 6. és a 7. mellékletek a restaurálás során eltűnt.

Leletek: 1. A jobb combcsont felső részénél ovális átmetszetű, valószínűleg ovális *vas övcsat* karikájának töredékei (X. tábla 4.). Az egyik töredékhez apró bronzlemez korrodálódott. 2. Az övcsat mellett Faustina iunior (161–175) *ezüstdenárja* (X. tábla 5.). Előoldal: fej jobbra, FAVSTINA – AVGVSTA (utóbbi jórészt elmosódva); hátoldal: trónoló nőalak balra, köriratát nem lehet kiolvasni. 3. A lábfej között szürke, korongolt, kopott felületű, megvastagodó, enyhén kihajló, lekerekített peremű, nyomott gömbös testű, talpgyűrűs, aszimmetrikus *edény* (X. tábla 7.). 4. A sír betöltéséből egytagú, felső húros, ovális átmetszetű kengyelű *bronzfibula* töredékei (X. tábla 6.). A tütartója és a tü egy része hiányzik.

103. sír (SNR 140.) (XI. tábla 1.): Tájolása DK–ÉNy 170°. H. 110 cm, sz. 60 cm, m. 39 cm. Bolygatott sír. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, kötött, sárga agyagszemcsés, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A sír faltja a nyesési szinten D–É tájolással jelentkezett, azonban a bontás során kiderült, hogy ez a falt az 55 x 90 cm-es, ovális alaprajzú rablógödör volt, mely a sír nagy részét érintette. A gödörben 0,5–1 éves lány rossz megtartású, háton fekvő, nyújtott helyzetű váza feküdt. A koponya teljesen jobbra fordult, a vázrészek egy része (bal medence, ujjcsontok, néhány csigolya) hiányzott. A váz mérhető hossza 70 cm.

Leletek: 1. A bal kulcsont felett 3 db kék gömb alakú üveg- és 2 db hosszúkás *korallgyöngy* (XI. tábla 2.). 2. A mellkas közepén, a gerincoszlopon rossz megtartású, erősen korrodálódott, nagyméretű, egytagú, felső húros *vasfibula* ovális átmetszetű kengyele, túszerkezete és tütöredéke (XI. tábla 5.). 3. A bal csukló mellett 1 db kék gömb alakú *üvegyöngy* (XI. tábla 3.). 4. A bal csuklónál valószínűleg *bronzfibula* túszerkezetének spiráltekercs töredéke (XI. tábla 4.). 5. A bal combcsont mellett halványzöld, buborékos anyagú, hosszú, cilindrikus nyakú, a peremrészénél kihajló, öblös testű *üvegpalack* nyaktöredéke (XI. tábla 6.). 5. A jobb karcsontok külső oldalánál rossz megtartású, deformálódott, keskeny lemezből készített *vas koporsókapocs* töredékei, belső oldalukon famaradvánnyal (XI. tábla 7.).

106. sír (SNR 171.) (XII. tábla 1.): Tájolása DK–ÉNy 138°. H. 270 cm, sz. 115–130 cm, m. 74–75 cm. Bolygatott sír. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, egyenes meredek falú, egyenes aljú, kötött, sötétbarna, kevert agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A sír DK-i részén, a nyesési szinten 110 x 150 cm-es, ovális, erősen kevert, sárgásbarna agyagos, humuszos betöltésű foltot figyeltünk meg. A rablógödör félkör alakban, kb. 50 cm-rel nyúlt túl a sír DK-i, hosszanti oldalánál. A rablógödör alja fokozatosan mélyült a sírgödör felé. A gödörben 20–23 éves nő rossz megtartású, háton fekvő, nyújtott helyzetű váza feküdt. A koponya és a felsőtest vázrészeinek nagy része és mindkét medence, illetve a jobb combcsont hiányzott. A felsőtest megmaradt csontjai a sír DK-i részében összedobálva, illetve a rablógödör félköríves nyúlványában feküdtek. A lábszárcsontok eredeti helyükön maradtak.

Leletek: 1. A térd között halványzöld, buborékos anyagú *üvegpohár* enyhén kihajló, lekerekített perem-, talpgyűrűs alj- és oldaltöredékei (XII. tábla 2.). 2. A lábujjcsontok között nagyon rossz megtartású, sötétszürke, korongolt, kopott felületű, enyhén kihajló, lekerekített peremű, hasrészénél kiszélesedő, nyomott gömbös testű *edény* töredékei (XII. tábla 7.). Az edény alja hiányzott. 3. A jobb bokacsont mellett nagyméretű, hordó alakú *mészkögyöngy* (XII. tábla 3.). 4. A sír déli végében, a bolygatott csontok között 1 db narancssárga, téglalap alapú lecsapott sarkú hasáb alakú *karneolgyöngy* (XII. tábla 4.). 5. A csontok felszedésekor, a sír déli végében 3 db hosszúkás *korall-* és 1 db barna, gömb alakú *üvegyöngy* (XII. tábla 5.). 6. A sírföldben valószínűleg *bronzfibula* kengyelének keskeny lemezes töredéke (XII. tábla 6.).

A sírt egy 100–170 cm széles, 15–30 cm mély, ívelten szűkülő falú, ívelt aljú, kötött, fekete agyagos, humuszos betöltésű zárt árokkeret (SNR 143.) veszi körbe. Az árok belső átmérője 6,6 m, külső átmérője 9 m. A kerítőárok kisebbik, déli része a feltárási területen kívül esett. Az árok keleti szakaszából szürke, korongolt *tál* enyhén behúzott, lekerekített *perem-* és *oldaltöredéke* került elő (XII. tábla 8.).

116. *sír* (SNR 154.) (XII. tábla 9.): Tájolása DK–ÉNy 150°. H. 125 cm, sz. 55–60 cm, m. 6–9 cm. Bolygatott sír. Lekerekített sarkú, téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, laza, sárga agyagszemcsés, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A gödörben 0,5–1 éves csecsemő rossz megtartású koponyatöredéke feküdt. A sírban több csontot és leletet nem találtunk.

117. *sír* (SNR 155.) (XII. tábla 13.): Tájolása DK–ÉNy 162°. H. 246 cm, sz. 88–98 cm, m. 75–79 cm. Bolygatott sír. Lekerekített sarkú, téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, kötött, sárga agyagszemcsés, sötétbarna agyagos humuszos betöltésű sírgödör. A sír DK-i részén, a nyelési szinten 98 x 180 cm-es, szabálytalan alakú, erősen kevert, sárgásbarna agyagos, humuszos betöltésű foltot figyeltünk meg, keleti oldalán félkör alakú nyúlvánnyal. A nyelési szinttől 47–50 cm mélységben bolygatott csontok kerültek elő (koponya-, állkapocs-, hosszúcsont töredékek). A gödörben juvenilis korú női váz feküdt.

Leletek: A sír betöltéséből. 1. Téglalap alapú, lecsapott sarkú hasáb alakú *karneolgyöngy* (XII. tábla 10.). 2. Kerek átmetszetű, valószínűleg *bronz fülbevaló* apró huzaltöredéke (XII. tábla 11.). 3. Szürke, korongolt *edény aljtöredéke* (XII. tábla 12.).

118. *sír* (SNR 156.): Tájolása DK–ÉNy 150°. H. 110 cm, sz. 50 cm, m. 16–18 cm. Bolygatott sír. Lekerekített sarkú, téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, kötött, sárga agyagszemcsés, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A gödörben sem csontot, sem leletet nem találtunk.

119. *sír* (SNR 157.) (XIII. tábla 1.): Tájolása DK–ÉNy 178°. H. 125 cm, sz. 72 cm, m. 10 cm. Bolygatott sír. Lekerekített sarkú, téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, enyhén ívelt aljú, kötött, sárga agyagszemcsés, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A gödörben infans I. korú gyermek rossz megtartású koponyatöredéke feküdt. A sírban több csontot nem találtunk.

Leletek: 1. A koponyatöredéktől ÉNy-ra, a mellkas helyén rossz megtartású, erősen korrodálódott *vasfibula* téglalap átmetszetű kengyel- és tűtartó töredéke (XIII. tábla 2.).

120. *sír* (SNR 159.) (XIII. tábla 3.): Tájolása DK–ÉNy 148°. H. 250 cm, sz. 90–100 cm, m. 71–75 cm. Bolygatott sír. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, egyenes meredek falú, egyenes aljú, kötött, sötétbarna agyagos humuszos betöltésű sírgödör. A nyelési szinten, a sír DK-i és a középső részén 100 x 170 cm-es, hosszúkás, kevert, sárga agyagszemcsés agyagos, humuszos foltot figyeltünk meg. A rablógödör a sír DK-i, rövidebb oldalánál kb. 40 x 60 cm-es, félkör alakban nyúlt túl. 48–50 cm mélységben 45–50 cm széles és 215 cm hosszú, feketésbarna koporsófoltot figyeltünk meg. A gödörben 23 évesnél idősebb nő rossz megtartású vázmaradványa feküdt. A felsőtest csontjai közül néhány ujjcsont, borda és karcson töredéke maradt meg, a hiányos lábszárcsontok másodlagos helyen feküdtek. A bolygatott vázrészek a koporsón belül helyezkedtek el.

Leletek: 1. A sír ÉNy-i végében, eredetileg a lábfej végénél szürke, korongolt, kopott felületű, lekerekített peremű, hengeres nyakú, nyomott gömbös testű, bemélyedéssel tagolt, talpkorongos aljú *edény*, mely nyugati irányba dőlt (XIII. tábla 4.). 2. Az edénytől nyugatra, a koporsó ÉNy-i sarkában *faedény* peremét díszítő, lemezből készített, téglalap alakú *bronzveret* töredékei (XIII. tábla 6.). A legnagyobb töredék téglalap alakú, az egyik rövidebb végén szögletesen behajlított, 3 hosszanti sorban kerek dudorokkal díszített felületű darab. A behajlított alsó részét a felsővel két bronzszegeccsel fogták össze. A szegecsek fejét félgömb alakú gombbal takarták el. A lemez hosszanti szélének

közepén egy furat látszódik. A másik két töredék amorf és hiányos. 3. A lábszár környékéről sötétszürke, korongolt, bikónikus, két egyenlő félből álló *orsógomb* (XIII. tábla 5.). 4. A sír középső részéből 1 db hosszúkás *korallgyöngy* (XIII. tábla 8.). 5. A sírföldről sárga, függesztőtagos *üvegcsüngő* (XIII. tábla 7.).

A sírt egy kör alaprajzú, 75–110 cm széles, 10–20 cm mély, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, kötött, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű körárok (SNR 158.) vette körbe. Az árok belső átmérője 7,3 x 7,7 m, a külső átmérője 8 x 8,8 m. A DK-i oldalán nyitott körárok mindkét vége lekerekített, a bejárata 135 cm széles. Az árok DNy-i ívében sírfolt alakú mélyedést (SNR 180.) figyeltünk meg. Az árok betöltéséből sűrű, korongolt, kopott felületű *felső füles edény perem-* és *pereméből* kiinduló, ovális átmetszetű *fültöredéke* került elő (XIII. tábla 9.).

120. sír (SNR 180.): Tájolása DK–ÉNy 100°. H. 90 cm, sz. 60 cm, m. 21 cm. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, kötött, sárga agyagszemcsés, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör, melyet az SNR 158. kerítőárok nyugati ívének bontása során figyeltünk meg. A sír bontásakor infans I. korú gyermek hosszúcsontjainak apró töredékei kerültek elő.

121. sír (SNR 160.) (XIV. tábla 1.): Tájolása DK–ÉNy 170°. H. 265 cm, sz. 90–95 cm, m. 41–54 cm. Bolygatott sír. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, ívelt aljú, kötött sárga agyagszemcsés, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A nyelési szint alatt a sír DK-i részén 45 cm, az ÉNy-in 33–35 cm mélyen sötétbarna, 45 cm széles és 235 cm hosszú koporsófalt figyeltünk meg. A koporsó faltja az ÉNy-i, rövidebb végén a sírgödör széléig nyúlt. A rönkfa koporsó alja ívelt-teknős volt. A gödörben 23–39 éves nő rossz megtartású, teljesen feldúlt váza feküdt, talán csak a jobb lábszár volt eredeti helyén. A koponya, a csigolyák és a bordák nagy része hiányzott. A bolygatott csontok a koporsón belül jelentkeztek.

Leletek: 1. A sír közepén, a bolygatott csontok alatt talán *bronzfibulához* tartozó tütartó töredéke (XIV. tábla 2.). 2. A sír középső részén, a csontok alatt 1 db narancssárga, téglalap alapú, lecsapott sarkú hasáb alakú *karneolgyöngy* (XIV. tábla 4.). 3. Mellette kis méretű, keskeny *vaslemez* töredéke (XIV. tábla 3.). Elkeskenyedő vége félkör alakban visszahajlított. 4. A lábszáron 19,5 x 33 cm-es felületen ruha aljának gyöngyös hímzése, összesen 198 db gyöngy (XIV. tábla 8.). 191 db sötétbarna, téglalap alapú, lecsapott sarkú hasáb, 1 db világoskék, hengervelet, 1 db sötétkék, nyomott gömb, 1 db zöld, nyomott gömb alakú *üveg-* és 4 db téglalap alapú, lecsapott sarkú hasáb alakú *karneolgyöngy*. 5. A sír középső részének keleti oldalán, a gödör szélénél egyélű, középső nyélállású, ívelt hátú *vaskés* penge- és nyéltüske indításának töredéke (XIV. tábla 7.). A nyéltüskén fanyél maradványa látható. 6. A bontás során *bronzfibula* spiráltekercsének töredéke, végén gömb alakú zárótaggal (XIV. tábla 5.). 7. A bontás során keskeny, egyik vége felé elkeskenyedő *bronzlemez* (XIV. tábla 6.).

A sírt egy kör alaprajzú, 85–100 cm széles, 10–28 cm mély, egyenesen szűkülő falú, enyhén ívelt aljú, kötött, fekete agyagos humuszos betöltésű körárok (SNR 161.) vette körbe. Az árok belső átmérője 6,6 x 6,4 m, külső átmérője 8,4 x 8 m. A kerítőárok 3 szakaszból állt, az egyes árokszakaszok közötti részek nem a gépi nyelés során koptak ki, minden szakasz vége lekerekített volt. Valószínűleg az árok 95 cm széles bejárata a DK-i oldalán lehetett, itt mindkét árokvég lemélyült. Az árok betöltéséből *állatcsontok* kerültek elő.

122. sír (SNR 162.) (XV. tábla 1.): Tájolása DK–ÉNy 160°. H. 245 cm, sz. 90–95 cm, m. 34–46 cm. Bolygatatlan sír. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, kötött, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A gödörben 40–59 éves férfi rossz megtartású, háton fekvő, nyújtott helyzetű váza feküdt. A koponya jobbra billent, mindkét kar

szorosan a test mellett feküdt. A jobb kézfejet a jobb medencére helyezték. A kézfej és a lábfej csontjainak nagy része hiányzott. A váz mérhető hossza 149 cm.

Leletek: 1. A jobb oldali bordák között rossz megtartású, kéttagú, alsó húros, oldalt hajlított lábú *vasfibula* (XV. tábla 2.). A kengyel lapos, téglalap átmetszetű, a spiráltag mindkét végét egy-egy gomb zárja le. 2. A jobb könyök belső íve mellett, hegyével a gerincoszlop felé fektetve egyélű, középső nyélállású, egyenes hátú *vaskés* töredékei (XV. tábla 3.). A penge hiányos, a lapos téglalap átmetszetű nyéltüske vége hiányzik. A nyéltüskén fanyél maradványa látható. 3. Az lábszár között szürke, korongolt, megvastagodó, lekerekített peremű, talpkorongos, félgömbös testű *tál*, mely enyhén keleti irányba dőlt (XV. tábla 4.).

129. sír (SNR 170.) (XV. tábla 5.): Tájolása DNy–ÉK 196°. H. 175 cm, sz. 80–100 cm, m. 16–28 cm. Bolygatatlan sír. Lekerekített sarkú, szabálytalan téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, enyhén ívelt aljú, kötött, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A gödörben 60 évesnél idősebb férfi rossz megtartású, háton fekvő, nyújtott helyzetű váza feküdt. A koponya jobb oldalra billent, a jobb kulcscsonton feküdt. A jobb alkart a koponya mellé hajlították vissza, a bal alkart a jobb medencére helyezték, a lábszárt egymáson keresztbe tették. A kézfej és a lábfej csontjai, illetve néhány csigolya hiányzik, a koponya a gépi humuszoláskor sérült meg. A váz mérhető hossza 143 cm. A sír közeléből a nyesés folyamán egy korong nélkül készített jellegtelen őskori oldal-töredék került elő.

131. sír (SNR 173.): Tájolása DK–ÉNy 172°. H. 230 cm, sz. 100 cm, m. 20–35 cm. Bolygatott sír. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, kötött, sárga agyagszemcsés, sötétbarna, kevert agyagos humuszos betöltésű sírgödör. A gödör északi harmadát egy újkori árok vágta. A sírban embercsontok nem voltak, betöltéséből korong nélkül készített, kerámiazúzalékkal és homokkal soványított edényekhez tartozó 4 db barna, jellegtelen *oldaltöredék* került elő.

133. sír (SNR 175.) (XVI. tábla 1.): Tájolása DK–ÉNy 146°. H. 240 cm, sz. 104–127 cm, m. 77–84 cm. Bolygatott. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, kötött, sárga agyagszemcsés, sötétbarna, erősen kevert agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A keleti, nyugati és ÉNy-i részében 66–70 cm mélyen 85 cm széles, feketésbarna koporsófoltt rajzolódott ki. A koporsó hossza nem volt megállapítható, mert a sír DK-i végében a rablógödör foltjával összemosódott. A koponyatöredékek körül és azoktól északra famaradványt figyeltünk meg. A gödör DK-i részében 6–7 éves lány koponya- és állkapocs maradványai feküdtek. A többi csont a bolygatás során kerülhetett ki a sírból.

Leletek: 1. A sírgödör DK-i sarkában, 64 cm mélyen *vas koporsókapocs* töredékei, mindkét oldalukon famaradvánnyal (XVI. tábla 2.). 2. A sírgödör DNy-i sarkában, 55 cm mélyen, szögletes C alakúra hajlított, végei felé elkeskenyedő *vas koporsókapocs*, mindkét oldalán famaradvánnyal (XVI. tábla 3.). 3. A sírgödör ÉNy-i sarkában, 74 cm mélyen, egyik végén derékszögben behajlított, végei felé elkeskenyedő *vas koporsókapocs* töredékei, mindkét oldalukon famaradvánnyal (XVI. tábla 5.). 4. A sírgödör ÉK-i sarkában, 78 cm mélyen, szögletes C alakúra hajlított, végei felé elkeskenyedő *vas koporsókapocs*, mindkét oldalán famaradvánnyal (XVI. tábla 7.). 5. A koponyától közvetlen DK-re rossz megtartású, kerek átmetszetű, zárt *bronztorques* (XVII. tábla 1.). A nyakperec zárszerkezete és egy része hiányzott. 6. A sírgödör alján, a középső, nyugati szélénél egytagú, aláhajlított lábú, felső húros *bronzfibula* (XVI. tábla 4.). A kengyel háromnegyed kör átmetszetű, a tűtartó végét hatszor tekerték vissza a kengyel és a láb találkozásához. 7. A sírgödör középső részén egyélű, középső nyélállású, egyenes hátú

vaskés pengetőredéke (XVI. tábla 6.). 8. A sír ÉNy-i részének középső részén, a koporsókapcsok között szürke, korongolt, megvastagodó, lekerekített peremű, fenéke felé összeszűkülő, egyenes oldalú, egyenesen levágott aljú *pohár*, mely nyugati irányba dőlt (XVII. tábla 2.).

138. sír (SNR 182.) (XVII. tábla 3.): Tájolása DK–ÉNy 143°. H. 218 cm, sz. 104 cm, m. 30–38 cm. A sír feltja a nyelési szinten egynemű volt, rablásnak nyoma nem volt megfigyelhető, azonban a sírföldből előkerült koporsókapocs és néhány lelet hiányos állapota arra enged következtetni, hogy bolygatott. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, kötött, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A gödörben juvenilis korú nő rossz megtartású, háton fekvő, nyújtott helyzetű váza feküdt. A koponya bal oldalra billent, mindkét kart a test mellé helyezték. A kézfej csontjai hiányoztak. A váz mérhető hossza 157 cm.

Leletek: 1. A koponya jobb oldala mellett hurkos-kampós végű *bronz fülbevaló* (XVIII. tábla 1.). A fülbevaló hurkos vége sérült, a kerek átmetszetű testre bronzszálat tekertek. 2. A koponya jobb oldalán, a nyakcsigolyák mellett és a csigolyákon nyaklánc gyöngyei és csüngők (XVII. tábla 4.). 22 db lekerekített sarkú téglalap, 3 db korong alakú *borostyán-*, 1 db fél millefiori, 1 db fehér nyomott gömb, 1 db fehér téglatest, 2 db narancs-sárga négyzet alapú lecsapott sarkú hasáb, 1 db sárga bikónikus, 1 db kék lapos, korong és 1 db fekete rúd alakú *üvegyöngy* (XVII. tábla 9.). A gyöngyök között 1 db halvány-sárga *amfora alakú üvegyöngy*, 1 db erősen korrodálódott, *vödör alakú vascsőngő* palásttöredéke (XVII. tábla 7.) és 1 db *bronzlemezből készített, aszimmetrikus pelta alakú csűngő*, melynek az akasztója és az egyik széle hiányzott (XVII. tábla 5.). A jobb kulcsont alatt 1 db halványzöld, háromszögletre körbecsiszolt *üvegcsűngő*, melynek az akasztóját úgy alakították ki, hogy az egykori üvegpohár peremét csepp alakban, vízszintes irányban kifűrték (XVII. tábla 6.). A gyöngyök között volt még egy hasonló *üvegcsűngő*, amelynek csak az átfűrt peremrésze maradt meg. 1 db barna, fekete törésfelületű, homokos anyagú, lefelé fordított, V alakú *kerámiacsűngő*, melynek félköríves akasztója letört (XVII. tábla 8.). 3. A bal oldali bordákon rossz megtartású, erősen korrodálódott, oldalt hajlított lábú *vasfibula* ovális átmetszetű kengyel-, tűtartó- és tűtöredéke (XVIII. tábla 2.). 4. A bal csuklón 2 db szögletes átmetszetű, végei felé enyhén kiszélesedő, nyitott végű *bronz huzalkarperec* (XVIII. tábla 5–6.). A felszedéskor jól látszódt, hogy az egyiknek csak a fele volt meg. 5. A jobb csuklón ovális átmetszetű, végei felé kiszélesedő, nyitott végű *bronz huzalkarperec* (XVIII. tábla 4.). 6. A jobb térd mellett *vaskés* téglalap átmetszetű nyéltüske töredéke (XVIII. tábla 3.). 7. A boka között szürke, korongolt, erősen kopott felületű, megvastagodó, lekerekített peremű, félgömbös testű, talpkorongos, aszimmetrikus *tál* (XVIII. tábla 9.). 8. A jobb láb körül, 10,5 x 19,5 cm-es, a bal láb körül 18 x 24 cm felületen ruha aljának gyöngyös hímezése (XIX. tábla). 62 db kék lecsapott sarkú hasáb, 1 db kék henger, 142 db ép és kb. 200 db töredékes sötétbarna, téglalap alapú, lecsapott sarkú hasáb alakú *üvegyöngy*. 32 db korong, 6 db rúd, 1 db rövid téglatest alakú *borostyángyöngy* és kb. 20 db töredékes, főként korong alakú *borostyángyöngy*. 9. A sír betöltéséből erősen korrodálódott, mindkét végén enyhe ívben behajlított *vas koporsókapocs* töredéke (XVIII. tábla 7.). 10. A sír betöltéséből lemezes testű *vastárgy* deformálódott töredéke (XVIII. tábla 8.).

141. sír (SNR 191.) (XX. tábla 1.): Tájolása DK–ÉNy 158°. H. 155 cm, sz. 75–90 cm, m. 34–36 cm. Bolygatott sír. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, DK-i részén trapézszerűen kiszélesedő, egyenes meredek falú, egyenes aljú, kevert, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A gödör középső részén 0,5–1 éves csecsemő koponyatöredékei feküdtek. A sírban más csont nem volt.

Leletek: 1. A sírgödör ÉNy-i részének középső részén narancssárga, koromfoltos, réteges törésfelületű, homokkal soványított, szűk nyakú, nyomott gömbös testű bronzkori edény (XX. tábla 2.). Vállán két ovális átmetszetű fülindítás csomkja, vállán két vízszintesen bekarcolt vonal alatt bebökődött díszítéssor látható. A díszítésből háromszor két-két függőleges irányú bekarcolt vonaldíszítés fut az edény aljáig. A vonaldíszítés mindkét oldalán bebökődött díszítéssor látható. Az edény perem- és fülrészét lecsiszolták.

2. A sír betöltéséből apró *bronzlemez* töredékek.

146. sír (SNR 196.) (XX. tábla 3.): Tájolása DK–ÉNy 144°. H. 140 cm, sz. 85 cm, m. 8 cm. A sír egynemű betöltése alapján bolygatatlan sír. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, kötött, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör, melynek az ÉNy-i szélét az SNR 174. árok vágta. A gödörben 2–3 éves kisgyermek rossz megtartású, háton fekvő, nyújtott helyzetű, erősen hiányos váza feküdt. A koponyából, az állkapocsból és a csigolyák-ból kisebb töredékek, illetve a bal lábszárcsont maradt a sírban.

Lelet: A sír ÉNy-i végében, a lábfej végénél világosszürke, korongolt, erősen kopott felületű, nyomott gömbtestű, talpkorongos aljú edény töredéke (XX. tábla 4).¹⁶

148. sír (SNR 199.) (XX. tábla 6.): Tájolása DK–ÉNy 154°. H. 235 cm, sz. 90–108 cm, m. 16–28 cm. Bolygatatlan sír. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, enyhén ívelt aljú, kötött, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A gödörben 50–59 éves férfi rossz megtartású, háton fekvő, nyújtott helyzetű váza feküdt. A koponya enyhén jobbra billent, mindkét kar szorosan a test mellett, a kézfejsontok a combcsontokon helyezkedtek el. A borda- és a csigolyacsontok hiányosak. A váz mérhető hossza 176 cm.

Leletek: 1. A jobb oldali bordákon erősen korrodálódott, rossz megtartású *vasfibula* ovális átmetszetű kengyel- és tütöredéke (XX. tábla 5.). 2. A jobb medencelapát felső íve alatt kisméretű, ovális vagy D alakú, kerek átmetszetű *vas övcsat* töredékei (XX. tábla 7.). 3. A bal medencelapát felső íve felett vízszintesen fekvő, egyélű, egyenes hátú, középső nyélállású *vaskés*, hiányos hegyével a karcsontok felé (XXI. tábla 1.). A téglalap átmetszetű nyéltüske a vége felé elkeskenyedik. 4. A jobb boka mellett szürke, korongolt, kopott felületű, enyhén megvastagodó, lekerekített peremű, hasánál kiöblösödő, körte testű, talpgyűrűs, összeroppant füles *bögre* (XXI. tábla 2.). A kerek átmetszetű fül a peremből indul és a hasvonalra támaszkodik.

149. sír (SNR 200.) (XXI. tábla 3.): Tájolása DK–ÉNy 148°. H. 240 cm, sz. 95 cm, m. 50–60 cm. Bolygatott sír. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, kötött, sárga agyagszemcsés, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A rablógödört a sír DK-i és nyugati részére ásták, méretét nem lehetett pontosan meghatározni. A sír nyugati, hosszanti oldalán, a nyelési szinttől 40–42 cm mélyen 10 cm széles padkát figyeltünk meg. A gödörben 50–59 éves nő rossz megtartású, háton fekvő, nyújtott helyzetű váza feküdt. A koponya enyhén balra billent, mindkét kart szorosan a test mellé helyezték. A jobb alkar a test mellett, a bal a bal medencén fekvő. A koponya töredékes, az alsó állkapocs, a keresztcsont és a bal medencétől lefelé eső testrészek másodlagos helyen kerültek elő. A felsőtest csontjai hiányosak, a jobb lapocka és a bal lábfejsontok hiányoztak. A váz mérhető hossza 154 cm.

Leletek: 1. A koponya jobb oldalán *bronz fülbevaló* apró töredékei (XXI. tábla 6.). 2. Mellette *bronzfibula* kisméretű rugótekercsének töredéke (XXI. tábla 8.). 3. A koponya jobb oldalának közelében *ezüstfibula* kerek lyukkal átfürt, lapos stiftes tagja, melyből egymással párhuzamosan egy félkör és egy téglalap átmetszetű tag indul ki (XXI. tábla

¹⁶ A koponya és az edény a gépi nyeléskor sérült meg.

7.). 4. A koponya alatt, valamint a bal kulcscsont alatt és felett 21 db hosszúkás *korall-* és 1 db korong alakú *borostyángyöngy*, mely a felszedéskor szétporladt (XXII. tábla 1.). 5. A bal csuklón ovális átmetszetű, a végei felé megvastagodó, nyitott végű *bronz huzal-* *karperec* (XXI. tábla 4.). 6. A bal alkarcsontok alatt ferde helyzetben, nyéltüskével a medence felé fekvő, egyélű, egyenes hátú, középső nyélállású *vaskés* töredéke (XXI. tábla 9.). A penge nagy része hiányzott, a hosszú nyéltüskén fanyél maradványa látható. 7. A jobb medencelapát felső ívénel D alakú, kerek átmetszetű *bronz övcsat* (XXI. tábla 5.). A csatkarika tengelye elvékonyodik, ennek középső részéhez erősítették fel a három rovátkolással díszített csatpecket. 8. A bal medence alatt 1 db fekete, nyomott gömb alakú *inkrusztált üveg-* és 2 db henger alakú *mészkögyöngy* (XXII. tábla 2–3.). Az inkrusztált gyöngyből hiányzik a színes betét. 9. A jobb lábszáron, 12 x 15 cm-es felületen ruha aljának gyöngyös hímzése (XXII. tábla 5.). 50 db sötétbarna, téglalap alapú lecsapott sarkú hasáb-, négyzet alapú, rövid hasáb-, 1 db kék, téglalap alapú lecsapott sarkú hasáb alakú *üveg-* és 1 db téglalap alapú lecsapott sarkú hasáb alakú *karneolgyöngy*. 10. A lábvégnél állt egy szürke, korongolt, kopott felületű, lekerekített peremű, félgömbös testű, vízszintesen levágott aljú *tál* (XXII. tábla 6.). 11. A sírföldből szürke, korongolt, kopott *edény oldaltöredéke*. 12. A sírföldből kisméretű, háromszög alakú csiszolt *állatcsont* (XXII. tábla 4.).

150. *sír* (SNR 201.) (XXIII. tábla 1.): Tájolása DNy–ÉK 193°. H. 240 cm, sz. 80–97 cm, m. 37–40 cm. Bolygatatlan sír. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, a DNy-i részénél enyhén kiszélesedő, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, kötött, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör, melynek az ÉK-i szélét az SNR 174. árok vágta. A gödörben 50–59 éves férfi rossz megtartású, háton fekvő, nyújtott helyzetű váza feküdt. A koponya jobbra billent, mindkét kart szorosan a test mellé helyezték. A jobb alkar a test mellett, a bal alkar a bal medencén nyugodott. A váz mérhető hossza 182 cm.

Leletek: 1. A sírgödör DNy-i részében, a koponyától kb. 15 cm-re, a nyesési szinttől 10 cm-re S alakú *vas koporsókapocs* töredéke, mindkét oldalán famaradvánnyal (XXIII. tábla 2.). 2. A sírgödör DNy-i végének keleti részében, az előző koporsókapoccsal egy vonalban, a nyesési szinttől 17 cm-re egy újabb S alakú *vas koporsókapocs* töredéke, mindkét oldalán famaradvánnyal (XXIII. tábla 3.). 3. A jobb oldali bordákon és a gerincoszlopon rossz megtartású, egytagú, aláhajlított lábú, felső húros *vasfibula* töredékei (XXIII. tábla 6.). A kengyel kerek átmetszetű, a spiráltekercs erősen korrodálódott, a tűje hiányzik. 4. A jobb medencelapát alsó ívénel, vízszintesen, hegyvel keletre feküdt egy egyélű, ívelt hátú, középső nyélállású *vaskés* (XXIV. tábla 2.). A penge széles és rövid, a nyéltüskén fanyél maradványa látható. 5. A bal combcsont belső íve mellett kopott *ezüstdenar* (XXIII. tábla 5.). Vespasianus (69–79) vagy fia, Titus (79–81) verete lehet. Az előlapon ... ESAR VESP..., a hátoldalon trónoló istennő. 6. A lábujjcsontok között szürke, korongolt, kopott felületű, enyhén kihajló, lekerekített peremű, hasánál kiszélesedő, nyomott gömbtestű, talpkorongos aljú *edény*, mely keleti irányba dőlt (XXIII. tábla 7.). 7. A sírgödör ÉK-i végében, a nyesési alatt 25 cm mélyen S alakú *vas koporsókapocs* töredéke, mindkét oldalán famaradvánnyal (XXIII. tábla 4.).

153. *körárok* (SNR 204.): Sz. 200 cm, m. 50–55 cm. Ívelten szűkülő falú, ívelt aljú, kötött, sárga agyag- és paticszemcsés, feketésbarna agyagos, humuszos betöltésű zárt árokkeret. Az árok belső átmérője 9 m, a külső átmérője 13 m. Az árok nagyobb része és a közepére ásott sír a feltárási területen kívül esett. Az árok DK-i ívét az SNR 205. árok vágta. Betöltéséből *edénytöredékek* és *állatcsontok* kerültek elő. Szürke, korongolt, kopott felületű, vastagabb falú *tál* lekerekített perem-

és oldaltörredéke (XXIII. tábla 8.). Szürke, szürke/szürkésbarna törésfelületű, korongolt edényekhez tartozó 5 db oldaltörredék, melyek közül az egyikben fül csonkjának maradványa látható. Barna, külső oldalán szürke foltos, szürke/barna törésfelületű, lassúkorongolt, szemcsés homokkal és apró kavicsal soványított fazék perem- és apró oldaltörredékei. Szürke, korongolt edény talpgyűrűs fenék- és oldaltörredéke (XXIII. tábla 9.).

155. sír (SNR 206.) (XXIV. tábla 1.): Tájolása DK–ÉNy 162°. H. 230 cm, sz. 85–105 cm, m. 48–50 cm. Bolygatatlan sír. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, enyhén ívelt aljú, kötött, sötétbarna agyagos humuszos betöltésű sírgödör. A gödörben 50–59 éves férfi rossz megtartású, háton fekvő, nyújtott helyzetű váza feküdt. A koponya bal oldalra fordult, mindkét kar szorosan a test mellett feküdt. A váz mérhető hossza 167 cm.

Leletek: 1. A bal oldali bordákon és a bal felkar egy részén rossz megtartású, egytagú, aláhajlított lábú, felső húros *vasfibula* (XXIV. tábla 5.). A kengyel kerek átmetszetű. 2. A medencecsontok között, majdnem vízszintesen, hegygel a bal medence felé feküdt egy egyélű, ívelt hátú, középső nyélállású *vaskés* (XXIV. tábla 3.). A nyéltüskén fanyél maradványa látható. 3. A jobb medence felett kerek átmetszetű ovális *vas övcsat* (XXIV. tábla 4.). A csatpecsek túlnyúlik a csatkarikán. 4. A bokacsont között szürke, korongolt, enyhén kihajló, lekerekített peremű, vállánál kiöblösödő, fenéke felé összeszűkülő, egyenesre vágott aljú *edény*, mely nyugati irányba dőlt (XXIV. tábla 6.).

161. sír (SNR 212.) (XXV. tábla 1.): Tájolása DK–ÉNy 150°. H. 265 cm, sz. 150 cm, m. 45–48 cm. Bolygatott sír. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, enyhén ívelt aljú, laza, sárga agyagszemcsés, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A sír DK-i részére nagyméretű rablógödörrel ástak, mely túlnyúlt a sír keleti oldalán 60 x 135 cm-es, félköríves alakban. A gödör középső és ÉNy-i részében, 37–47 cm mélységben 45–50 éves férfi koponyatörredékei és két hosszúcsontja feküdt.

Leletek: 1. A sírföldből 2 db téglalap alapú lecsapott sarkú hasáb alakú *karneolgyöngy* (XXV. tábla 2.). 2. A sír középső részén, a koponyatörredékek mellett egyélű, egyenes hátú, középső nyélállású *vaskés* penge- és nyéltüske törredékei (XXV. tábla 5.). A nyéltüskén fanyél maradványa látható.

A sírt egy kör alaprajzú, 150–180 cm széles, 36–40 cm mély, ívelten szűkülő falú, ívelt aljú, kötött, sárga agyag- és paticsszemcsés, feketésbarna agyagos, humuszos betöltésű körárok (SNR 214.) vette körbe. Az árok belső átmérője 9 x 9,7 m, külső átmérője 10,5 x 11,5 m. A DK-i oldalán nyitott körárok mindkét vége lekerekített, a bejárata 130 cm széles. Az árok ÉNy-i széle a feltárási területen kívül esett. A kerítőárok keleti és nyugati ívében egy-egy kisméretű sírfoltot (SNR 237., SNR 252.) figyeltünk meg, melyek a központi, SNR 212. sírral azonos tájolásúak. Az árok betöltéséből *edénytörredékek* kerültek elő. Szürke, korongolt, kopott felületű edényekhez tartozó öt jellegtelen és egy bordadíszes oldaltörredék (XXV. tábla 6.). Barna, lassúkorongolt, apró kavicsal soványított fazék oldal-, narancssárga, fekete törésfelületű, korong nélkül készített, homokos anyagú edény oldal- és egy zöldmázas, korongolt dörzstál átfűrt oldaltörredéke (XXV. tábla 7.). Szürke, korongolt, kopott felületű, talpgyűrűs edény fenéktörredéke (XXV. tábla 8.). Az árok nyugati bejáratához közel, a nyelési szinten lókoponya törredékeket (SNR 223.) bontottunk ki.

161. sír (SNR 237.) (XXV. tábla 3.): Tájolása DK–ÉNy 142°. H. 123 cm, sz. 42–50 cm, m. 53–58 cm. Bolygatatlan sír. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, kötött, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör, mely az SNR 214. kerítőárok nyugati szakaszának alján jelentkezett. A sírt utólagosan ásták a körárokba, a gödör alja a kerítőárokba 18–20 cm-re mélyedt. A gödörben 2–2,5 éves kisgyermek nagyon rossz megtartású, háton fekvő,

nyújtott helyzetű váza feküdt. A csontok egy része felszívódott. A váz mérhető hossza 75 cm. A sírban lelet nem volt.

161. sír (SNR 252.) (XXV. tábla 4.): Tájolása DK–ÉNy 158°. H. 130 cm, sz. 53 cm, m. 54–56 cm. Bolygatatlan sír. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, ívelten szűkülő falú, egyenes aljú, laza, feketésbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör, mely az SNR 214. kerítőárok keleti szakaszának bontásakor jelentkezett. A sírt utólagosan ásták a körárokba, a sír alja kb. 20 cm-rel mélyedt az árok aljába. A gödör bontása során összefüggő koporsófedelelet figyeltünk meg, mely a gödör nagy részét kitöltötte (XXV. tábla 9.). A gödör DK-i részében 1,5–2 éves kisgyermek rossz megtartású koponyája feküdt. Egyéb csont és lelet a sírban nem volt.

166. sír (SNR 219.) (XXVI. tábla 1.): Tájolása DK–ÉNy 152°. H. 265 cm, sz. 115 cm, m. 62–68 cm. Bolygatott sír. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, egyenes meredek falú, egyenes aljú, laza, sárga agyagszemcsés, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A bontás során a nyelési szinttől 20–25 cm-re sötétbarna, 85 cm széles és 230 cm hosszú koporsófaltot figyeltünk meg. A gödörben, a koporsó széléhez húzva 12–14 éves lány rossz megtartású, háton fekvő vázmaradványa feküdt. A felsőtest egy része, a jobb felkar, a jobb és bal oldali borda- és csigolyacsontok, a jobb lapocka és a koponya néhány töredéke maradt a sírban. Két hosszúcsont másodlagos helyen feküdt, a többi csont a rablásokor kikerült a sírból.

Leletek: 1. A nyakcsigolya alatt 14 db kisebb-nagyobb méretű, nyomott gömb alakú *korallgyöngy* (XXVI. tábla 2.). 2. A bal oldali bordákon rossz megtartású, téglalap alakú, erősen hiányos *bronzlemez* (XXVI. tábla 3.). 3. A sír ÉNy-i végében, a bolygatott lábcsőr mellett *vaskés* pengetőredéke (XXVI. tábla 4.). 4. A sírföldből 1 db nagyméretű, korong és 1 db nagyméretű, hordó alakú *borostyángyöngy* (XXVI. tábla 8.). 5. A sírföldből 4 db nyomott gömb alakú *korallgyöngy* (XXVI. tábla 5.). 6. A sírföldből *ezüstfibula* félkör átmetszetű, végén lapos és közepén átfúrt spiráltartójának töredéke (XXVI. tábla 7.). 7. A sírföldből szürke, korongolt, kopott felületű *edény* talpkorongos *alj-töredéke* (XXVI. tábla 6.).

167. sír (SNR 220.) (XXVI. tábla 12.): Tájolása DK–ÉNy 138°. H. 245 cm, sz. 75–87 cm, m. 33–34 cm. Bolygatott sír. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, ÉNy-i részén enyhén kiszélesedő, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, kötött, sárga agyagszemcsés, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A rablógödör föltja a nyelési szinten nem volt jól megfigyelhető, a bontás során láthatóvá vált, hogy a koponya és a medence közötti részt érintette. A gödörben 40–45 éves férfi(?) rossz megtartású, háton fekvő, nyújtott helyzetű váza feküdt. A koponya felfelé fordítva, az alsó állkapocs a jobb kulcscsonton, az alkarcsontok, a bal medence és a keresztcsont kifordult a helyéről. Mindkét felkar szorosan a test mellett feküdt. A váz mérhető hossza 175 cm.

Leletek: 1. A jobb oldali bordákon, a kulcscsont alatt kéttagú, oldalt hajlított lábú, lemezes kengyelű, kisméretű *bronzfibula* (XXVI. tábla 9.). A tütartója hiányzik, a spirálkar egyik végén nyomott gömbös zárógomb látható. 2. A jobb medence alatt négyszögletes átmetszetű ovális *bronz övcsat* karikája (XXVI. tábla 10.). A karika a csattövis illeszkedési helyénél nyitott, itt a karikához korrodált vasmaradvány – talán a csatpecek részlete – látható. 3. A jobb medence belső oldalán és attól kb. 5 cm-re, a csigolya mellett *vaskés* pengetőredékei (XXVI. tábla 11.). 4. A jobb combcsont külső íve mellett, hegygel a lábfej felé, nagyméretű, egyélű, ívelt hátú, középső nyélállású *vaskés* penge- és nyél-tüske töredékei (XXVII. tábla 1.). A lapos átmetszetű nyéltüske a vége felé elkeskenyedik. 5. A lábfej között lefelé fordítva szürke, korongolt, kopott felületű, kihajló, lekerekített peremű, nyomott gömbös testű, egyenesre vágott aljú *edény* (XXVII. tábla 2.). 6.

A csontváz felszedésekor *vaskés* pengetőredéke, mely valószínűleg a 4. melléklethez tartozik (XXVII. tábla 4.).

168. *sír* (SNR 221.) (XXVII. tábla 3.): Tájolása DK–ÉNy 148°. H. 260 cm, sz. 86–105 cm, m. 70–75 cm. Bolygatott sír. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, a DK-i része felé enyhén kiszélesedő, a nyugati oldalánál egyenes meredek, máshol egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, kötött, sárga agyagszemcsés, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A nyelési szinttől 57–60 cm mélyen a DK-i részen feketésbarna koporsófoltt figyeltünk meg. A koporsó méretét a sír rablottsága miatt nem lehetett megállapítani. A gödörben 20–22 éves nő rossz megtartású, háton fekvő, nyújtott helyzetű váza feküdt. A váz a rablaskor került másodlagos helyzetbe, a sír középtengelyétől eltérő irányban helyezkedett el. A koponya hátrafordulva, az alsó állkapocs a koponya felett került elő. Mindkét kézfejet a medencére fektették. A két lábszár bolygatott helyzetű. A váz tájolása DK–ÉNy 142°. A váz mérhető hossza 162 cm.

Leletek: 1. A jobb kulcsont felett, a koponya jobb oldala mellett hengerré tekert, poncolt díszítésű *aranylemez* (XXVII. tábla 8.). 2. A bal kulcsont környékén, a koponya bal oldalánál és a mellkas felső részén 15 db hosszúkás *korallgyöngy* (XXVII. tábla 5.). 3. A jobb oldali bordákon és a gerincoszlopon kéttágú, oldalt hajlított lábú, alsó húros *bronzfibula* (XXVIII. tábla 1.). A félkör átmetszetű kengyel és a láb találkozásánál három bekarcolt vonaldíszítés, a spiráltekercsen vasmaradvány látható. Tüje hiányos. 4. A bal könyök vonalától keletre, a gerincoszlop mellett aranylemezes *bronz dobozfibula* töredéke (XXVII. tábla 7.). Az aranylemez kúposra hajlított, granulációval díszített. Az aranylemez alatt bronz alaptest látszódik. 5. A jobb medence felett, attól kb. 8 cm-re kéttágú, lemezes testű *bronz övcsat* (XXVIII. tábla 4.). A kerek átmetszetű, D alakú csatkarika külső íve megvastagodó. A csatkarikán túlnyúló csattövis indításánál, egymással szemben két-két bekarcolt félkör alakú díszítés látható. A lemezes test hiányos, rossz megtartású. A csat folytatásába, a bal alkaron túlnyúlva, Ny–K-i irányban 5 cm széles és 24 cm hosszú, megkövesedett bőrvön maradványt figyeltünk meg, melyen több helyen zöld elszíneződés volt látható (XXVIII. tábla 2.). 6. A bőrvön maradványon, a gerincoszlop közelében és a bal alkar mellett 2 db henger alakú *borostyángyöngy* (XXVIII. tábla 7.). 7. A medence környékén kerek átmetszetű drótból szögletesre hajlított *bronz övveret* töredéke (XXVIII. tábla 3.). 8. A bal medence alatt és mellett 2 db nagyméretű, felső részén átfúrt *Cypraea csiga* vékony bronz akasztókarikával (XXVIII. tábla 5–6.). A medence alatti csiga jobb állapotú, az akasztókarikája feltekercselt végű volt. 9. Mellettük 4 db hosszúkás henger alakú *borostyán-* és 2 db fekete, nyomott gömb alakú inkrusztált *üveggyöngy* (XXVIII. tábla 8.). Az egyik gyöngyben sárga, a másokban egymást keresztező világoskék betétek voltak. 10. A lábszár között, fekvő helyzetben zöld *Kowalk típusú*, lecsiszolt peremű, pereme alatt csiszolt vonalsorral, oldalán ovális becsiszolásokkal díszített *üveg pohár* szájával ÉNy felé (XXVIII. tábla 9.). 11. A pohártól nyugatra, a bal lábfejnél kerek, fából készített *festékestégely*, melyben kobaltkék festékmарadvány volt (XXVII. tábla 6.). 12. A fatégelyt ép kerek *bronztükkörrel* fedték le (XXIX. tábla 1.). 13. A sír DK-i végében, másodlagos helyen *bronz övveretek*hez tartozó töredékek feküdtek (XXIX. tábla 2.). Egy kerek átmetszetű, mindkét végén derékszögben behajlított bronzdrót, illetve további 13 db kisebb-nagyobb bronzlemez töredék. Az egyik – talán szögletes verettöredék – szélén kettős vonaldíszítés látható. További két amorf lemezes testű töredéket egy-egy kisméretű bronzszegeccsel ütöttek át. Egy harmadik 0,5–0,6 cm széles lemezt kettőbe hajtottak. A két lemezt a felső harmadában bronzszegeccsel rögzítették és mindkét lemezvégét derékszögben elkalapálták.

170. sír (SNR 224.) (XXIX. tábla 3.): Tájolása DK–ÉNy 158°. H. 290 cm, sz. 115–147 cm, m. 95–98 cm. Bolygatott sír. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, egyenes meredek falú, enyhén ívelt aljú, kötött, sárga agyagszemcsés, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A nyessí szinttől 20–25 cm-re, a sír keleti szélénél láthatóvá vált a sírgödör valódi szélessége, mely 115 cm volt. Ezek alapján nyilvánvalóvá vált, hogy a sírba egy nagyobb rablógödört ástak. A gödörben két 40–45 év közötti egyén rossz megtartású vázmaradványai feküdtek. Néhány hosszúcsont, egy medence és kevés apróbb csont (borda, csigolya, lábfejsont) maradt a sírban. A gödör középső részén és a bolygatott bal lábszárakon egy-egy koponya feküdt. Az antropológiai meghatározás alapján nagyjából két azonos korú, egy férfi és egy nő(?) maradványai voltak a sírban.

Leletek: A sírgödör DK-i végében, a bolygatott csontok között erősen kopott *ezüstdenar* (XXIX. tábla 4.).

175. sír (SNR 229.) (XXIX. tábla 5.): Tájolása DK–ÉNy 137°. H. 280 cm, sz. 80–105 cm, m. 24–25 cm. Bolygatatlan sír. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, a DK-i része felé kiszélesedő, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, kötött, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A gödörben 45–50 éves férfi rossz megtartású, háton fekvő, nyújtott helyzetű váza feküdt. A koponya bal oldalra fordult, mindkét kart szorosan a test mellé helyezték. A lábszár enyhén nyugati irányban fektetve. A váz mérhető hossza 172 cm.

Leletek: 1. A jobb lapockán erősen korrodálódott, kéttagú, oldalt hajlított lábú, spirálkaros *vasfibula* (XXX. tábla 1.). A kengyel háromnegyed kör átmetszetű, tüje hiányos, a spirálkarok tengelyének végén egy-egy gomb látható. 2. A bal medencelapát felső ívének rossz megtartású *vaskés* pengetőredéke. 3. A két medencelapát között, karikával keletre kéttagú, lemezes testű *bronz övcsat* (XXX. tábla 4.). A kerek átmetszetű, kerek csatkarikára ráhajlik a csattövis. A téglalap alakú csattest rossz megtartású. 4. A bal boka belső része mellett hosszúkás, végei felé kiszélesedő, mindkét végén kerek furattal ellátott, a cipő szíjazatához tartozó *bronzveret* (XXX. tábla 2.). 5. A sírgödör ÉNy-i végéből, valószínűleg a jobb boka mellől hosszúkás, végei felé kiszélesedő, mindkét végén kerek furattal ellátott, a cipő szíjazatához tartozó *bronzveret* (XXX. tábla 3.). A lemez egyik vége hiányos.

176. sír (SNR 230.) (XXX. tábla 5.): Tájolása DK–ÉNy 160°. H. 260 cm, sz. 90–95 cm, m. 13–16 cm. Bolygatatlan sír. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, kötött, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A gödörben 12–14 éves lány rossz megtartású, háton fekvő, nyújtott helyzetű váza feküdt. A koponya enyhén balra billent, mindkét kart szorosan a test mellé helyezték. A koponya és a jobb medence töredékes, a kézfej és a lábfejsontok hiányoznak. A váz mérhető hossza 150 cm.

Leletek: 1. A jobb medencelapát felső ívén karikával nyugatra kéttagú, lemezes testű *bronz övcsat* (XXX. tábla 7.). A D formájú csatkarika ovális átmetszetű, a keskeny csattövis nem nyúlik túl a karikán. A lemezes csattest rossz állapotban került elő, alig maradt meg belőle valami. Az egyik sarkában a lemezes testet összefogó, elkalapált fejű bronzszegecs látható. 2. Az övcsat mellett kiszélesedő végű, hosszúkás téglalap alakú *ólomveret* töredéke (XXX. tábla 6.). A két szélén hiányos tárgy rövidebb oldalának sarkainál egy-egy kerek furat látható. 3. A derék alatt az előző verethez hasonló *ólomveret* töredékek (XXX. tábla 9.). 4. A bal alkaron kéttagú, oldalt hajlított lábú, felső húros, lemezes kengyelű *bronzfibula* (XXX. tábla 8.). A kengyel lapos téglalap átmetszetű, tüje töredékes. A spiráltekercs alatt textilmaradvány látható. 5. A bal csukló mellett rossz megtartású *bronzérme* (XXX. tábla 10.). 6. A bal csukló környékén és a derék alatt 31 db hosszúkás, 1 db gömb alakú *korall*-, 1 db sötétkék, téglalap alapú, lecsapott sarkú hasáb,

1 db sárga, diszkosz, 1 db világoskék, gerezdelt palástú hengerszelet, 2 db nyomott gömb alakú, 1 db kettős, inkrusztált *üveg*-, 1 db lapos korong és 1 db lekerekített sarkú téglalap alakú *borostyángyöngy* (XXXI. tábla 1.). Az inkrusztált gyöngyök közül az egyik egymást keresztező sárga betéttel, a másik kék szemekkel, a harmadik, kettős gyöngy széles sárga vonalbetéttel díszített. Az egyik korallgyöngyön bronzmaradvány figyelhető meg. 7. A lábvégnél szürke, korongolt, kopott felületű, talpkorongos, a pereme felé egyenletesen kiszélesedő *pohár* töredéke állt (XXXI. tábla 2.). A felső része hiányzott.

178. sír (SNR 232.): Tájolása DK–ÉNy 160°. H. 100 cm, sz. 300 cm, m. 28–30 cm. Bolygatott sír. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, kötött, sárga agyag- és paticszemcsés, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A sír kevert foltja a nyelési szinten jól látszódott, azonban a bontás során a gödör déli vége ívelt árokszakaszban végződött, mely a 179. sír körüli körárok feltételezhető részlete lehet. A két objektum közötti szuperpozíció nem volt megfigyelhető. A sírban sem csontot, sem leletet nem találtunk.

179. sír (SNR 233.) (XXXI. tábla 7.): Tájolása DK–ÉNy 156°. H. 180 cm, sz. 73 cm, m. 83–87 cm. Bolygatott sír. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, laza, sárga agyagszemcsés, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A sírra egy 95 x 225 cm-es, téglalap alakú, a sírtól alig eltérő hossz tengelyű rablógödört ástak. A nyelési szinttől 60 cm mélyen rajzolódott ki a sír valódi gödrének foltja. A felső betöltési rétegből szarvasmarha és ló vázmaradványok kerültek elő. A gödörben 35–39 éves nő rossz megtartású vázmaradványai feküdtek. A koponya, egy-két csigolya és egy karcson a gödör DK-i végében, egy lábszárcsont a gödör közepén, egy combsont a sír ÉNy-i végében feküdt. A többi vázrész a rablászor kikerülhetett a sírból.

Leletek: A sír betöltéséből. 1. 1 db lekerekített sarkú, téglalast és 1 db henger alakú *borostyángyöngy* (XXXI. tábla 8.). 2. Kerek átmetszetű *vasár* töredékei (XXXI. tábla 3.). Az egyik darab vége elhegyesedő. 3. Apró *bronzlemez* töredéke (XXXI. tábla 4.). 4. Egytagú, oldalt hajlított lábú, felső húros *bronzfibula* (XXXI. tábla 5.). A lapos félkör átmetszetű kengyel felső részén V alakú tremolórozott díszítés látható. Tüje hiányzik.

A sírt a déli és DK-i oldalán egy 70–120 cm széles, 10–30 cm mély, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, kötött, sárga agyag- és paticszemcsés, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű körárok részlete (SNR 232.) övezte. A kerítőárok északi és nyugati szakasza a gépi nyelés során pusztulhatott el, így csak a déli részét tudtuk kibontani. Az árok betöltéséből szürke, korongolt tál enyhén behúzott, lekerekített *perem*-, egy másik edény vízszintesen levágott *perem*- és szürke vagy barna, korongolt edények 6 db *oldaltöredéke* került elő, az egyik töredéken alig kiemelkedő, keskeny borda, egy másikon párhuzamosan bekarcolt vonaldíszítéssel. Továbbá 3 db barna, lassúkorongolt szemcsés homokkal és apró kavicsal soványított edény oldal- és egy barna, korong nélkül készített edény homokkal és kevés kerámiazúalékkal soványított oldal-, illetve egy szürke, korongolt edény *aljtöredéke* került elő. Az árok déli felében egy-két *állatsont* volt.

180. sír (SNR 234.) (XXXI. tábla 9.): Tájolása DK–ÉNy 160°. H. 154 cm, sz. 64 cm, m. 26–29 cm. Bolygatatlan sír. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, enyhén ívelt aljú, kötött, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A gödörben 2–3 éves kisgyermek rossz megtartású, háton fekvő, nyújtott helyzetű vázmaradványa feküdt. A koponya és a két lábszárcsont maradt meg.

Leletek: A lábvégnél szürke, korongolt, kopott felületű, körte testű, egyfülü bögre nyugatra dőlve (XXXI. tábla 6.). Az alja talpkorongos, a pereme hiányzik, a füléből az ovális átmetszetű indítása maradt meg.¹⁷

181. sír (SNR 235.) (XXXII. tábla 1.): Tájolása DK–ÉNy 154°. H. 225 cm, sz. 80 cm, m. 30–32 cm. Bolygatott sír. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, kötött, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A gödör DK-i részén, 80 x 100 cm-es felületen sárga agyagszemcsével kevert betöltést figyeltünk meg. A rablógödör nem nyúlt túl a sírgödörön. A gödörben 12–14(?) éves egyén rossz megtartású, valószínűleg háton fekvő, nyújtott helyzetű vázmaradványa feküdt. A koponya, a medence, a karcsonok hiányoztak, illetve a felsőtest kisebb csontjai erősen hiányosak voltak. A lábszárcsontok maradtak eredeti helyükön.

Leletek: 1. A bolygatott jobb oldali bordákon kéttágú, lemezes kengyelű *bronzfibula* (XXXII. tábla 3.).¹⁸ 2. A combcsontok között egyélű, ívelt hátú *vaskés* pengetőredéke (XXXII. tábla 4.). 3. A lábvégnél téglaszínű, korongolt, enyhén kihajló, lekerekített peremű, körte testű, talpkorongos füles *bögre* DNY-i irányba dőlve (XXXII. tábla 2.). Az edény füle ovális átmetszetű.

183. sír (SNR 238.) (XXXII. tábla 5.): Tájolása DK–ÉNy 162°. H. 255 cm, sz. 87 cm, m. 62–72 cm. Bolygatatlan sír. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, kötött, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A gödörben juvenilis korú nő rossz megtartású, háton fekvő, nyújtott helyzetű váza feküdt. A koponya jobb oldalra fordult, mindkét kart szorosan a test mellé helyezték. A kézfej és a lábfejsontok nagy része hiányzott.

Leletek: 1. A koponya bal oldalán rossz megtartású, kerek átmetszetű, hurkos-kampós végű *bronz fülbevaló* hurkos töredéke (XXXII. tábla 6.). A hurkos végére többszörösen bronzszálat tekertek, melyet a hurok felől korong alakú bronztaggal zártak le. 2. A koponya alatt ezüstszálból készített, hosszúkás, kettős kónikus *ezüstgyöngy* (XXXII. tábla 7.). 3. Az állkapocs alatt 1 db hosszúkás *korallgyöngy* (XXXII. tábla 9.). 4. A jobb oldali bordákon kéttágú, oldalt hajlított lábú, alsó húros, lemezes kengyelű *bronzfibula* (XXXII. tábla 8.). A kengyel közepén borda-, a lábúrszen függőlegesen bekarcolt vonaldíszítések láthatók. 5. A jobb lábszár körül 12 x 12 cm-es, a bal körül 10 x 10 cm-es felületen ruha aljának gyöngyös hímzése (XXXIII. tábla 1.). A bal lábszár körül 22 db ép és kb. 40 db töredékes barna, téglalap alakú lecsapott sarkú hasáb alakú, a jobb lábszár körül 10 db ép és kb. 25 db töredékes, ugyanolyan színű és típusú *ívgyöngy*. 6. A bal lábfej végénél szürke, korongolt, kopott felületű, kihajló, lekerekített peremű, körte testű, talpkorongos *bögre* kerek átmetszetű füllel, DK-i irányba dőlve (XXXIII. tábla 4.). 7. Az edény mellett szürke, korongolt edény aljtöredékéből kialakított *orsókari-ka* (XXXII. tábla 10.). 8. A sírföldből téglaszínű, korongolt, kormos felületű edény jellegtelen *oldaltöredéke*.

184. sír (SNR 239) (XXXIII. tábla 3.): Tájolása DK–ÉNy 164°. H. 275 cm, sz. 115 cm, m. 38–40 cm. Bolygatott sír. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, egyenesen szűkülő falú, egyenes aljú, kötött, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű sírgödör. A sír középső és ÉNy-i részén a bontás során, a nyelési szinttől 16 cm mélyen feketésbarna koporsófoltot figyeltünk meg. A koporsó 90 cm széles, hossza a bolygatás miatt nem volt megállapítható. A kevert betöltésű rablógödört a sír DK-i részére ásták, a felsőtest csontjai ennek ellenére nem voltak teljesen feldúlva. A gödörben 30–35 éves nő rossz megtartású, háton fekvő, nyújtott helyzetű váza feküdt. A koponya előrebukott,

¹⁷ Az edényt a restaurálás során nem lehetett összeragasztani.

¹⁸ A tárgy a restaurálás során eltűnt.

ami arra utal, hogy alátámasztották. Mindkét kart szorosan a test mellé helyezték. Néhány csigolya és borda hiányzott, a bal kulcsont és néhány borda másodlagos helyen feküdt. A váz mérhető hossza 156 cm.

Leletek: 1. A sír DK-i végéből barna, korong nélkül készített, homokkal és kerámiazúzalékkal soványított edény *oldaltöredéke*. 2. A koponya jobb oldalán kerek átmetszetű *bronz fülbevaló* apró huzaltöredékei. 3. Az állkapocs alatt és a mellkason 33 db barna, téglalap alapú lecsapott sarkú hasáb, 1 db zöld, henger alakú *üveg*-, 2 db téglalap alapú lecsapott sarkú hasáb alakú *karneol*- és 5 db korong alakú *borostyángyöngy* (XXXIII. tábla 5.). 4. A bal oldali bordákon rossz megtartású, kerek átmetszetű *bronz fülbevaló* töredékei. 5. A bal oldali bordákon, a felkar mellett egytagú, felső húros, aláhajlított lábú *ezüsfibula* (XXXIII. tábla 2.). Az elvékonyodó lábvéget a kerek átmetszetű kengyel és a láb találkozásához kétszeresen tekerték fel. A lábvég függőleges rovátkolásokkal díszített. 6. A bal csukló környékén és az ujjcsontokon 46 db ép és kb. 30 db töredékes barna, téglalap alapú lecsapott sarkú hasáb alakú *üveg*-, 1 db téglatest alakú *borostyán*- és 1 db téglalap alapú lecsapott sarkú hasáb alakú *karneolgyöngy* (XXXIII. tábla 6.). 7. A jobb csukló környékén és az ujjcsontokon 24 db barna, téglalap alapú lecsapott sarkú hasáb alakú *üveg*-, 1 db henger alakú *borostyán*- és 1 db téglalap alapú lecsapott sarkú hasáb alakú *karneolgyöngy* (XXXIII. tábla 7.). 8. A lábszár körül ruha aljának gyöngyös hímzése (XXXIV. tábla 1.). 85 db ép és kb. 50 db töredékes barna, téglalap alapú lecsapott sarkú hasáb alakú *üvegyöngy*. A jobb és a bal láb körül is 8 x 19 cm-es felületen gyöngyök helyezkedtek el. 9. A jobb lábujjcsontok végénél barna, korong nélkül készített, homokkal soványított, két egyenlő félből álló *orsógomb* fele (XXXIV. tábla 2.). 10. A jobb lábfej végétől kb. 10 cm-re sötétszürke, korongolt, erősen kopott felületű, megvastagodó, lekerekített peremű, félgömbös testű *tál* állt (XXXIV. tábla 3.).¹⁹

189. sír (SNR 245.) (XXXIV. tábla 7.): A sír folt nélkül jelentkezett, így a sírgödör adatait nem ismerjük. A járászinttől kb. 50 cm-re a gépi humuszolás során sérült meg a 23 évesnél idősebb férfi(?) vázmaradványa. A vázból az alkarsontok, a jobb medence és a lábszárcsontok egy része maradt meg. Ez alapján az elhunyt rossz megtartású váza háton fekvő, nyújtott helyzetű volt. Mindkét kart a test mellé helyezték. A váz tájolása DK–ÉNy 154°. A váz mellett leletet nem találtunk, a temkezés rítusa alapján szarmata kori.

204. sír (SNR 262.) (XXXIV. tábla 10.): Tájolása DK–ÉNy 160°. H. 260 cm, sz. 115 cm, m. 66–68 cm. Bolygatott sír. Lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, egyenes meredek falú, egyenes aljú, kötött, sötétbarna agyagos, humuszos, az ÉNy-i részén sárga agyagszemcsével erősen kevert betöltésű sírgödör. A nyelési szinttől 20 cm mélyen, a sír középső részén 70 cm széles feketésbarna foltot figyeltünk meg. A sír ÉNy-i végére ásott rablógödör miatt a koporsó hosszát nem lehetett megállapítani. A gödörben 30–35 éves nő rossz megtartású, háton fekvő, nyújtott helyzetű váza feküdt. A koponya jobb oldalra fordult, mindkét kart szorosan a test mellé helyezték. A jobb kézfej a test mellett, a bal a bal medencén feküdt. A bordák, a kézfej- és a lábfejsontok egy része hiányzott. A váz mérhető hossza 155 cm.

Leletek: 1. A koponya bal oldalán kerek átmetszetű, hurkos-kampós végű *ezüst fülbevaló* töredékei (XXXIV. tábla 4.). Az egyik darabon ezüstszálból készített tekerceslés látható. 2. A koponya jobb oldalán kerek átmetszetű, hurkos-kampós végű *ezüst fülbevaló* tekercesléssel díszített töredéke (XXXIV. tábla 5.). 3. A jobb oldali lapockán kéttagú, oldalt hajlított lábú, alsó húros, lemezes kengyelű *ezüsfibula* (XXXIV. tábla 6.).

¹⁹ A restaurálás során az edényt nem lehetett kiegészíteni.

A tütartó hiányos, a spiráltekercsen átrozsdásodott szövetmaradvány látható. A kengyel-pánt a láb felé haladva egyenletesen elkeskenyedik. 4. A bal alkaron szögletes átmetszettű, végei felé kiszélesedő *bronz huzalkarperec* (XXXIV. tábla 8.). 5. A bal csukló közelében 2 db téglalap alapú, lecsapott sarkú hasáb alakú *karneolgyöngy* (XXXIV. tábla 9.). 6. A jobb combcsont belső részénél 7 db téglalap alapú, lecsapott sarkú hasáb alakú *karneol-* és 1 db barna, téglalap alapú, lecsapott sarkú hasáb alakú *üvegyöngy* (XXXV. tábla 1.). 7. A jobb boka környékén 2 db henger, 2 db lecsapott sarkú, téglatest alakú *borostyán-*, 5 db barna, téglalap alapú, lecsapott sarkú hasáb alakú *üveg-*, 1 db téglalap alapú, lecsapott sarkú hasáb alakú *karneolgyöngy* (XXXV. tábla 2.). 8. A bal boka környékén 4 db henger, 4 db lecsapott sarkú, téglatest alakú *borostyán-*, 3 db barna, téglalap alapú, lecsapott sarkú hasáb alakú *üvegyöngy* (XXXV. tábla 3.). 9. A lábfej között szürke, korongolt, ívelten kihajló, lekerekített peremű, gömbös testű, egyenesre vágott aljú *edény* keleti irányba dőlve (XXXV. tábla 4.). 10. Az edénytől ÉNy-ra kb. 4 cm-re barna, foltosra kiégetett, korong nélkül készített, kerámiazúzával soványított, rövid nyakú, hasánál kiszélesedő, majd az alja felé ismét erősen összeszűkülő *miniatűr edény* (XXXV. tábla 5.). Az ÉNy-i irányba dőlt edényke peremrészének egy része hiányzott. 11. A sír ÉNy-i végéből a bontás során szürke, korongolt edény átfűrt *oldal-töredéke*, valószínűleg *orsókarika* töredéke (XXXV. tábla 6.). 12. A sír betöltéséből 1 db lekerekített sarkú téglatest alakú *borostyángyöngy* (XXXV. tábla 7.).

A sírt a déli és DNy-i oldalán 100 cm széles, 12–20 cm mély, ívelten szűkülő falú, ívelt aljú, kötött, sárga agyag- és paticszemcsés, sötétbarna agyagos, humuszos betöltésű körárok részlete (SNR 240.) övezte. A kerítőárok északi és keleti szakasza a gépi nyesés során pusztulhatott el, csak a déli részét tudtuk kibontani. Az árok betöltéséből szürke, korongolt *edény* jellegű *oldal-töredékei* és egy *állatfog* került elő.

A temetőrészletek szerkezete

A feltárás során a nyomvonal szabta keretek miatt a sírkerteknek csak egy részletét volt lehetőségünk feltárni, így a temetőszerkezetekre vonatkozó megfigyeléseink korlátozottak. A megelőző feltárás során összesen 48 temetkezés került felszínre. A sírok elhelyezkedése alapján három csoportot lehetett elkülöníteni, melyek egymástól nagyobb távolságokra kerültek elő.

Az 1. sírcsoportot a nyomvonal és a késő szarmata település keleti szélén 18 sír alkotta (I. tábla 2.). A 14 jelöletlen aknasír mellett 3 nyitott körárkos és egy zárt árokkeretes temetkezés, illetve az északi szelvényfalnál még két körárkos sír (88., 92. objektum) déli részlete is feltárássá került, azonban az árkok közepére ásott sírok már a feltárási területen kívül estek. A temetkezések Ny–K-i irányú, viszonylag szabályos sorokat alkottak, melyek fő tengelyét az ÉNy–DK-i irány mentén elhelyezkedő körárkos sírok határozták meg. A legnyugatibb ÉNy–DK-i körárkos sírsorba a 88., 99. és 121., a tőlük keletre levő sírsorba a 106. és a 120., ezektől keletre egyedül a 92. sír tartozott. Az aknasírokat ezekhez az árokkeretes sírokhoz igazodva ásták ki. Összesen 6 Ny–K-i sírsort lehetett megfigyelni. Az 1. sírsorba az SNR 143., 176. (106. objektum), a 2. sírsorba az SNR 158., 159., 180. (120. objektum), az SNR 160., 161. (121. objektum) és az SNR 162. (122. objektum), a 3. sírsorba az SNR 156. (118. objektum), az SNR 157. (119. objektum), az SNR 155. (117. objektum) és az SNR 154. (116. objektum) tartozott. A 4. sírsorban az SNR 140. (103. objektum), az SNR 139. (102. objektum) és az SNR 137. (100. objektum), az 5. sírsorban az SNR 125. (91. objektum), az SNR 131. (93. objektum), az SNR 135. és 136. (99. objektum), a 6. sírsorban pedig az SNR 124. (90. objektum), az SNR 122. és 141. (88. objektum) és az SNR 121. (87. objektum) helyezkedett el.

Két körárok (88., 120. árok) nyugati és DNy-i szakaszába temettek el egy-egy gyermeket. A 88. sír (SNR 141.) gödrét a már feltöltődött körárokba ásták, mivel a sír gödrének nyugati hosszanti oldala már a körárok ívén kívül esett. A 120. sír (SNR 180.) gödre ezzel szemben az SNR 158. körárok szélén nem nyúlt túl.²⁰ Az említett sírok tájolása (DK-ÉNy) közül a 88. síré megegyezett a környezetében fekvő sírok irányával, míg a 120. (SNR 180.) csecsemő sírjának iránya közel 30 fokkal tért el a közelében fekvőkéitől.

A temetőrészlet Ny-K-i kiterjedése megközelítőleg 50 m volt. A temető ÉNy-ra és DK-re ennél nagyobb lehetett, mivel egyértelműen látható volt, hogy a temető mindkét irányban, a feltárási területen kívül tovább folytatódik.

A 2. sírcsoport az előzőtől kb. 180 m-re nyugatra került elő (II. tábla). Mindhárom ÉNy-DK-i tájolású sír (15., 26., 27. sírok) egyszerű aknasír, mely egy ÉÉK-DDNy-i, közel 10 m hosszú tengely mentén, a késő szarmata gödrök és kerítőárkok között feküdt.

A 3. sírcsoport, mely 27 sírből állt (DK-ÉNy, DNy-ÉK-i tájolású), az előzőtől kb. 25 m-re nyugatra került felszínre (II. tábla). Ebben az esetben a két sírcsoport közötti valódi távolság ismeretlen, mert közöttük húzódott egy ÉNy-DK-i dűlőút, mely nem került feltárássra. A 24 egyszerű aknasír mellett egy nyitott körárkos temetkezés (161. objektum), illetve az északi szelvényfalnál egy másik, zárt árokkeretes sír (153. objektum) déli részlete is előkerült, de az árok közepére ástott sír már a feltárási területen kívül esett. Valószínűleg a 204. sírtől délre fekvő, 185. árokszakas és a 179. sírtől DK-re levő 178. árokszakas is egy-egy sírt kerítő árokkeret részlete volt, melynek a nagy része a humuszosítás során elpusztulhatott. A 3. sírcsoport szerkezete az eddigiektől némileg eltért abban, hogy itt sírsorokat és sírcsoportokat is el tudunk különíteni egymástól. A dűlőúttól közvetlen nyugatra, egymástól kisebb-nagyobb távolságokra kettesével kerültek elő a temetkezések: 148. (SNR 199.) és 149. (SNR 200.), 129. (SNR 170.) és 138. (SNR 182.), 133. (SNR 175.) és 141. (SNR 191.), 146. (SNR 196.) és 150. (SNR 201.) sír.²¹ A temetkezések – még a kettesével elhelyezkedő sírok is – NyDNy-KÉK-i, viszonylag szabályos sírsorokban helyezkedtek el. Itt is megfigyelhető volt, mint az 1. sírcsoport esetében, hogy az egyszerű aknasírok a körárkos sírok irányához igazodnak, de nem azok köré csoportosulnak. Az 1. sírsorba a 178. (SNR 232.), 179. (SNR 233.), a 2. sorba a 175. (SNR 229.), 176. (SNR 230.), 180. (SNR 234.), 181. (SNR 235.), 183. (SNR 238.), 184. (SNR 239.), 204. (SNR 262.), a 3. sorba a 166. (SNR 219.), 170. (SNR 224.), 4. sorba a 155. (SNR 206.), 161. (SNR 237., 212., 252.), 167. (SNR 220.), 168. (SNR 221.), az 5. sírsorba a 189. (SNR 245.) sír sorolható.²²

A 161. körárok nyugati és keleti ívében egy-egy kisgyermek (SNR 237., SNR 252.) sírját bontottuk ki. Mindkét sírgödör tájolása megegyezett a környezetükben fekvő sírok irányával. Az említett sírok feltárása a körárkok alján jól látható volt, gödrük az árok szélén nem nyúlt túl. Valószínűleg a körárkok alján talált sírok utólagos temetkezések, vagyis ezeket a sírgödröket a még nem feltöltődött, frissen kiásott körárokba ásták.

²⁰ Gyermeksírokat találtunk az Abony-Tatárhánys-dűlő 4 körárkában is. Ezekben az esetekben ugyancsak valószínűbb a sírgödörnek és az ároknak a véletlenszerű átfedése, illetve egybeesése (GULYÁS 2011. 127., 130., 135–136., DINNYÉS-GULYÁS-MADARAS 2003.).

²¹ A 131. sír (SNR 173.) lehetséges párja valószínűleg már a dűlőút területére esett.

²² A 153. árokkeret (SNR 204.) közepén levő sír valószínűleg a 4. sírsorba tartozott.

Temetkezési szokások

A sírok tájolása, sírgödrök formája és mérete

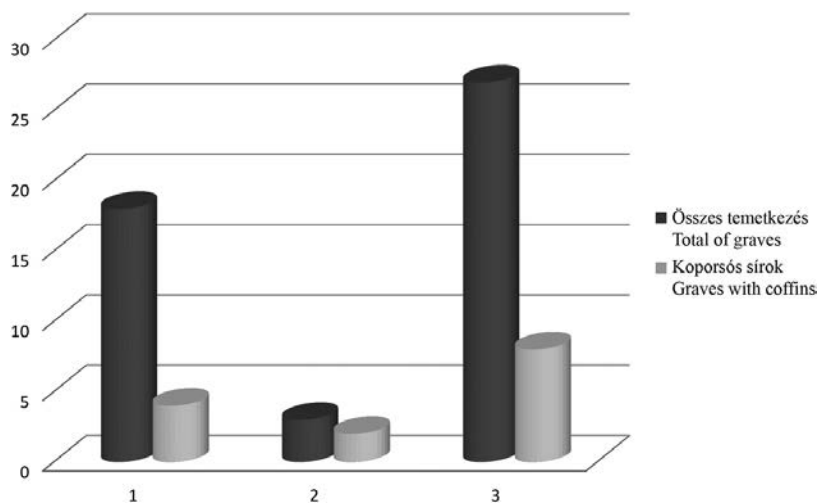
Az alföldi szarmaták halottaikat általában D–É-i fő tájolási irányban hantolták el, az ettől az iránytól való eltérés rendellenesként jellemezhető (KULCSÁR 1998. 16.). A lelőhelyen előkerült temetkezések nagy része DK–ÉNy-i, egy-két esetben DNy–ÉK-i és egy esetben D–É-i tájolású volt, amelytől csak a 120. sír (SNR 180.) tért el jelentősen. Az általános tájolástól eltérően, mintegy rendellenesként értékelhetjük a 2. sírcsoport temetkezéseit, melyek ÉNy–DK-i irányúak voltak. Kulcsár Valéria kandidátusi értekezésében külön foglalkozott az É–D-i tájolású sírokkal, gyűjtése alapján ezek a temetkezések a Tisza–Maros–Körös által bezárt területen és a folyóvölgyek környezetében, illetve nagyjából a Csörsz-árok mentén helyezkednek el (KULCSÁR 1998. 19.). A viszonylag alacsony számú É–D-i tájolású sír jelenléte a folyamatosan keletről érkező népességgel vagy az elhunytak alacsonyabb társadalmi helyzetével hozható kapcsolatba (KULCSÁR 1998. 20.). Esetünkben talán az újonnan érkező népesség elmélete valószínűbb, hiszen mindhárom sírban találtunk mellékleteket.

Az elhunytakat lekerekített sarkú, téglalap alakú, egyenesen szűkülő falú sírgödrökbe temették el. Ettől csak a 150. (SNR 201.), 155. (SNR 206.), 168. (SNR 221.) és a 175. (SNR 229.) sírgödre tért el: ezek a láb felé enyhén szűkülő formájúak voltak.

A gödrök indexszámai (1,7–2,9) alapján az aknák közepes méretűek, arányos, téglalap alakúak voltak.²³ Az átlagos értékeken kívüli eltéréseket csak a 2. sírcsoport sírjainál, illetve a gyerek-síroknál figyeltünk meg. Az előbbieket indexértéke 3–3,2 volt, mely azt jelzi, hogy ezek a sírgödrök hosszúságú téglalap alakúak voltak. A gyermeksírok esetében az 1,6–1,7 indexértékek voltak a jellemzőbbek. Az egyszerű aknasírok és az árkokkal kerített sírok gödreinek indexértékei között nem tapasztaltunk eltéréseket. A sírok mélysége változó, de egyértelműen megfigyelhető volt, hogy minden körárokkal vagy annak részletével kerített sír mélyebb volt, mint az öt övező árok.

A sírba helyezés

A temetkezések egyharmadában találtunk a bontás során koporsóra utaló sötétbarna vagy fekete-barna elszíneződést (1. kép). A 161. körárok keleti ívébe ázott SNR 252. kisgyermek sírjában összefüggő koporsófedelelet figyeltünk meg, mely a sírgödör nagy részét (53 x 130 cm-es területen) kitöltötte (XXV. tábla 9.). A koporsós temetkezések nagyobb része vasal-

1. kép

A koporsós temetkezések aránya sírcsoportonként

Fig. 1

Ratio of burials with coffins, by grave-groups

²³ A sírgödör hosszát elosztjuk a szélességével és ez alapján kapjuk meg a gödör alakjára vonatkozó adatot (ISTVÁNOVITS 1991. 35., KULCSÁR 1998. 24.).

katrésznélküli volt, csupán 4 sír (SNR 140., 175., 182., 201.) földjéből kerültek elő vas koporsókapcsok. Érdekesképpen érdemes megemlíteni, hogy a koporsókapcsos sírok közül csak az SNR 175. sírban figyeltünk meg koporsófoltot. Igaz, hogy a sírok nagyobb része bolygatott volt, de az SNR 201. sír, ahol három ácskapcsot bontottunk ki, érintetlennek bizonyult, ennek ellenére a koporsó feltájának elszíneződését nem lehetett rögzíteni.²⁴

Vasalkatrésznélküli rönkkoporsók használatát a II. század végéről és a III. század elejéről figyelték meg (KULCSÁR 1998. 28.). Az SNR 35. sírban tett megfigyelések alapján, a lábvégek felé fokozatosan összeszűkülő, vasalkatrésznélküli rönkfakoporsót helyeztek.

Az egyes sírcsoportokon belül különböző mértékben lehetett a koporsós temetkezések arányát megfigyelni. Az 1. sírcsoportnál az összes temetkezés 28%-ánál, a 2. sírcsoportnál 66%-ban, a 3. sírcsoportnál pedig a sírok 26%-ánál voltak koporsóhasználatra utaló nyomok (1. kép). A koporsó megléte egyaránt megtalálható az egyszerű akna- és a körárkos síroknál annyi különbséggel, hogy az 1. sírcsoport 4 árokkeres sírja közül háromban (SNR 136., 159., 160.), míg a 3. sírcsoportnál a 3 körárkos sír közül csak egyben (SNR 262.) találtunk erre utaló nyomot. A 4 vasalkatrészes temetkezés közül háromban leltünk ún. C alakú és egyben (SNR 201.) ún. S alakú kapcsokat. A koporsókapcsos sírok közül azonban csak kettőben lehet az egykori kapcsok használatának rekonstruálását elvégezni, mert az SNR 131. és az SNR 182. sírban másodlagos helyről került elő egy-egy C alakú kapocs. Az említett típusú koporsókapcsokkal részletesebben Dinnyés István foglalkozott. Megfigyelései alapján ezek a kettéhasított fatörzsből készített koporsók fedelét fogták össze úgy, hogy a kapcsok hosszú élét a koporsó végeibe verték (DINNYÉS 1975. 64.). Ezt a megállapítást erősíti meg az SNR 175. és az SNR 201. sírok sarkaiban előkerült 3-4 koporsókapocs is, illetve az, hogy a vasalkatrészek belső oldalán megfigyelhetők voltak a keresztirányú famaradványok. A C vagy az S alakú koporsókapcsok használata a 270-es évek utáni időszakról kezdődik és az V. század közepéig található meg az Alföldön (DINNYÉS 1975. 66.).

Az 1. sírcsoport két sírjában (SNR 125., 131.) találtunk arra utaló nyomot, hogy az elhunytat a temetés előtt szerves anyagból készített lepelbe burkolták. Az SNR 125. sírban egy kis felületen szövetmaradványt találtunk, de mivel a sír bolygatott volt, így lényeges megfigyeléseket nem tudunk tenni. Ezzel szemben az SNR 131. sírban a csontváz körül és alatt 37 x 132 cm-es felületen rózsaszínes-lilás elszíneződést, valószínűleg bőrmaradványt dokumentáltunk (VIII. tábla 8.). További 7 sírban (SNR 124., 162., 199., 206., 220., 229., 238.) feltételezhető halotti lepel használata, melyre az elhunytak szorosan a test mellett fekvő karja utalhat. A különféle anyagokból (textil, bőr, gyékény, fakéreg) készült halotti leplek jelenléte a szarmata sírokból az Alföldön már egy korábban kialakult szokás része volt (KULCSÁR 1998. 30.).

A vázak sírbeli helyzete, az elhunytak neme

A feltárt sírok 77%-a volt teljesen vagy részlegesen rablott. Mindemellett megállapítható, hogy valószínűleg minden elhunytat hátára fektetve, nyújtott végtagokkal temettek el. A rablottság magas foka ellenére több sírban meg tudtuk figyelni a különféle kartartásokat. A legtöbb esetben mindkét kart a test mellé helyezték. A 2. sírcsoport mindhárom elhunytjának kezét máshová, az SNR 17. sírban a jobb kezét a hasra, a balt a medencére, az SNR 35. sírban mindkét kézfejet a bal medencére, az SNR 36. sírban a bal kezét a bal medencére, a jobb kart a test mellé fektették. Az SNR 199. sírban mindkét kézfejet a combra, az SNR 221. sírban mindkét kezét a medencére he-

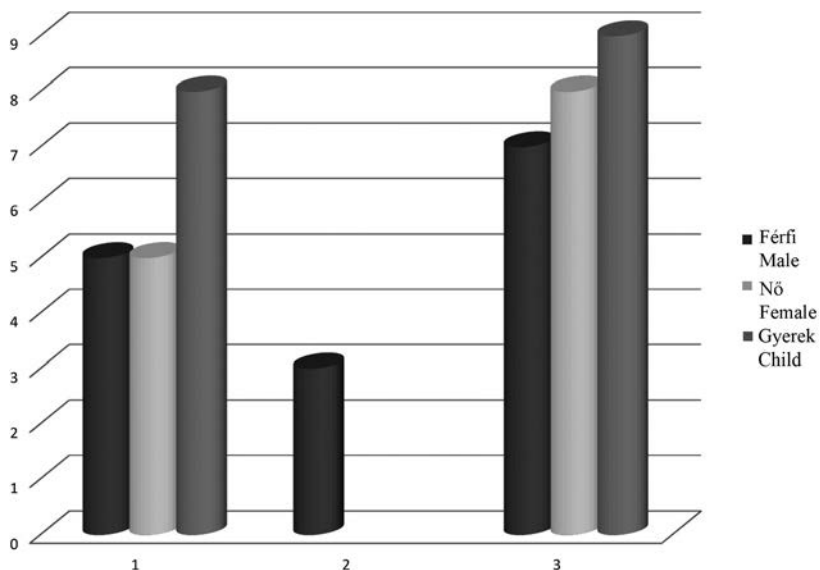
²⁴ A sír ÉK-i oldalának nyugati sarkához közel is lehetett egy koporsókapocs, azonban az már a feltáráskor nem volt a sírgödörben.

lyezték. Az SNR 229. sírban szokatlan lábtartást figyeltünk meg, az elhunyt lábszárát enyhén nyugati irányba fektették.

Az SNR 170. sírban az eddigiektől teljesen eltérő fektetési formát tapasztaltunk. Az elhunyt lábszárát egymáson keresztbe tették, a jobb alkart a koponyához visszahajlították, a bal kart a bal medencére fektették. A váz szokatlan helyzete mellett a többi sírétől eltért a gödör aljának teknőszerű kiképzése, valamint a váznak a többihez képest rendkívül rossz megtartása. A sírban mellékletet nem találtunk, így az elhunyt kulturális hovatartozása kérdéses. A szarmata kori datálását az SNR 182. sír közelsége támasztja alá, illetve az a megfigyelés, hogy az SNR 170. sír közelében fekvő szarmata sírok párosával helyezkedtek el. Szarmata kori hasonló rendellenes sír került elő Kiskunfélegyháza–Kövágóér lelőhelyen, ahol az elhunyt lábát egymáson keresztbe fektették, testét enyhén oldalra fordították. A váz mellett ugyanúgy megtalálták a viseleti- és használati tárgyakat, mint a temetőrészt többi sírjában (GALLINA 1999. 7., 1. ábra). A madarasi temető 405. sírjában fekvő bolygatlan férfi rendellenes temetkezése sem volt melléklet nélküli. A váz bal karját könyökben felhajlították a vállához, a jobb alkarját ugyancsak behajlították, kézfejét a mellkasára helyezték (KÖHEGYI–VÖRÖS 2011. 125–126., 59. kép). A Szentes–kistőkei temetőben a 106. és a 138. sírba temetett elhunytak mindkét karját a vállhoz, illetve az archoz hajlították vissza. Utóbbiban nem találtak mellékletet, így annak szarmata korhoz tartozását Párducz Mihály megkérdőjelezte (PÁRDU CZ 1944. 12., 16.).

Az SNR 239. sírban is szokatlan testtartást figyeltünk meg. Itt a koponya teljesen előrebukott annak ellenére, hogy a sír alja egyenes volt. Valószínűleg a temetés előtt az elhunyt fejét alátámasztották.

A 48 sír közül 45-ben voltak emberi vázmaradványok, az SNR 156., 173. és a 232. rablott sírokból csontok nem kerültek elő. Az antropológiai vizsgálat alapján minden esetben meg lehetett állapítani az elhunytak nemét. A 45 sírből 17 férfi, 13 nő és 16 gyermek vázmaradványa került elő (2. kép). Az SNR 224. sírban egy közel azonos korú (40–45 év közötti) férfi és nő összedobált, erősen hiányos vázrészei feküdtek, melyek a sír rablásakor keveredhettek össze, illetve ekkor kerülhetett az egyik egyén vázmaradvány a másik sírgödörébe.²⁵ A 2. képen látható grafikon alapján szembetűnőek az egyes sírcsoportokon belüli nem és életkor különbségek. Míg a 2. sírcsoportban kizárólag férfi temetkezések voltak, addig a másik két csoportban a közel azonos arányú férfi és női temetkezések mellett a gyermeksírok száma magas volt.

2. kép

A sírcsoportok nemek szerinti megoszlása

Fig. 2

Distribution of grave-groups by gender

²⁵ A sírgödör mérete alapján nem valószínű, hogy kettős temetkezésről lenne szó.

Árokkeretek, árokrészletek mérete, szerepe

Az alföldi szarmaták körében általánosan elterjedt szokás a sírok köré nyitott vagy zárt árkot ásni a II. század és az V. század eleje között (VÖRÖS 1983. 157., KULCSÁR 1998. 36.). A leelőhelyen 10 körárokkal övezett temetkezés került elő. Ezek közül 5 (SNR 122., 135., 158., 161., 214.) volt a DK-i oldalán nyitott körárok, míg 3 esetben (SNR 126., 232., 240.) csak feltételezhetjük a bejárat irányát, mivel a körárkokból az altalajba alig mélyedő árokszakaszok maradtak meg.²⁶ Az 1. és a 3. sírcsoportnál egy-egy zártak tűnő árokkeret (SNR 143., 204.) is előkerült, azonban az árkok egy részét már nem volt lehetőségünk feltárni, mert a feltárási területen kívül estek.

A 10 körárkos sír közül a nyomvonal szabta keretek miatt csak 7 körárok által övezett sír került feltárássra. A nyitott körárkok külső átmérője 7–11,5 m között változott, bejáratuk 80–135 cm széles volt. A zárt árokkeretek külső, Ny–K-i irányú átmérője 9 és 13 m.

Kőhegyi Mihály Madaras–Halmok késő szarmata temetőjének feltárása kapcsán megfigyelte, hogy a halmokat kerítő árkok mindig zártak voltak. A halmokat részben a kerítőárkokból kitermelt, részben a környékből hozott földből építették fel. A halmos sírok között szokványos sírokat is találtak, melyeket ugyancsak körárokmal kerítettek, de azok a DK-i oldalon mindig nyitottak voltak (KŐHEGYI 1971. 212–213.). Az óföldről zárt árokkeretes sírok fölé emelt halmok nyomát nem tudtuk megfigyelni, ami a felszínen máig folyó mezőgazdasági munkákkal hozható kapcsolatba.

A nyitott körárkoknak és a zárt árokkereteknek egyaránt fontos szerepük volt a temetést kísérelő vagy a temetést követő rituális eseményekben. A két zárt árokkeret alján levő mélyedések talán arra utalhatnak, hogy az árkokat folyamatosan rendben tartották vagy egyszerre több ember végezte azok kiásását (KÜRTI 2005. 86.). Minden körárok betöltésében találtunk edénytöredékeket és/vagy állatsontokat. A töredékek nagyobb számban gyorskorongolt, szürke vagy téglaszínű edények (tál, felső füles edény) és lassúkorongolt fazéktöredékek voltak. Alacsonyabb számban kerültek elő korong nélkül készített edénytöredékek. Mivel egyetlen körárkból sem került felszínre egész vagy kiegészíthető edény, így valószínű, hogy a betöltésekben talált kerámiák másodlagosan, a késő szarmata település objektumaiból kerülhettek az árkok betöltésébe.

6 körárok (SNR 126., 161., 204., 214., 232., 240.) betöltésében voltak állatsontok. Az SNR 214. körárok DK-i, lekerekített végű bejáratához közel lókoponya töredékeket (SNR 223.) bontottunk ki. A többi objektumban egy-két állatsont töredék volt, melyeket – a szórvány kerámiatöredékekhez hasonlóan – vagy másodlagos anyagként értelmezhetünk, vagy a halotti tor alkalmával kerülhettek az árkokba. A lókoponya töredék bejáratához közeli előkerülése általánosan előforduló jelenség a körárkos síroknál.²⁷

Női és leány viseleti tárgyak

Fülbevalók

A feltárt sírok közül 7 női (SNR 125., 155., 182., 200., 238., 239., 262.) és további 2 gyermek (SNR 124., 131.) temetkezésből került elő fülbevaló vagy fülbevaló karikatöredéke.²⁸ Valamennyi fülbevaló bronzdrótból készült, kivéve az SNR 125. és az SNR 262. sírban (VIII. tábla 2., XXXIV. tábla 4–5.) találtakat, melyek ezüstök. Az ékszerek – ha nem másodlagosan a sírföldről

²⁶ Sándorfalva–Eperjesen 3 olyan körárok volt, mely csak részlegesen maradt meg (VÖRÖS 1983. 2. kép).

²⁷ Legutóbb, 2013-ban Csanádpalota 100. lelőhelyen feltárt 43 síros temetőrészlet 3 körárkának bejáratától melletti szakaszában találtunk egy-egy lókoponyát. Az feltárást a szerző és Gallina Zsolt közölteletlen ásatása.

²⁸ A gyermekek 6–10 év közöttiek voltak.

kerültek elő – a viseletüknek megfelelően a koponya egyik vagy mindkét oldalán helyezkedtek el.²⁹ Valószínűsíthető a töredékek alapján, hogy valamennyi fülbevaló hurkos-kampós zárszerkezetű. Az ékszerek hurkos végét úgy alakították ki, hogy a bronz- vagy ezüstdrótból képzett test végét hurokban visszahajlították, majd a karikára egy újabb szálát tekertek, melynek mindkét végét gyűrű vagy gömb alakú tagokkal zártak le. A fülbevalók átmérője 3,2 és 4 cm között változott, méretük alapján a III. században megjelenő, nagyobb méretű típusba tartoznak. A hurkos-kampós záródású fülbevalók a fülékszerek között a leggyakoribbak, használatuk a II. század közepétől kezdve terjedt el (VADAY 1989. 45.).

Az SNR 238. sírban a koponya bal oldalán a bronz fülbevaló töredékek között egy nagyobb méretű, ezüstszálból tekerceselt, hosszúkás kettőskúpos ezüstgyöngyöt bontottunk ki (XXXII. tábla 7.). A gyöngy elhelyezkedése alapján vagy a fülbevaló, vagy a nyaklánc díszje lehetett. Ehhez hasonló alakú, öntött ólomgyöngyöt találtak a madarasi temető 60. sírjában. Itt azonban biztos, hogy a fülbevaló díszje volt, mert a gyöngyöt szerves anyaggal erősítették a karikához (ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 1994. 75., 5. kép 2., KÖHEGYI–VÖRÖS 2011. 40., 15. tábla 3.). Az óföldséki gyönggyel megegyező ezüst huzalgyöngyök kerültek elő a IV. század 2. felére és az V. század elejére datálható Kiskunfélegyháza–kővágóéri temetőrészlet 207. és 485. sírjából. A gyöngyök viseleti helye a sírok bolygatottsága miatt nem volt megállapítható (GALLINA 1999. 10–11., 20. ábra 56., 77.).

Torquesek, gyöngynyakláncok

Két 6–7 év közötti lánygyermek sírjában volt egy-egy kerek átmetszetű, zárt nyakpereg, melyek közül az egyik bronzból, a másik ezüsből készült. A bronzból öntött torques az SNR 175. sírban feküdt, zárszerkezete és egy része a bolygatás során elpusztult (XVII. tábla 1.). Az SNR 131. sírban lévő ezüsttorques egyik vége félgömbös akasztó kampóban végződött, a másik végét laposra kalapálták (VIII. tábla 6.). Ezt a körte alakú tagot hosszúkás, ovális lyukkal látták el. Ugyancsak körte alakú, áttört részben végződő bronz- vagy ezüsttorques került elő a többi között a madarasi temető 7. és 416. sírjából (VÖRÖS 2003A. 15., 17., KÖHEGYI–VÖRÖS 2011. 2. tábla 1., 96. tábla 5.), Szent-Sárgapart 35. sírből (PÁRDUZ 1950. XXIII. tábla 7.), Zsámbok A sírből (PÁRDUZ 1950. LXXII. tábla 6.), Szeged–Zákánytól (PÁRDUZ 1950. LXXXI. tábla 8.) és Kiskundorozsma–Subasáról a 138. sírből (BOZSIK 2003. 2. kép 1.). A torquesek viselete a II. századtól általános, használatuk egészen a IV. század végéig megfigyelhető (VADAY 1989. 49., KULCSÁR 1998. 53.).

Gyöngynyakláncot vagy esetleg a ruha felső részének kivarrását alkotó gyöngyöket több sírban megfigyeltünk. 11 sírből (SNR 141., 124., 131., 140., 176., 182., 200., 219., 221., 238., 239.) kerültek elő a kulcsosonton, a nyakcsigolyákon, illetve az állkapocs alatt különféle anyagú gyöngyök. További 5 sírban (SNR 157., 155., 159., 160., 233.) voltak másodlagos helyen feltételezhetően a nyakláncához tartozó gyöngyök. Az alábbiakban csak azokkal a sírokkal foglalkozom, melyeknél biztosan nyak környéki gyöngyökről beszélhetünk.

A gyöngynyaklánc az antropológiai vizsgálatok alapján fél éves kortól a legidősebb korosztályig a viselet részét alkotta. A nyakláncok leggyakoribb gyöngytípusa az óföldséki temetőrészletekben a korall volt. A hosszúkás korallak mellett kisebb számban megtalálhatóak voltak a gömb alakúak is. Az SNR 219. sírban levő nyakláncot kizárólag gömb alakú korallak alkották, míg az SNR 221. sírban talált korallgyöngyök csak kis részét adták a nyakláncnak. Megfigyelhető,

²⁹ Az SNR 131. és az SNR 262. sírban volt két-két fülbevaló.

hogy egyes sírokban (SNR 131., 219., 221.) a nyakláncot csak korallgyöngyökből, míg más sírokban többféle anyagú gyöngyből fűzték.³⁰

Kedvelt gyöngyök az üvegből készítettek. Fontos megemlítenem, hogy nem volt egyetlen olyan sír sem, amelyben kizárólag üvegyöngyből fűzött nyakláncot találtunk volna. Az üvegyöngyök egyhangú sorát korall-, karniol- vagy borostyángyöngyökkel törték meg. Az üvegyöngyök között az apró méretű, főként kék, egy-két darab barna és narancssárga, nyomott gömb alakúak fordultak elő nagyobb számban (SNR 141., 124., 140.). Egy sírban (SNR 239.) a barna, téglalap alapú, lecsapott sarkú hasáb alakú üvegyöngyök voltak többségben. Ennél a sírnál azonban nem egyértelmű a nyak környékén kibontott gyöngyök szerepe. Miután mindkét csukló környékén és a láb-száron hasonló gyöngyöket találtunk, így valószínűbbnek tartható, hogy ezek a ruha nyakkivágását díszíthették. A sír bolygatottsága miatt nem lehetett azt sem eldönteni, hogy a többi nyak környéki gyöngy a nyaklánc vagy a ruha dísz-e. Vaday Andrea álláspontja szerint a kis- és a nagyméretű üvegyöngyök viseletben betöltött szerepe jól elválik egymástól, így a kisebb méretűek főként a ruhahímzésében töltenek be jelentős szerepet (VADAY 1989. 103.). Az SNR 141. esetében, ahol kásagyöngyöket találtunk a nyak környékén ugyancsak felmerülhet a ruha kivarrásának lehetősége. Hasonló gyöngyöket a jobb csukló környékén is kibontottunk, de valószínűbb nyakláncra és karkötőre gondoltunk, mert valószínűtlen, hogy csak az egyik ruhaujjat varrták volna ki.

Az SNR 141., az SNR 182. és az SNR 239. sírokban az említett kásagyöngyök mellett másfajta gyöngyöket is találtunk, habár ezek száma nagyon alacsony volt, síronként egy-egy darab. A ritka gyöngytípusok a következők voltak: 1. világoskék, hosszúkás spulni alakú, tekerceselt testű; 2. zöld és barna henger; 3. fehér és barna, nyomott gömb; 4. sárga, nagyméretű bikónikus; 5. kék, nagyméretű korong; 6. fekete, hosszúkás rúd; 7. barna, gerezdelt testű, nyomott gömb; 8. fehér téglalatest alakú. Az említett gyöngyök közül a nyomott gömbös, a bikónikus, a lapos korong, a téglalatest és a nyomott gömbös, gerezdelt testű formák a IV. század folyamán megjelenő gyöngytípusok (VADAY 1989. 104., Abb. 20.).

A megfigyelések alapján az SNR 141., 182. és 239. sírokban egy szálon lehettek a gyöngyök meghatározott rendben felfűzve. Az SNR 182. sírban egy nagyobb méretű, nyomott gömb alakú millefiori gyöngyöt találtunk a nyaklánc gyöngyei között, mely nagyon rossz megtartású volt, így díszítését nem tudtuk meghatározni.

Az üvegyöngyök mellett téglalap alapú, lecsapott sarkú hasáb alakú karniolokat és korong vagy lekerekített sarkú, téglalatest alakú borostyángyöngyöket is hordtak nyakékszerként. Egy-egy darab karniolgyöngy az SNR 124. és az SNR 239. sírból, borostyángyöngy az SNR 182. és SNR 239. sírból került elő. Az egyik legdíszesebb nyaklánc az SNR 182. sírban volt, ahol a 25 db borostyángyöngy sorát 9 db különféle alakú és színű üvegyönggyel és számos csüngővel gazdagították (XVII. tábla 4–9.).

Két sírből egy-egy szokatlan alakú, az SNR 159. sírből egy sárga, függesztőtagos gyöngy (XIII. tábla 7.), az SNR 182. sírből egy halványsárga, amfora alakú üvegyöngy került elő (XVII. tábla 9.). A függesztőtagos gyöngyhez hasonló a verusicsi temető 67. sírjából (SZEKERES–SZEKERES 1996. 10., VII. tábla 9.), a tiszadobi temető 28. sírjából (ISTVÁNOVITS 1993. 107., Abb. 13. 9.), a madarasi temető 7. sírjából (VÖRÖS 2003a. 15., KÖHEGYI–VÖRÖS 2011. 3. tábla 2.) és az apátfalvi temető 178. sírjából ismert.³¹ Istvánovits Eszter ezt a gyöngyöt stilizált edény alakú gyöngyként nevezi meg, mely a Kárpát-medencében nem túl gyakori, de annál nagyobb számban fordul elő a

³⁰ Az SNR 131. sírban a korallgyöngyök az állkapocs és a torques között helyezkedtek el.

³¹ Kujáni Yvett szíves szóbeli közlése.

Maroszentanna–Csernyahov kultúrkör területén. Az akasztótagos gyöngy használata már a IV. században megfigyelhető (ISTVÁNOVITS 1993. 128.).

Az amfora alakú üvegyöngy viselete a szkíta és az avar kori leletanyagban egyaránt megtalálható. Az óföldről halványsárga edényke alakú gyöngy került elő, melyhez hasonlóak kora és késő császárkori sírokból is ismertek.³² Amfora alakú fekete gyöngy került elő a Csongrád–Iskola utcában feltárt hunkori sírból (PÁRDUZ 1968. I. tábla 6.).

A négyzet vagy téglalap alapú, lecsapott sarkú hasáb alakú karneol- és üvegyöngyök a II–IV. század között, a nyomott gömb és a henger alakú üvegyöngyök az I–V. század között egyaránt előfordulnak (DINNYÉS 1980. 201., VADAY 1989. Abb. 23.). A virág- és a sakktábla mintás millefiori gyöngyök az inkrusztált gyöngyökkel egy időben jelennek meg már a korai időszakról kezdve, majd számuk a IV. század vége és az V. század eleje között emelkedik meg (ISTVÁNOVITS 1993. 125., VADAY–DOMBORÓCZKI 2001. 64.). A korall- és a borostyángyöngyök már a legkorábbi sírok anyagában is jelen vannak, használatuk a kései időkben is általánosnak tekinthető (DINNYÉS 1980. 201., VADAY 1997. 96., VADAY–DOMBORÓCZKI 2001. 66.).

A legtöbb esetben a nyakláncok szálait a nyakban csomózhatták össze, mert zárt, öntött kis-méretű nyaklánc karikát egyetlen sírban sem találtunk.

Csüngők

Csüngők csak az SNR 182. sírban a nyaklánc gyöngyei között voltak. Mivel a bolygatás a nyak környékét csak részben érintette, egyes csüngők viseleti helyét rögzíteni tudtuk (XVII. tábla 4.). A sírban összesen öt csüngőt, köztük 2 db halványzöld üvegpohár lekerekített peremrészéből készített darabot találtunk, melyek akasztórészét úgy alakították ki, hogy a megvastagodó peremrészt csepp alakban vízszintesen kifűrték (XVII. tábla 6., 9.). A gyöngyök között egy nagyon rossz megtartású, vödör alakú vascsőgő palásttöredéke (XVII. tábla 7.), egy bronzlemezből kivágott, aszimmetrikus pelta vagy félhold alakú csüngő töredéke (XVII. tábla 5.) és egy barna, fekete törésfelületű, homokos anyagú, lefelé fordított V alakú kerámiacsüngő feküdt, melynek félköríves akasztója letört (XVII. tábla 8.). Megfigyeléseink alapján a borostyángyöngyökből álló nyaklánc elöl hordott részét díszítették a színes üvegyöngyök és a különböző csüngők.

Az üvegszüngő az üvegpohár megbecsült szerepét tükrözi, hiszen az eltört poharat nem dobták el, hanem annak vastagabb falú peremét átfúrva nyakékszert készítettek belőle.³³

A vödör alakú csüngő viselete a Pontus-vidékről származik, de míg a korai darabokat aranyból és bronzlemezből készítették, addig a kései időkben elsősorban vasból készült példányokat ismerünk.³⁴ A csüngők viselete az I–III. század között általános, majd az ún. tiszadobi körhöz tartozó temetkezésekben ismét felbukkan a IV. század vége és az V. század eleje között (VADAY 1982/83. 174.). A női sírokhoz köthető, kozmikus sarló alakú holdszimbólumot megtestesítő félhold formájú, bronz- vagy ezüstlemezből kivágott, illetve öntött csüngők már a II. század második felében átveszik az aranylunulák helyét a szarmaták leletanyagában és a IV. század végéig használatban is maradnak (VADAY 1982/83. 174., VADAY 1989. 56.).

Lemezből kivágott, középső részén enyhén csúcsos pelta és félhold alak közötti átmenetet képviselő csüngők római területről, a Maroszentanna–Csernyahov kultúrkör és a Przeworsk kultúra

³² Például Solymárról (KOCZTUR 2004. 162.) és Bátaszék–Kövesd-pusztán lelőhelyről (PÉTERFI 1993. XXIII. tábla 156:3.).

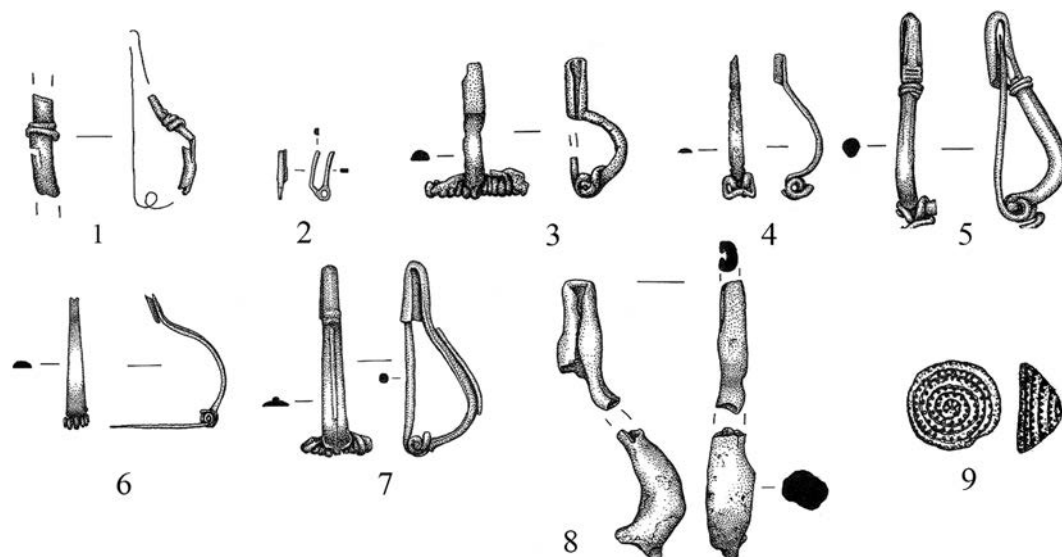
³³ Az üvegpohár értékes létére utal a madarasi temető 361. sírjában tett megfigyelés, ahol a sírba helyezett ládika darabjai között számos más tárgy mellett egy díszes üvegpohár töredékét is találtak (KÖHEGYI–VÖRÖS 2011. 115.).

³⁴ Például Tiszadob–Sziget 11., 18., 28. sír (ISTVÁNOVITS 1993. Abb. 6., 8., Abb. 8., 9., Abb. 13., 8.); Abony–Kisbalaton-dűlő 36. sír (GULYÁS 2011. 40. tábla 10.).

lelőhelyeiről is ismertek (VADAY–DOMBORÓCZKI 2001. 69., WERNER 1988. 268–269.).³⁵ Istvánovits Eszter és Kulcsár Valéria úgy gondolja, hogy ezek az újonnan megjelenő lemezc süngők a keleti bevándorlásokkal hozhatók kapcsolatba (ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 1994. 72.).³⁶ Valószínűleg a kisméretű, sérült kerámiacsüngő is a félhold alakú díszek közé tartozik.

Fibulák

A női sírok közül csak háromból (SNR 157., 155., 159.) nem került elő a felsőruha rögzítését szolgáló fibula.³⁷ Viseletük szempontjából nem volt állandó helyük; a jobb kulcsonton, a jobb és bal oldali bordákon egyaránt előfordultak. Az SNR 140., 200. és 221. sírban voltak két bronzfibulához tartozó töredékek. A 11 női sírból 1 vas-, 8 bronz- és 4 ezüstfibula, illetve azokhoz tartozó töredékek kerültek felszínre. A fibulák közül csak néhány darab – 1 vas-, 4 bronz- és 2 ezüstfibula – volt olyan állapotban, hogy azok típusát meg lehessen határozni. (3. kép)

3. kép

Fibulák a női sírokból

Fig. 3

Brooches from female graves

Az egyetlen vasfibula töredékei az SNR 182. sírból kerültek elő (3. kép 8.): kéttagú, oldalt hajlított lábú darab, melynek a kengyele ovális átmetszetű.

A bronzfibulák között egyaránt megtalálhatóak az egy- (SNR 125., 233.) és a kéttagú (SNR 221., 238.) példányok. Az egytagúak közül az SNR 125. sírban fekvő darabnak csak a lemezes kengyeltöredéke maradt meg, melynek láb felőli végéhez a tűtartó elkeskenyedő végét kétszeresen tekerték fel (3. kép 1.). Az SNR 233. sírban levő felső húros, nyitott tűtartójú darab kengyellemeze lapos félkör átmetszetű és lábrésze felé haladva fokozatosan elkeskenyedő (3. kép 4.). Ehhez hasonló bronzfibula került elő a többi között Törökszentmiklós–Surján, Újtelep, Homokbánya,

³⁵ A lelőhelyek felsorolását ld. VADAY–DOMBORÓCZKI 2001. 69–70.

³⁶ Az említett lemezc süngők formai szempontból rendkívül hasonlóak a késő szarmata időszakban feltűnő filigrán és granuláció díszes csüngökhöz, melyek gazdag női temetkezésekből kerültek elő (VADAY 1994. Tab. VI. 4–10.).

³⁷ A fibulák hiánya természetesen a sírok bolygatottságával is magyarázható.

Kis-Büdös-ér-partról a 9. sírból (VADAY 1989. Taf. 149: 3.) és Madarásról a 410. sírból (KÖHEGYI-VÖRÖS 2011. 94. tábla 3.). Az ilyen típusú fibulák a II–III. századi leletegyüttesekben jelentek meg (VADAY 1989. 90.).

Az SNR 221. sír kéttagú, oldalt hajlított lábú bronzfibulájának kengyele félkör átmetszetű, méretéhez képest viszonylag nagy spirálkarja alsó húros volt (3. kép 3.). Az SNR 238. sírban talált bronzfibula ugyancsak alsó húros, melynek lapos, félkör átmetszetű kengyellemezének középső részén filigrándrót rátét utánzata látható (3. kép 7.). Mindkét kéttagú fibulán alig látható díszítés figyelhető meg, az SNR 221. fibulájának láb- és kengyel részének találkozásánál 3 bekarcolt vonalka, az SNR 233. és 238. sír fibulájának kengyellemezén V alakú tremolírozott díszítések futnak. Az SNR 221. fibulájának párhuzama Mezőszemere–Kismari-fenek lelőhely 35. sírjából (VADAY-DOMBORÓCZKI 2001. Abb. 21: 2.), a madarasi (KÖHEGYI-VÖRÖS 2001. IV. tábla 17., KÖHEGYI-VÖRÖS 2011. 27. tábla 9., 49. tábla 3., 58. tábla 2.) és a Hortobágy–porosháti temetőből (ZOLTAI 1941. Taf. VIII: 37a–37b.) ismert.

Ezüstfibula az SNR 239. és az SNR 262. sírokból került elő. Az SNR 239. sírban egytagú, aláhajlított lábú, felsőhúros példány volt, mely tütartójának elkeskenyedő végét kétszeresen tekerték a láb és a kengyel találkozásához (3. kép 5.). A tekerceslés alatt 3 bekarcolt vonalka látható. Ehhez hasonló fibula került elő a kompolti temető 198. sírjából (VADAY 1995/96. 3. kép 1.), a madarasi (KÖHEGYI-VÖRÖS 2001. IV. t. 21., KÖHEGYI-VÖRÖS 2011. 19. tábla 2.) és a Hortobágy–porosháti temetőből (ZOLTAI 1941. T. V: 35.). Az SNR

262. sírban egy kéttagú, oldalt hajlított lábú, alsó húros, félkör átmetszetű, lemez kengyelű ezüstfibula volt, melynek spirálkarja nagyjából a kengyellemez kiszélesedő végével volt egyenlő szélességű (3. kép 6.). Ehhez hasonló, de felső húros ezüstfibula ismert Csongrád–Iskola utcai lelőhelyről (PÁRDU CZ 1968. I. tábla 10, 1b.).

Az SNR 221. sírből, másodlagos helyről valószínűleg dobozfibulához tartozó töredék került elő. A töredék kúpos bronz alaptestére erősítették az aranylemezt, melynek felületét koncentrikus körökben granulációval díszítették (3. kép 9.). A fibulatöredék valószínűleg a keleti eredetű aranyékszerek késő szarmata periódusában feltűnő egyik darabja. Hasonló filigrán és granuláció díszítésű aranyékszerek női sírok kerültek elő például Szentes–Nagyhegyről, Hortobágy–Poroshátról, Jászberény–Alsómuszajról, Hódmezővásárhely–Erzsébet Újközség lelőhelyről (VADAY 1994. 108–110.).

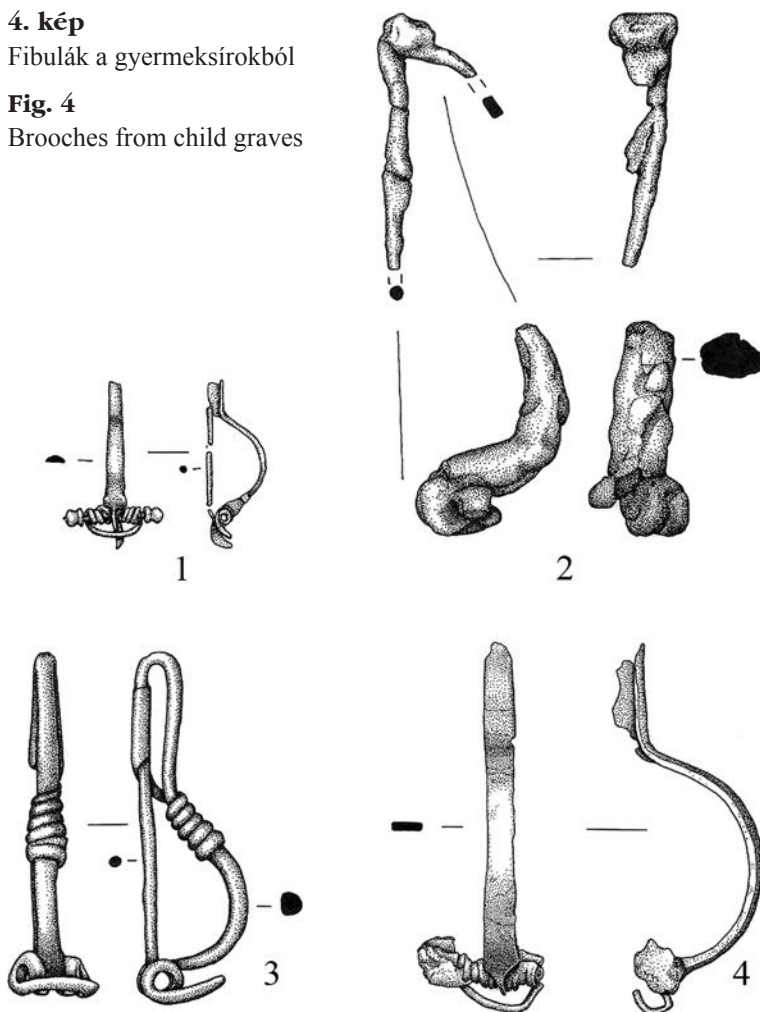
A 16 gyermeksír közül 5 lány és egy ismeretlen nemű gyermek sírjában

4. kép

Fibulák a gyermeksírokból

Fig. 4

Brooches from child graves

találtunk egy-egy fibulát. A gyermekek közül kettő (SNR 140., 157.) 0,5–3, a többi (SNR 131., 175., 219., 230.) 6–12 év közötti volt. A 6 fibula közül 2 vasból, 2 bronzból és másik 2 darab ezüsből készült. Az előkerülési helyük csak két esetben volt meghatározható: a jobb kulcscsonton és a mellkas középső részén (4. kép).

Az SNR 140. sírban egy nagyméretű, közel 9 cm hosszú, egytagú, felső húros, ovális átmetszetű kengyelű vasfibula töredékeit bontottuk ki (4. kép 2.).³⁸ Az SNR 157. sírban levő vasfibula igen rossz megtartású, csak néhány darabja maradt meg, melyek alapján oldalt hajlított lábú, lapos, téglalap átmetszetű kengyelű példány volt.

Egytagú, aláhajlított lábú, felső húros bronzfibula az SNR 175. sírból került elő (4. kép 3.). A tütartó elkeskenyedő végét hatszorosan tekerték a háromnegyed kör átmetszetű kengyel és a láb találkozására. A másik bronzfibula az SNR 230. sírban volt (4. kép 4.). A kéttagú, oldalt hajlított lábú, felső húros fibula lemezes kengyelű, a széles spirálkar egyik vége hiányos, a másikra textilmaradvány rozsdásodott. Az említett fibulák párhuzamai a madarasi temetőben megtalálhatóak (KÖHEGYI–VÖRÖS 2011. 48. tábla 13., 82. tábla 5., 95. tábla 3., 96. tábla 7.).

Az SNR 219. sírból ezüstfibula töredéke (XXVI. tábla 7.), az SNR 131. sírból egy kisméretű, kéttagú, oldalt hajlított lábú, felső húros, lapos félkörös átmetszetű, lemezes kengyelű ruhakapcsoló került felszínre (4. kép 1.). Utóbbi széles spirálkarjának mindkét végét egy-egy kettős, gömbös taggal zárták le. Az SNR 219. sírban fekvő fibulatöredék hasonlóságot mutat az SNR 131. sír fibulájának spiráltartójával.

Az SNR 200. sír betöltéséből előkerült ezüst spiráltartó egy olyan szokatlan töredék, melyről nem lehet megállapítani, hogy milyen típusú fibula része (3. kép 2.). Lapos, stiftes tagot tartó részből egymással párhuzamosan egy félkör és egy téglalap átmetszetű kar indul ki.

Az aláhajlított lábú egy- és kéttagú fibulák általánosan elterjedt típusok a II. századtól a késő szarmata időszakig a szarmaták hagyatékában (VADAY 1989. 86.).

Karperecek, gyöngykarkötők

Bronzkarperec 3 sírből (SNR 182., 200., 262.) került elő. A bolygatás egyik sírban sem érte az alkart, így a karperecek viseleti helye pontosan megállapítható volt. Az SNR 182. sírban 3 (XVIII. tábla 4–6.), az SNR 200. (XXI. tábla 4.) és az SNR 262. sírban (XXXIV. tábla 10.) egy-egy karperec feküdt. Az SNR 200. és a 262. sírban a karpereceket a bal csuklóra, az SNR 182. sírban a bal alkarra kettő, a jobb csuklóra egy ékszert húztak. A karperecek közül az SNR 200. sírből előkerült darab ovális, a többi szögletes átmetszetű, végük felé enyhén kiszélesedő, nyitott végű öntött karperecek voltak.

A szögletes átmetszetű, öntött karperecek a III. század elejétől kezdve jelennek meg a leletanyagban (VADAY 1989. 52., RÓZSA 2005. 60.). Párhuzamaik II–III. századi temetőkből, például Békéssámsón–Erdőháti-halom 42. (RÓZSA 2005. 9. kép 2.), Kiskundorozsma–Subasa 1., 30. és a 64. sírjából (KÜRTI 2005. 10. kép 5., 11. kép 2., 12. kép 4., 5.) ismertek. A III–IV. századi temetőkben is megtalálhatóak, például Szentes–Sárgapart (PÁRDU CZ 1950. XVI. tábla 12–13.), Szeged–Óthalom (PÁRDU CZ 1958/59. XXV. tábla 2.).

Az ovális átmetszetű karperecek az előzőekkel azonos időben tűnnek fel, párhuzamaikat számos helyről ismerjük. Szentes–Sárgaparttól (PÁRDU CZ 1950. V. tábla 10., XII. tábla 13., 14.), Szeged–Óthalomról (PÁRDU CZ 1958/59. XXIX. tábla 9.), Kiskundorozsma–Subasáról (BOZSIK

³⁸ A sírból másodlagos helyről egy másik fibulához tartozó bronz spiráltekercs is előkerült, mely arra utal, hogy eredetileg két fibula lehetett a sírban.

2003. 3. kép 6–7.), Balástya–Sóspál-halom melletti lelőhelyről (BALOGH–HEIPL 2010. 3. kép 4.) és Sándorfalva–Eperjesről (VÖRÖS 1983. V. tábla 7–8.).

Gyöngykarkötőt vagy ruha ujjának gyöngyös kivarrását 3 nő (SNR 200., 239., 262.) és 5 lánygyermek (SNR 124., 141., 131., 140., 230.) sírjában volt alkalmunk megfigyelni. A gyöngy-nyakláncok részletesebb bemutatásánál már kitértem arra, hogy egyes esetekben a gyöngyök ruha-hímzésként is meghatározhatóak. Ez elsősorban azokra a temetkezésekre érvényes, ahol a nyaki és/vagy láb környéki gyöngyökkel azonos gyöngykészlet került elő a csuklók környékén. Egyes síroknál nehezen volt megállapítható, hogy a nagyobb méretű gyöngyök a kart vagy az övet díszítették-e. Az SNR 239. sírban, ahol a bal csukló körül több mint 50 db, a jobb csuklónál 24 db barna, téglalap alapú, lecsapott sarkú hasáb alakú üvegyöngyöt bontottunk ki, elképzelhető a ruha ujjának gyöngyhímzése, melynek a gyöngyök eltérő száma mond csak ellent. Mindkét kar mellett volt még egy-egy téglalap alapú, lecsapott sarkú hasáb alakú karneol- és egy-egy hosszúkás henger alakú borostyángyöngy is. A nagyobb méretű gyöngyöket az üvegyöngyök közé fűzték fel vagy – ha az üvegyöngyök ruhahímzésként szerepeltek – külön szárra lehettek karkötőként felfűzve.

A gyöngykarkötők összetételéről is elmondható az, amit a nyakláncoknál meg lehetett figyelni. Általában a karkötők gyöngyanyagára jellemző a többféle anyagú és alakú darabok együttes használata. Az SNR 141., a 124. és a 140. gyermeksírokban kisméretű, kék, nyomott gömb alakú üvegyöngyöket bontottunk ki, az előbb említett sírban a jobb csuklónál 21 darabot, az SNR 124. sírban a bal csuklónál 20 darabot, az SNR 140. sírban pedig a bal csuklónál egyetlen darabot. Az SNR 141. sírban a kásagyöngyök között egy hosszúkás korall-, az SNR 124. sírban a kék gyöngyök mellett egy sárga ikergyöngyöt is találtunk. Ugyanebből a sírból, a jobb combcsont környékéről, másodlagos helyről egy sárga, hosszúkás hengeres, csavart testű üvegyöngy is előkerült, mely a jobb alkar díszé lehetett. Az SNR 131. lánygyermek sírjában a jobb csukló mellett 1 db, a bal csukló mellett 2 db hosszúkás korallgyöngy feküdt. Az SNR 230. sírban a bal alkar környékén 31 db hosszúkás és 1 db gömb alakú korall-, a jobb alkar mellett 2 db lekerekített sarkú, téglatest alakú borostyán-, 3 db inkrusztált és további 3 db üvegyöngy (1 db sárga diszkosz, 1 db kék, téglalap alapú, lecsapott sarkú hasáb, 1 db világoskék, hengersizet alakú, gerezdelt testű) volt. Az SNR 262. sírban a bal csuklónál 2 db téglalap alapú, lecsapott sarkú hasáb alakú karneol-, a jobb csukló környékén újabb téglalap alapú, lecsapott sarkú hasáb alakú gyöngyök voltak, melyek közül 7 db karneol és egy barna üveg. Az SNR 200. sírban a bal medence alatt 2 db henger alakú mészkő- és 1 db nagyméretű inkrusztált gyöngy feküdt.

A karkötők vagy a ruha ujjának hímzését alkotó gyöngyök készlete sokban hasonlít a nyakban viselt gyöngyök készletére. Az egyes eltérések elsősorban méretbeli különbségekre vezethetők vissza. Az óföldről sírokban csak a karok környékén találtunk kék és sárga betétes inkrusztált üveg-, henger alakú mészkő- és nagyméretű, henger alakú borostyángyöngyöket. A nagyméretű mészkő és az inkrusztált gyöngyök használata a késő szarmata korig jellemző volt (DINNYÉS 1980. 201.).

Az SNR 124. sírből előkerül sárga, csavart testű üvegyöngy ritkán előforduló gyöngy típus, párhuzamát a madarasi temetőből ismerjük (ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 1994. 5. kép 4., Kőhegyi–Vörös 2011. 40., 15. tábla 2.).

A karékszerek széleskörű gyűjtése és áttekintése alapján Kulcsár Valéria arra a megállapításra jutott, hogy az alföldi temetőkben általában a jobb kéz dominanciája mutatható ki, egyes esetekben a bal kar ékítése, mint temetőspecifikus elem jelenik meg. Ez alapján arra lehet gondolni, hogy egy-egy közösségen belül akár más és más kar díszítését tarthatták fontosnak (KULCSÁR 1998. 54–55.). Ezt a tényt támasztja alá az itt megfigyelt jelenség is, hiszen a gyöngykarkötős, illetve karperces síroknál minden esetben a bal kar volt a díszesebb.

Övcsatok, övveretek, övről lelógó díszek

Három nő (SNR 200., 219., 221.) és két lánygyermek (SNR 124., 230.) sírjában egy-egy övcsat feküdt, melyek közül 4 bronzból öntött és egy vasból készített volt. Ez utóbbi övcsat került elő egyedül az 1. sírcsoport területéről. Megtartása annyira rossz volt, hogy a tárgyat restaurálni már nem lehetett. Az övcsat kéttagú, téglalap alakú lemezes testű és félkörös csatkarikájú volt (VI. tábla 10.). Ehhez hasonló övcsatokat ismerünk Szentes–Sárgapart 34. sírjából (PÁRDU CZ 1950. XXI. tábla 1.), Klárafalva B temető 12. sírból (PÁRDU CZ 1950. L. tábla 4.) és Kiskundorozsma–Subasa 65. és 84. sírből (KÜRTI 2005. 13. kép 3., 14. kép 3.). Ezek a kéttagú csatok a II. század végétől jelentek meg és igen széles körben terjedtek el az Alföld területén (VADAY 1989. 68.).

A bronz övcsatok mindegyike a jobb medencecsont felett került elő. Az SNR 221. és 230. sírban kéttagú csatok, az SNR 200. sírban egy csatkarika feküdt. Az SNR 200. sírban levő (XXI. tábla 5.) D formájú, enyhén ovális átmetszetű, karikára hajló csatpeckű övcsat a IV. század végétől, illetve az V. század elejétől megjelenő csattípusok közé tartozik (VADAY 1989. 69.).

Az SNR 221. és 230. sírban talált övcsatok lemezes teste rossz állapotban maradt meg, de az jól látszódott, hogy a D formájú, ovális (SNR 230.) vagy kerek (SNR 221.) átmetszetű csatfejek keskenyebb tengelyére kivágás nélkül, egyszerűen ráhajlították a bronz csatlemezeket (XXX. tábla 7., XXVIII. tábla 4.). A lemezek szegecselésének nyoma csak az SNR 230. sír csatján maradt meg, ez alapján látható, hogy az egykori bőrv 0,2 cm vastag és 2 cm széles volt. Ehhez hasonló ezüst övcsat került elő Alattán–Tulát 13. férfisírjából (VADAY 1989. 231., Taf. 6: 11.) és Sándorfalva–Eperjes 3. sírből (VÖRÖS 1983. III. tábla 2.).

Az SNR 221 sírban levő csat tuskéjén vésett díszítés látható. A sírban a derék felett 3 cm széles bőrv megkövesedett maradványát figyeltük meg, mely a bal könyökig, 20 cm-es hosszúságban volt követhető (XXVIII. tábla 2.). Az SNR 221. sírban talált övcsat analógiáját ismerjük a többi között Madarásról a 653. sírből (VÖRÖS 2003a. 32., KÖHEGYI–VÖRÖS 2011. 127. tábla 2.). A bemutatott két bronz övcsat használata a hunkortól kezdve volt általános (VADAY 1989. 69.).

Az SNR 230. sírban a jobb medencecsont felett egy majdnem teljes, a derék alatt két hiányos ólom övveretet bontottunk ki (XXX. tábla 6., 9.). A nagyobb méretű, téglalap alakú, hiányos szélű veret több mint 6 cm hosszú és 2 cm széles volt, két sarkában egy-egy furattal. Hasonló méretű, rövidebb oldalának két sarkában átfürt bronzlemezt találtak a Mezőszemere–Kismari-fenek lelőhely 55. sírjában a bal medencecsonton, melyet a feltárók az öv díszeként határoztak meg (VADAY–DOMBORÓCZKI 2001. 81., Abb. 54: 12.). Ólomból készült övveretek a Sándorfalva–eperjesi temető 1. és a 3. férfisírjaiból kerültek elő, azonban ezek méretükben sokkal kisebbek voltak, mint az óföldéaki darabok (VÖRÖS 1983. II. tábla 1–4., V. tábla 4–5.).

Az SNR 221. sírban a medence környékén, illetve a sír DK-i végében bronz övverethez tartozó töredékeket találtunk (XXVIII. tábla 3., XXIX. tábla 2.). A 15 töredék közül kettő kerek átmetszetű, mindkét végén majdnem derékszögben behajlított bronzdrót volt, melyekhez hasonlóak Sándorfalva–Eperjes 1 sírban voltak (VÖRÖS 1983. II. tábla 5–6.). Vörös Gabriella megfigyelése alapján ezeket a bronzdrótokat az ólomveretek hátuljára erősítették fel (VÖRÖS 1983. 136.). Valószínűleg itt is ezt a módszert alkalmazhatták. A kétféle hosszúságú drót (H. 1,5 cm, 2 cm) arra engednek következtetni, hogy az övveretek nem voltak azonos méretűek. Az övveretek felerősítésének másik módja az volt, hogy a vékony bronzlemezeket 0,3 és 0,4 cm hosszú, elkalapált fejű nittszegekkel rögzítették a bőrvhöz.

Két női sír (SNR 219., 221.) esetében felmerülhet az öv gyöngyös díszítésének lehetősége. Az SNR 219. sírből ugyan másodlagos helyről, de két olyan nagyméretű borostyángyöngy

került felszínre, melyek viseleti helye az öv környékén képzelhető el (XXVI. tábla 8.).³⁹ Az övről lelógó szálak díszítésének a legszebb példája az SNR 221. sírban figyelhető meg (XXVIII. tábla 2.). Az egykori bőrv bal könyök felől eső részénél, egymástól 10 cm-re, lyukiránnyal DK felé 2 db hosszúkás henger alakú borostyángyöngy feküdt (XXVIII. tábla 7.). A bal medencén jobbról balra haladva egy vonalban 18 cm-es hosszúságban a következő ékítmények helyezkedtek el: 1 db borostyángyöngy, nagyméretű *Cypraea* csiga, 2 db borostyán-, 1 db inkrasztált üveg- és ismét 1 db borostyángyöngy. A bal medence felszedésekor egy másik *Cypraea* csigát és egy újabb inkrasztált üveggyöngyöt találtunk. Minden gyöngy lyukiránnyal a koponya felé mutatott, elhelyezkedésük alapján arra következtethetünk, hogy külön szárra lehettek felfűzve. A bal alkar és a gyöngyök elhelyezkedése alapján a gyöngyök karkötőként értelmezése kizárható. Mindkét nagyméretű (h. 7,2; 7,8 cm) *Cypraea*-t egy-egy bronzkarikával akasztották fel. Az egyik akasztókarika töredékén látható, hogy a karika mindkét végét a testre tekercselték. Az övekről lelógó, gyöngyökkel díszített füzérek a Szeged–Csongrádi úti temető 4. női sírjában figyeltek meg, ahol ugyancsak az öv bal oldaláról lógott le a 2–3 díszes szál (VÖRÖS 1981. 122–129.).⁴⁰

A *Cypraea* csigák általában egyesével találhatók meg a szarmata női sírokban, ritka, amikor két vagy három példányt helyeznek az elhunyt mellé (VADAY 1989. 58.). A nagyméretű csigákat általában fémkarika segítségével erősítették az övre, melyet a bal medencecsont, combcsont vagy a csukló környékén találunk meg (KOVÁCS–VADAY 1999. 262.). Kovács László és Vaday Andrea gyűjtötte össze azokat a szarmata sírokat, melyekben egynél több *Cypraea* csigát találtak, és arra a következtetésre jutottak, hogy az ilyen sírok többsége gazdag volt, és egyéb viseleti szokásokban is kitűntek a többi temetkezés közül, például a két fibula viseletével (KOVÁCS–VADAY 1999. 263.). A nagyméretű csigák mint termékenység szimbólumok talizmánként vagy amulettként értelmezhetők (KOVÁCS–VADAY 1999. 264.). A *Cypraea* nem kereskedelmi úton, hanem a keletről érkező bevándorlókkal jutott el a Kárpát-medencébe. A *Cypraea*-s sírok két időszakra jellemzőek, a II. század utolsó harmada és a III. század második fele között, illetve a IV. század utolsó harmadában, amikor a keletről érkező germán törzsek a hunok elől menekülve a Kárpát-medencében telepednek le (KOVÁCS–VADAY 1999. 250., 259.).

Ruha aljának gyöngyös hímzései

A II. és a IV. század között az alföldi szarmata női viseletben virágkorát élte az alsó ruha aljának vagy a lábbelinek a gyöngyös hímzése (KULCSÁR 1998. 51.). Ennek nyomait 7 női sírban (SNR 125., 160., 182., 200., 238., 239., 262.) lehetett megfigyelni. A legtöbb sírban a gyöngyök valódi szárrát és az egyes színsorok váltakozását nem tudtuk megfelelően rögzíteni, elsősorban a bolygatások miatt, másrészt, mert az agyagos földben a gyöngyök színe nem látszódott, illetve azoknak egy része a felszedés során elporladt.

Az 1. sírcsoport 5 női temetkezése közül kettőben, a 3. sírcsoport 8 női sírjából 5-ben volt lehetőségünk a ruha aljának gyöngyhímzését megfigyelni.⁴¹ Egyedül az SNR 125. sírban kibontott láb környéki gyöngyök helyzete utalt szoknyaviseletre, a többi sírban nadrágviselet feltételezhető. A legegyszerűbb hímzés az SNR 262. sírban volt, itt a jobb boka körül 4 db borostyán-, 5 db barna, téglalap alapú, lecsapott sarkú hasáb alakú üveg- és hasonló alakú karneol-, a bal boka körül

³⁹ A sírban övcsatot nem találtunk, de az a bolygatás során is kikerülhetett a sírból, vagy pedig összecsomózott textilöv léte feltételezhető. A henger alakú gyöngy 3,5 cm hosszú, a diszkosz alakú gyöngy átmérője 2,3 cm.

⁴⁰ Abony–Tatárhánys-dűlő 95. sírjában a bal combcsont környékén fekvő gyöngyök helyzete alapján is egy, az övre erősített, gyöngyökkel díszített szál létre lehetett következtetni (GÜLYÁS 2011. 145., 34. tábla 1.).

⁴¹ A nők életkora 20 és 60 év között mozgott.

8 db borostyán- és 3 db barna, téglalap alapú, lecsapott sarkú hasáb alakú üvegyöngyöt bontottunk ki. A gyöngyök egy része másodlagos helyen került elő, így csak feltételezhetjük, hogy valamilyen ruha alját díszítette.

Az SNR 182. sírban a jobb láb körül 10,5 x 19,5 cm-es, a bal láb körül 18 x 24 cm-es felületen került elő a 62 db kék, kb. 200 db barna, téglalap alapú, lecsapott sarkú hasáb, 1 db kék henger alakú üveg-, 32 db korong, 6 db rúd és 1 db lekerekített sarkú téglatest alakú borostyángyöngy. A bontás során jól látható volt, hogy az egyes sorokba azonos színű és anyagú gyöngyöket varrtak. Az alapvető díszít a barna üvegyöngyök alkották, melyek közé minden 3. vagy 4. sorba kék üvegyöngyöket varrtak, majd a ruha alját borostyángyöngyökkel zárták le. Helyenként jól lehetett látni azt, hogy a korong alakú gyöngyök egymás mellett voltak felvarrva.

Az SNR 238. sírban a jobb lábszár körül 12 x 12 cm-es, a bal körül 10 x 10 cm-es felületen barna, téglalap alapú, lecsapott sarkú hasáb alakú üvegyöngyöket bontottunk ki, a jobb láb körül 10 db ép és 25 db töredékes, a bal láb körül 22 db ép és 40 db töredékes gyöngyöt szedtünk fel. A gyöngyök száma ennél a sírnál sokkal magasabb volt, mert a gyöngyök egy része már a bontás során elporladt. A gyöngyöket talán 4–5 sorba varrták fel.

Az SNR 239. sírban a jobb és a bal láb körül is 6 x 16 cm-es felületen összesen 85 db ép és közel 50 db töredékes barna, téglalap alapú, lecsapott sarkú hasáb alakú üvegyöngyöt találtunk. Eredetileg itt is sokkal magasabb lehetett a gyöngyök száma.

Az SNR 160. és a 200. sírban a bolygatás miatt nem lehet biztosan a nadrág viseletére következtetni. Az SNR 160. sírban 19,5 x 33 cm-es felületen 191 db barna, téglalap alapú, lecsapott sarkú hasáb, 1 db világoskék hengervezet, 1 db kék és 1 db zöld nyomott gömb alakú üveg- és 4 db téglalap alapú, lecsapott sarkú hasáb alakú karneolgyöngy volt. Az SNR 200. sírban viszont csak a jobb láb körül találtunk gyöngyöket, a bal szárcapocsont másodlagos helyzetű volt. A jobb boka körül, 12 x 15 cm-es felületen 50 db barna, 1 db kék, téglalap alapú, lecsapott sarkú hasáb alakú üveg- és 1 db hasonló alakú karneolgyöngy feküdt. A gyöngyök elhelyezkedése alapján a ruházat alja néhány sorban lehetett csak kivarrva.

Az SNR 125. sír halottjának lábszára másodlagos helyen került elő, azonban a sírt még akkor bolygatták, amikor a ruházat szövetei még megvoltak. A két láb közötti gyöngyök folyamatos sorokat alkottak, így elképzelhető, hogy a 10,5 x 16,5 cm-es felületen fekvő gyöngyök szoknya alját díszíthették. A hímzést 172 db barna, téglalap alapú, lecsapott sarkú hasáb- és 5 db piros, lekerekített sarkú, hasáb alakú üvegyöngy alkotta.

A ruha aljának gyöngyhímzéséhez elsősorban a sötétbarna, téglalap alapú, lecsapott sarkú hasáb alakú üvegyöngyöket használták, melyeket több esetben hasonló alakú kék üveg- és karneolgyöngyökkel egészítettek ki. A barna gyöngyök egyhangú sorait 3 sírnál egy-két színes és más alakú (nyomott gömb, hengervezet, henger, lekerekített hasáb) üvegyöngyökkel törték meg. Egyedül az SNR 182. sírban voltak az üvegyöngyök mellett borostyángyöngyök is, melyek a ruha szegélyének legalját díszítették. A sorokba rendezett azonos anyagú és színű gyöngyök viselete gyakori. Hasonló összeállítású, főként sötétbarna vagy sötét lilásbarna, lecsapott sarkú hasáb alakú, ruha alját díszítő üvegyöngyök kerültek elő a Balástya–Sóspál-halom melletti temető 122. sírjában (BALOGH–HEIPL 2010. 150., 4. kép 1.), Makó–Mikócsa dűlő 215. és 245. sírjaiban (PÖPITY 2014. 138–139., 9. kép 2., 11. kép 2., 12. kép), Makó–Igási–Járandó II. lelőhely 13. sírjában (GULYÁS 2012. 271.), Óföldreák–Ürmös I. lelőhelyen (SÓSKUTI 2009. 23.), illetve Apátfalva–Nagyút-dűlő késő szarmata temetőrészlet több női sírjában.⁴² Az említett példák alapján úgy tűnik, hogy a Makó környékén élő szarmata nők viseletében helyi jellegzetességként jelent meg ennek a gyöngytípusnak a használata,

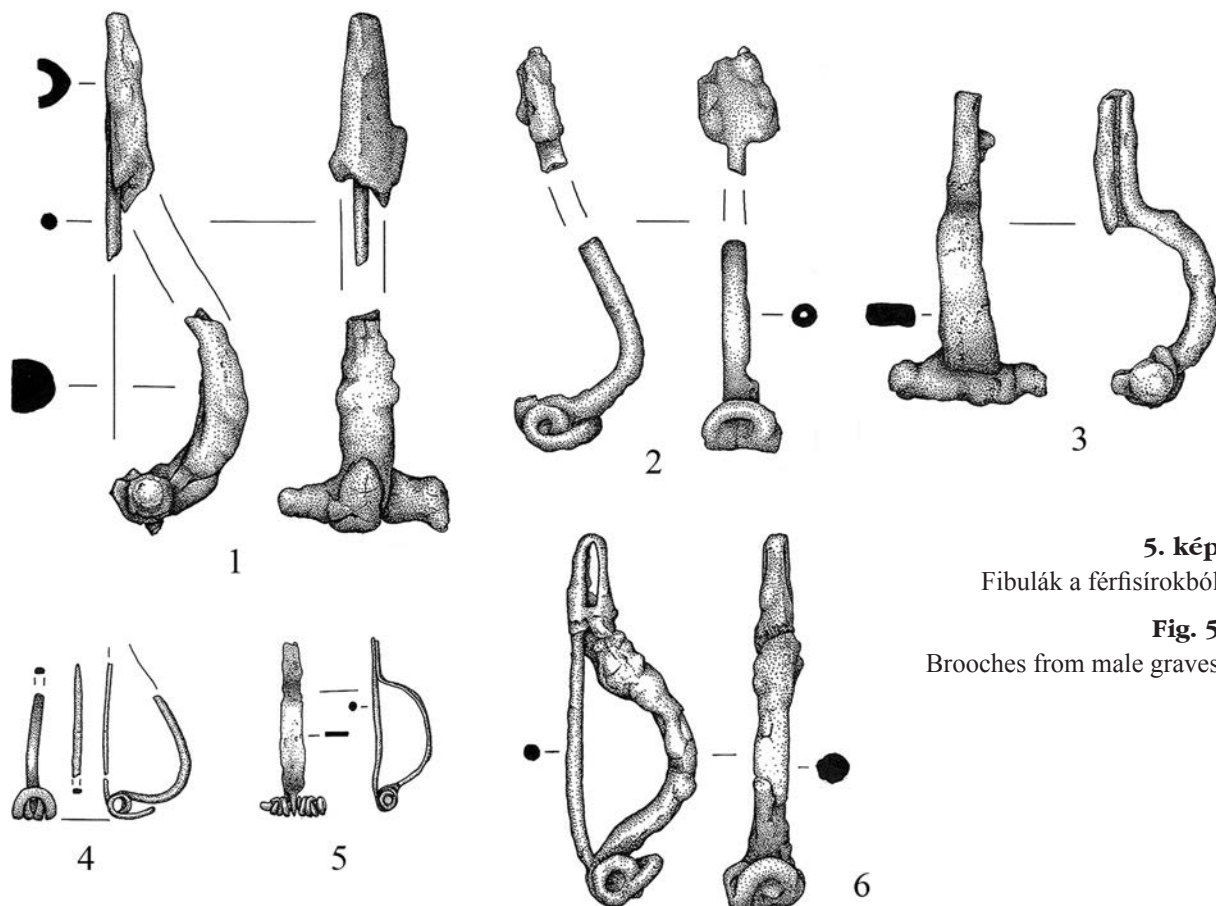
⁴² A 7 sír közül 4 esetben helyezkedtek el a gyöngyök in situ. Kujáni Yvett szíves szóbeli közlése.

amelyet kevés hasonló alakú kék üveg- és más anyagú (például karneol, borostyán) gyönggyel kiegészítve hordtak. A párhuzamként felsorolt temetkezések keltezése alapján a sötétbarna, lecsapott sarkú hasáb alakú üvegyöngyös viselet ebben a térségben a III. századtól jelent meg és egészen a késő szarmata kor végéig divatban volt. Nem csak az üvegyöngyök színösszetételében figyelhetünk meg helyi szokást, hanem a női divatban is. Makó környékén a IV–V. század folyamán a nadrágviselet került előtérbe. Ezt bizonyítja az óföldréki lelőhelyen a 7 lábi gyöngyös női sír közül 6 és a Makó–Mikócsa-dűlői lelőhelyen előkerült mind a két női sírban kibontott gyöngyök helyzete (PÓPITY 2014. 142.).

Férfi viseleti tárgyak

Fibulák

A 17 férfisír közül nyolcból (SNR 121., 139., 162., 199., 201., 206., 220., 229.) került elő fibula vagy annak töredéke. A ruhakapcsolók sírban elfoglalt helyét 7 esetben lehetett megfigyelni, két esetben a jobb kulcscsonton, négy esetben a jobb oldali bordákon és egy esetben a bal oldali bordacsontokon helyezkedtek el. A nők fibulaviseletéhez képest, mely mindkét oldalon előfordult, a férfiaknál egyértelműen a jobb oldal dominanciája mutatható ki. A 8 fibula közül csupán kettő készült bronzból (SNR 139., 220.), a többi nagyméretű, több esetben rossz megtartású, vasból készült példány volt. Az SNR 121. és 199. sírban talált töredékek esetében a fibula típusa nem volt megállapítható.

5. kép
Fibulák a férfisírokból
Fig. 5
Brooches from male graves

Az SNR 201. és 206. sírból egytagú, aláhajlított lábú, felső húros, kerek átmetszetű kengyellel rendelkező vasfibula került elő (5. kép 2., 6.). Hosszuk 7–8 cm. Párhuzamuk Hortobágy–Poroshátról (ZOLTAI 1941. Taf. V: 17., 20., Taf. XV: 17.) és a madarasi temetőből (KŐHEGYI–VÖRÖS 2011. 48. tábla, 13., 82. tábla 5., 95. tábla 3., 96. tábla 7.) ismert.

Az SNR 229. sírban levő, közel 10 cm hosszú, kéttagú, oldalt hajlított lábú, spirálkaros vasfibula erősen korrodálódott állapotban került elő (5. kép 1.). A kengyel és a láb megközelítőleg azonos szélessége alapján alsó húros lehetett. A tárgy jellegzetessége, hogy spirálkarjainak végét egy-egy gombbal zárták le. Az SNR 162. sírban egy ehhez hasonló típusú, de szögletes kengyel átmetszetű és kisebb méretű vasfibula volt (5. kép 3.). Ezekhez hasonló vasfibula került elő a klárafalvi B temető 12. sírjából (PÁRDUCZ 1950. L. tábla 1a–1b.) és Tiszavalkról a 11. sírból (GARAM–VADAY 1990. Abb. 15: 1.).

Bronzfibula két sírból került elő. Az SNR 139. sírban egy egytagú, aláhajlított lábú, felső húros, ovális kengyel átmetszetű fibula töredékei voltak (5. kép 4.). A fibula párhuzama Orosháza környékéről (PÁRDUCZ 1950. LX. tábla 5.), Törökszentmiklósról (PÁRDUCZ 1950. LXXII. tábla 19.), Klárafalva–Vasútállomásról (PÁRDUCZ 1950. XCVII. tábla 9.), Orosháza–Gyopárosról (PÁRDUCZ 1950. CXXXIII. tábla 3.) és Hortobágy–Poroshátról (ZOLTAI 1941. Taf. VI: 32., Taf. XII: 9a–9b. 10a–10b.) ismertek. Az SNR 220. sírban egy kéttagú, oldalt hajlított lábú, lemezes kengyelű fibula feküdt (5. kép 5.). Párhuzamát a többi között a madarasi (KŐHEGYI–VÖRÖS 2001. V. tábla 12., KŐHEGYI–VÖRÖS 2011. 8. tábla 8., 15. tábla 4.) és a Hortobágy–porosháti temetőben találjuk meg (ZOLTAI 1941. Taf. XI: 6a–6b.).

Övcsatok

A férfisírok nagyobb részében voltak övcsatok, melyeknek két fő változata volt jelen, egyrészt az egyszerű, egytagú csatkarikák, másrészt a kéttagú, lemezes testű változatok. A sírban elfoglalt helyzetük alapján viszonylag egynemű képet kapunk, a legtöbb csat a jobb medence felett vagy annak környékén helyezkedett el, egyetlen esetben volt a medencecsontok között. A 2. sírcsoport két sírjában (SNR 17., 35.) két-két csathoz tartozó töredékeket találtunk. Az SNR 17. sírban a mellkasán egy vas csatpecék (III. tábla 2.) a bal lábszár mellett egy ép, ovális fejű övcsat (III. tábla 3.), az SNR 35. sírban a jobb lábfej mellett egy kéttagú vas- (IV. tábla 2.), a bal lábfej mellett egy valószínűleg ovális fejű övcsat feküdt (IV. tábla 3.). Ezek a sírok ugyan bolygatottak voltak, de nem tartjuk lehetségesnek, hogy a csatok ekkor kerültek volna a láb mellé. Valószínűbb, hogy a temetéskor az elhunytól lecsatolták az övet, és a lábához helyezték. Az öv lecsatolása és két csat sírba helyezése általánosan elterjedt szokás volt a II. század végétől egészen a szarmata kor végéig az Alföldön nemcsak a szarmaták, de a germánok körében is (ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2002. 102., 105.).

Az övcsatok közül 9 db vasból és 2 db bronzból készített volt. Az SNR 17., 35., 121., 136., 139., 199., 206. és 220. sírból ovális fejű csatkarikák kerültek elő. A csatok tengelye vékonyabb volt a karika többi részénél és a csatpecék minden esetben – ahol a karikán marad – a kerek vagy az ovális átmetszetű karikára hajlott. Ezen csatok közül csak egy készült bronzból. Az SNR 220. sírban egy rombusz átmetszetű, öntött bronzcsat feküdt, melynek elkeskenyedő tengelyén levő vasmaradvány jelezte, hogy peckét vasból készítették (XXVI. t. 10.). Ehhez hasonló és ugyancsak vaspeckű övcsat került elő a Mezőszemere–Kismari-fenek lelőhely 30. sírjából (VADAY–DOMBORÓCZKI 2001. Abb. 12: 3.), a verusicsi 49. és 123. sírból (SZEKERES–SZEKERES 1996. VI. tábla 8., XXIV. tábla 3.) és Kunszentmárton–Péterszög útépitésnél (VADAY 1989. Taf. 54: 5.).

Az SNR 35. sírban talált övcsat eltért a többitől, mivel itt a vas csatkarikára egy bronzpecék erősítették, melynek felületét vízszintes és függőleges vésett díszítésekkel látták el (IV. tábla 3.).

Az ovális csatkarikák használata a IV. század végétől kezdődik, de nagyobb számban az V. században fordulnak elő (VADAY 1989. 69). Az óföldséki darabokhoz hasonló, vas övcsatok kerültek elő a többi között Tápé–Malajdok A temetőből (PÁRDU CZ–KOREK 1946/48. LIV. tábla 1., LVII. tábla 1., 15, LVII. tábla 8.), Tiszadob–Szigetről (ISTVÁNOVITS 1993. Abb. 7: 9., Abb. 11: 10.), Szentés–Jaksorról (PÁRDU CZ 1950. LX. tábla 3.), Balástya–Sóspál-halom lelőhelyről (BALOGH–HEIPL 2010. 1. kép 4.), Szeged–Tápéról (VÖRÖS 1996. 6.) és Csongrád–Kenderföldsékről (PÁRDU CZ 1959. Taf. VIII: 13., Taf. XI: 18.).

Kéttagú övcsat az SNR 35. és a 229. sírból került felszínre. Az SNR 35. sírban ovális, külső oldalán vízszintes tagolásokkal díszített karikájú, lemezes testű vascsat feküdt, melynek lemezes teste a karika belsejében korrodálódott (IV. tábla 2.). Ehhez hasonló, bordázott karikájú övcsat került elő Endrőd–Szujókereszten a 91. sírból, azonban az egy D formájú, egytagú csat volt (VADAY–SZÖKE 1983. 11. kép 4.).

Az SNR 229. sír övcsatja bronzból készült (XXX. tábla 4.). A kerek csatkarika kerek átmetsetű, tengelyére kivágás nélkül hajlították rá a bronz csatlemezeket. A lemezeket összetartó szegecses félgömb fejének kiemelkedései a lemezek korrodálódása miatt alig láthatóak. A csathoz tartozó bőrv 1,7 cm széles volt. A csatpecsek a karikára hajlott. Hasonló övcsatokat Tiszadob–Sziget 14. sírből (ISTVÁNOVITS 1993. Abb. 2.), Bugac–Pusztaháza 1. sírből (PÁRDU CZ 1972. Taf. I: 4a–4b.) és Tiszaföldvár–Téglagyár területén előkerült szórványból ismerünk (VADAY 1989. Taf. 107: 14.). Ezek a típusú övcsatok csak a késő szarmata és a hunkori leletanyagban tűnnek fel és nagy számban találhatóak meg a gót és a gepida hagyatékból is (VADAY 1989. 68.).

Az SNR 17. bolygatott sírban a jobb mellkason keskeny, felületén félgömb alakú kiemelkedésekkel díszített lemeztöredéket találtunk, mely talán övveret lehetett.⁴³

Cipőveretek

Az SNR 229. sírban, a bal boka belső oldalán és az ÉNy-i sírvég közelében egy-egy hosszúság, befelé ívelődő oldalú, végei felé kiszélesedő, bronzlemezéből kivágott bronzveretet találtunk (XXX. tábla 2–3.). Mindkét 2,8 cm hosszú, 0,4–0,7 cm széles lemez sérült, kiszélesedő végei átváltak fúrva.

A szarmata sírokból a bokák környékéről gyakran kerülnek elő csatok és szíjvégek, melyek a lábbeli szíjzatat alkotják. A leletegyüttes a II–III. századi, ún. „szarmata csatos” kör temetkezéseinek jelenik meg (VADAY–SZÖKE 1983. 116–117.). A késő szarmata periódusban már nem fordulnak elő cipőcsatos sírok, ezek a germán temetkezések jellegzetes elemei (ISTVÁNOVITS 1998. 314.).

Az SNR 229. sírból felszínre került bronzveretek mellett csatokat nem találtunk, de – mivel a sír bolygatatlan volt – biztosra vehető, hogy a lemezek az egykori cipő szíjzatatnak részét alkották. Amikor ezekhez hasonló hosszúságú lécszerű lemezek a derék tájékáról kerülnek elő, övvereteknek szokták őket meghatározni.⁴⁴

Gyöngyök

Ritkán férfisírokban is előfordulnak különböző anyagú gyöngyök, melyeket gombként vagy karkötőként viselhettek. Az SNR 121. sírban a jobb kulcsonton 1 db barna, négyzet alapú rövid hasáb alakú üveg-, az SNR 212. temetkezés földjéből 2 db téglalap alapú, lecsapott sarkú

⁴³ A tárgy a felszedéskor széttört.

⁴⁴ Például Mezőszemere–Kismari-fenek 38., 58. sír (VADAY–DOMBORÓCZKI 2001. Abb. 28: 6–8., Abb. 41: 3.), Hódmezővásárhely–Kopáncs 3. sír (VÖRÖS 2001. 2. kép 3.).

hasáb alakú karneolgyöngy került elő. Egyik gyöngy valódi szerepe sem ismert, egyrészt mert a kulcsosonton talált darab gombnak túl kicsi, másrészt mindkét sír bolygatott volt, így másodlagosan idekerülhettek a gyöngyök.

Használati tárgyak

Vaskések

A női, férfi- és gyermeksírokban egyaránt megtalálhatók a vaskések, melyeket az övre felfüggesztve hordtak, és ennek megfelelően a legtöbb esetben a combcsontok mellett vagy a medencecsonton kerülnek elő. Vörös Gabriella megfigyelései szerint, ha a vaskés a combcsont mellett kerül elő, akkor azt a temetés előtt lecsatolták, ha az övcsat és a vaskés egymás közelében fekszik, akkor a kést valószínűleg nem csatolták le az övről (VÖRÖS 1996. 129.).

Vaskés 9 férfi (SNR 121., 136., 162., 199., 201., 206., 212., 220., 229.), 3 női (SNR 160., 182., 200.) és 3 gyermek (SNR 175., 219., 235.) temetkezésében volt.⁴⁵ A sírban elfoglalt helyük nagyon változatos: a bal alkar, a jobb könyök, a jobb térd, a jobb medence mellett, a combcsontok között és a medencelapátok között egyaránt megtalálhatóak voltak. Viseletükben nemenként is a sokszínűség volt a jellemző, sem a bal, sem a jobb oldal dominanciája nem mutatható ki.

Valamennyi kés egyélű és középső nyélállású volt. Egyenes hátú kések az SNR 136., 162., 175., 199., 200. és 212. sírból, ívelt hátú kések az SNR 121., 160., 201., 206., 220. és 235. sírból kerültek elő.

Egy kivétellel minden kés nyéltüske indítása keskenyebb volt, mint a pengető. Az SNR 206. sírban levő kés nyéltüske és pengető része azonos szélességű (XXIV. tábla 3.). A téglalap átmetszetű nyéltüskék végük felé fokozatosan elkeskenyednek. Az SNR 199. és 200. sír késének nyéltüskéje a többihez képest szokatlanul hosszú (XXI. tábla 1., 9.).

A kések egykori méretét nehéz meghatározni, mivel csak két sírban (SNR 121., 206.) találtunk épen maradt darabot. Ezek és a töredékek alapján a vaskések minimum 14 cm hosszúságúak voltak, melyek közül az SNR 220. sírból előkerült kés közel 20 cm hosszú töredéke tért el kimagaslóan (XXVII. tábla 1.).

Az egykori fanyél maradványait az SNR 160., 162., 199., 200., 206. és 212. sírban fekvő vaskések nyéltüskéjén sikerült megfigyelniük.

A szarmatak leletanyagában az ívelt hátú kések a II. században, az egyenes hátúak a III. században jelentek meg és egészen a késő szarmata korig használatban voltak (VADAY 1989. 120.).

Vasár

Egyedül az SNR 233. női sír földjéből kerül elő egy kerek átmetszetű, egyik vége felé elkeskenyedő vasár több töredéke (XXXI. tábla 3.).

Érmék

Az 1. sírcsoport 3 (SNR 121., 136., 139.), a 3. sírcsoport ugyancsak 3 (SNR 201., 224., 230.) sírjában találtunk egy-egy érmét. A 6 sír közül háromnál lehetett a pénzek előkerülési helyét meghatározni: a bal csukló és a combcsont környéke. Valószínűleg mindhárom esetben az övre felfüggesztett tarsolyban tartották az érméket.

⁴⁵ A gyermekek közül kettő lány, egy ismeretlen nemű, életkoruk alapján 6–12 év közöttiek voltak.

A 6 temetkezés közül ötben férfi, egyben egy 12–14 éves lány (SNR 230.) vázrészeit bontottuk ki. A férfiak mellett ezüst-, a lány mellett viszont bronzérmét találtunk.

Pénzérmék – obulusként, a páasztorkészség részeként vagy csüngőként – ritkán fordulnak elő a szarmata sírokban (KULCSÁR 1998. 58.). A római pénzek két periódusban áramlanak be a Barbaricum területére, a II. században – ekkor főként jó minőségű ezüstök jelennek meg – és a III. század végén – IV. század elején, amikor már a bronzérmék voltak túlsúlyban (ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 1994. 69.). Az érmékre jellemző, hogy felületük erősen kopott.

Orsógombok, orsókarikák

A női sírok közül csak négyből (SNR 159., 238., 239., 262.) került elő, ami azért tekinthető érdekesnek, mert az alföldi szarmata női sírok legalább felénél megtalálható az orsógomb vagy -karika. Az SNR 159. és 239. sírban két egyenlő félből álló, egy 2 és egy 3 cm magas orsógomb (XIII. tábla 5., XXXIV. tábla 2.), az SNR 238. sírban egy szürke, korongolt edény aljtöredékéből kialakított orsókarika volt (XXXII. tábla 10.). A SNR 262. temetkezésből másodlagos helyről, a bontás során került felszínre egy orsókarika töredék (XXXV. tábla 6.). Az első három esetben a láb környékére helyezték őket, az SNR 159. sírban másodlagos helyen, a lábszár között, a másik két sírban a lábhoz helyezett edények közelében feküdtek.

Tükör

Egyedül az SNR 221. sírból került elő egy kerek, díszítetlen, egyenes felületű, 7 cm átmérőjű bronztükör, melyet az elhunyt bokája között bontottunk ki (XXIX. tábla 1.). A tükröt egy vele azonos méretű fából készült tégelyre fektették, melyben festékmaradványt találtunk, így kizárhatjuk azt, hogy a famaradvány a tükör tokja lett volna. A tükör bronzlapja rossz megtartású, de nem összetörve került a sírba.

A Kárpát-medencei szarmata női sírokban megfigyelhető jellegzetes, általánosan és széles időhatáron belül elterjedt szokás a tükrök sírba helyezése. Az itteni temetőkben általában csak egy-egy sírban találunk tükrömellékletet (ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 1993. 12., KULCSÁR 1998. 61.). Istvánovits Eszter és Kulcsár Valéria széleskörű gyűjtése és megfigyelése alapján az Alföldön a tükrök nagy részét mágikus okok miatt rongáltan helyezték a sírokba (ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 1993. 16., KULCSÁR 1998. 61.). Az ép tükrök általában olyan sírokból kerülnek felszínre, ahol ládikát is találnak az elhunyt mellett. Ezekben az esetekben a tükrök pipereeszközként kerülnek a temetkezésbe (ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 1993. 16., KULCSÁR 1998. 63.). Elképzelhető, hogy a vizsgált tükör is azért maradt ép, mert pipereeszközként helyezték a halott mellé.

A sima, kerek tükrök a legáltalánosabban elterjedt típusok közé tartoznak, melyek a legkorábbi időszaktól a hunkorig megtalálhatók a Kárpát-medencei szarmaták leletanyagában (ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 1993. 12–13.).

Festékes tégely

Az SNR 221. sírban a bronztükör alatt a tükör átmérőjével azonos nagyságú, fából készített tégely maradványait találtuk meg (XXVII. tábla 6.). A megmaradt faréteg eltávolítása után kobaltkék festékmaradványt figyeltünk meg. A tükröt és a festékes tégelyt a lábhoz helyezték. A bolygatás miatt a tégelyből kikerült festék a bal boka csontjainak egy részét befestette.

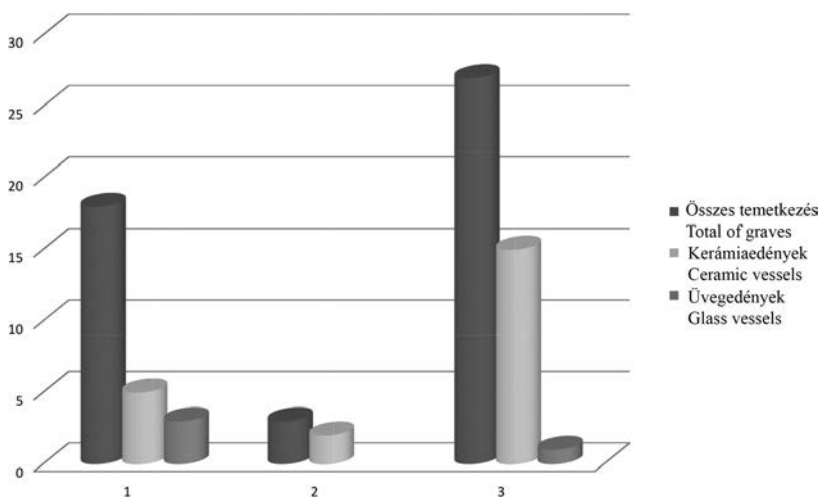
A szarmata női sírok egyik jellegzetes lelete a különböző színű festékek tárolására alkalmas pixis, azonban ezek a tárgyak eddigi ismereteink alapján főként bronzból készített tartályok voltak, melyeket az övre felerősítve hordtak (VADAY 1989. 123–124.). A hévízgyörki templomhajó nyugati részén előkerült női sírban a koponya mellett fekvő faládika bronzveretei között egy agyagból korong nélkül készített edénykét találtak, melynek belső részén piros földfesték maradványait figyelték meg.⁴⁶ Az edényke tetejére egy nyeles bronztükröt helyeztek (DINNYÉS 1991. 152.). A Vecsés 56. lelőhely 2. sírjában a koponya mellett fakorhadékot figyelték meg, melyet egykor aranyozott bronzlemezekkel erősítettek össze. A famaradványon egy tükröt találtak, mely pont az említett tégelyt lefedve került elő (DINNYÉS 1998. 2. tábla 2.). A famaradványok között ugyan festéknyomot nem találtak, de Dinnyés István kizárta annak a lehetőségét, hogy a fakorhadék a tükör tokja lett volna (DINNYÉS 1998. 78.). Ezek alapján elképzelhetőnek tarthatjuk nemcsak a fémből, hanem a fából készített festékes tégelyek használatát is.

Edénymellékletek

Agyagedények

A szarmata szokásnak megfelelően az óföldéaki temetőrészek sírjaiban az ép vagy össze-roppant, általában oldalra dőlt edények a boka között, a lábfej végén vagy valamelyik lábfej mellett voltak. Valamennyi edény eredetileg a talpára állítva került sírba, kivéve az SNR 220. sír edényét, melyet a lábfej közé, szájával lefelé fordítva helyeztek el. Azokban a sírokban, ahol koporsó nyomát figyeltük meg, megállapítható volt, hogy az edényt a koporsón belül helyezték el.

22 sírban találtunk edényt és további 6 sír betöltéséből kerültek elő edénytöredékek, melyek valószínűleg a bolygatás során bekerült, másodlagos leletként értékelhetők (6. kép). Egyedül az SNR 262. sírba helyeztek a lábvégekhez két agyagedényt, ami a szarmata temetkezéseknél viszony-

6. kép

Edénymellékletek előfordulása sírcsoportonként

Fig. 6

Distribution of vessels by grave-groups

lag ritkán megfigyelhető jelenség. A témával legutóbb Bognár Margit foglalkozott szakdolgozatában. Megfigyelései szerint elsősorban valóban női temetkezések jellegzetessége a két edény sírba helyezése (KULCSÁR 1998. 67–68.), de ritkán férfi- és gyermekvázak mellé is raktak több edényt (BOGNÁR 2011. 13–14.). A 2011. évi gyűjtésből az is kiderül, hogy a két-edényes sírok legalább 1/3 részében az egyik edény korongon készített a másik korong nélkül formált (BOGNÁR 2011. 14–15.). A két edény sírba helyezése tág időhatárok közé tehető, a II–V. századi temetkezésekben egyaránt meglevő szokás (BOGNÁR 2011. 37–38.).

⁴⁶ Dinnyés István véleménye szerint az edényke inkább festékkeverő, mint tartó lehetett (DINNYÉS 1991. 169.).

Az SNR 36. sírban ugyancsak két edényt leltünk; míg a korongolt edényt az 1 m mélységben fekvő elhunyt lábánál bontottuk ki, addig a korong nélkül készített edény összeroppant darabjait a fej felőli részen, a nyelési szinttől 40 cm-re találtuk meg. Ebben az esetben másodlagos leletként értékelhetjük a korongolatlan edényt.

A lelőhely közelében több olyan temetkezés is előkerült a közelmúltban, melyekbe két edényt helyeztek. A Makó–Pap-hát I. lelőhely 2. és 3. női sírjaiban (GULYÁS 2012. 254–255., 5–6. ábra), illetve a Makó–Mikócsa-dűlő lelőhely 215. női sírjában (PÓPITY 2014. 138.) a lábvég közelében feküdtek az edények. A Makó–pap-háti 2. és az óföldről két edényes 204. sír közös sajátossága, hogy az egyik edény korongolt, a másik korongolatlan darab volt. Két agyagedényt helyeztek továbbá az Óföldről–ürmősi I. temető 4 sírjába is (BOGNÁR 2011. 61–63., SÓSKUTI 2009, 23.).

A temetőrészletben felszínre került edények közül kettő volt korong nélkül készített (SNR 191., 262.), a többi korongolt, kopott, matt felületű. A korongolt edények alakjuk alapján 5 típusba sorolhatók.

1. típus: gömbtestű edények, melyeknek 4 altípusa különíthető el. Az első altípusba az ívelten kihajló, lekerekített peremű, szűkebb szájú, vállánál erősen kiszélesedő, nyomott gömbös testű, vágott aljú, 7,5–11 cm magas bögrék tartoznak. Ezen a típuson belül természetesen az egyes edények között vannak különbségek, de alakjukban nagyjából megegyeznek egymással. Az SNR 220. sír edényének teste erősen (XXVII. tábla 2.), míg az SNR 201. és 262. sír (XXIII. tábla 7., XXXV. tábla 4.) edényének teste kevésbé volt nyomott gömbös. Az SNR 201., 220. és 262. sírban talált bögrék párhuzamait elsősorban IV–V. századi temetőkből ismerjük. Hasonló edények kerültek elő Tápé–Malajdok A temető 2., 13., 15., 40. sírjából (PÁRDU CZ–KÖREK 1946/48. LIII. tábla 24., LXVII. tábla 10., LXVII. tábla 12., LXIII. tábla 8.), Szeged–Óthalom 28. sírjából (PÁRDU CZ 1958/59. XVII. tábla 12.), Tiszavalk 6., 9., 11. sírjából (GARAM–VADAY 1990. Abb. 12: 6., Abb. 13: 5., Abb. 14: 4.), Tiszadob–Sziget 5. és 31. sírjából (ISTVÁNOVITS 1993. Abb. 5: 12., Abb. 12: 8.) és Szeged–Tápé 4. és 13. sírjából (VÖRÖS 1996. 11. kép 2., 15. kép 2.).

A 2. altípusba az SNR 159. sír edénye tartozik, melynek erősen nyomott gömbös a teste, de a pereme alig hajlik ki, nyaka hosszabb, cilindrikus, alja pedig alacsony talpgyűrűsre kialakított (XIII. tábla 4.). Az SNR 159. sír bögréjének párhuzamai ugyancsak IV–V. századi sírokban, a tiszavalki temető 10. sírjában (GARAM–VADAY 1990. Abb. 14: 4.), a Csongrád–Kaszárnya lelőhely 126. sírjában (PÁRDU CZ 1963. Taf. X: 13.), a madarasi temető 60., 249. és 232. sírjaiban (KÖHEGYI–VÖRÖS 2011. 16. tábla 1., 59. tábla 3., 60. tábla 1.), a Sándorfalva–eperjesi 6. sírban (VÖRÖS 1983. VIII. tábla 7.) és Bugac–Pusztaháza lelőhely 7. sírjában (PÁRDU CZ 1972. Taf. III: 28.) található meg.

A 3. altípusba az SNR 139. sírból előkerült edény sorolható, melynek az előzőekhez képest szélesebb a szája, pereme alig kihajló, teste nyomott gömbös, alja pedig talpgyűrűs (X. tábla 7.). Ehhez hasonló formájú, de egyenesre vágott aljú edény került elő a kompolti temető 372. sírjából (VADAY 1995/96. 8. kép 6.), Kunszentmárton–Péterszög, Szabó J. földjéről (VADAY 1989. Taf. 55: 11.), Verusics 101. sírből (SZEKERES–SZEKERES 1996. XX. tábla 8.) és Szentes–Sárgapart 12. sírből (PÁRDU CZ 1950. XIX. tábla 8a–8b.).

A 4. altípusba az SNR 206. és talán az SNR 196. sírből előkerült edény tartozik, melyek az eddigiektől abban térnek el, hogy hosszabb, nyújtottabb testűek és valamivel nagyobb méretűek (XXIV. tábla 6., XX. tábla 4.). Ezekhez hasonló edény került elő a többi között Szeged–Óthalomról szórványként (PÁRDU CZ 1958/59. XVI. tábla 3.). Valószínűleg az SNR 17. sírban fekvő, igen rossz megtartású edény is ebbe a csoportba sorolható (III. tábla 4.).

2. típus: duzzadt peremű, félgömbös testű, egyenesre vágott aljú talak. Ezek a táltípusok a leggyakrabban előforduló formák, melyek az alföldi anyagban mindenhol megtalálhatóak (VADAY 1989. 147.). Ilyen tál került elő az SNR 162., 182. és 239. sírből (XV. tábla 4., XVIII. tábla 9.,

XXXIV. tábla 3.). Párhuzamaik több lelőhelyről ismertek, a többi között Tápé–Malajdok A temetőből (PÁRDU CZ–KOREK 1946/48. LIII. tábla 23.), Szentes–Sárgaparttól (PÁRDU CZ 1950. LXVII. tábla 23a–23b.), Szeged–Tápérol (VÖRÖS 1996. 15. kép 3.) és Hortobágy–Poroshátról (ZOLTAI 1941. Taf. LXII–LXIII: 2., 5.).

3. típus: peremrészük felé fokozatosan kiszélesedő, kónikus falú, egyenesre vágott aljú poharak. Az SNR 175. sírból előkerült, díszítetlen felületű pohár pereme enyhén megvastagodó, lekerékített, az alja pedig valamivel szélesebb az oldal indításánál (XVII. tábla 2.). Ehhez hasonló poharakat a Tápé–Malajdok A temető 24. sírjából (PÁRDU CZ–KOREK 1946/48. LXIII. tábla 4.), Hódmezővásárhely–Fehértó 21. sírjából (PÁRDU CZ 1946/48. LI. tábla 13.) és a verusicsi temető 84. sírjából ismerünk (SZEKERES–SZEKERES 1996. XV. tábla 5.).

Az SNR 230. sírban talált pohár peremrésze hiányzott, alsó harmadának kiképzése eltért a fent említett pohárétól, mivel a fenékrész felett a kónikus oldalfal enyhe ívben megtört (XXXI. tábla 2.). Ehhez hasonló, de magasabb talpon álló pohár került elő a Szeged–öthalmi temető 26. sírjából (PÁRDU CZ 1958/59. XVII. tábla 4.) és Szentes–Berekhátról (PÁRDU CZ 1950. CXXIV. tábla 1.).

4. típus: enyhén vagy ívelten kihajló, lekerekített peremű, körte testű, egyenesre vágott aljú, egyfülű bögrék. Az edények kerek vagy ovális átmetszetű füle a peremrészből indul és a kiszélesedő hasvonallra támaszkodik. Az óföldéaki bögréket két altípusba lehet besorolni. Az 1. altípushoz tartozó edény került elő az SNR 199. és a 171. sírból. Közös jellemzőjük, hogy testük nyomottabb és a hasrészüket hangsúlyosra alakították ki (XXI. tábla 2., XII. tábla 7.). Ilyen bögrét találtak Szeged–Mórahalmom 11. sírban (PÁRDU CZ 1950. LXVII. tábla 11.), Algyőn (PÁRDU CZ 1950. CXXII. tábla 41.) és Mezőtúron (PÁRDU CZ 1950. CXXX. tábla 33.).

A 2. altípusba az SNR 235. és 238. sírban talált bögre sorolható, melyek hosszabb, nyújtottabb testűek és a hasrészük kevésbé hangsúlyos (XXXII. tábla 2., XXXIII. tábla 4.). Ezekhez hasonló füles bögrét ismerünk Szeged–Öthalmom 24. sírből (PÁRDU CZ 1958/59. XVI. tábla 7.), Karcag–Kunlaposról (VADAY 1989. Taf. 42: 1.), Békés megyéből (PÁRDU CZ 1950. CXXX. tábla 5.), Szeged–Tápérol (VÖRÖS 1996. 5. kép 1.) és Hortobágy–Poroshátról (ZOLTAI 1941. Taf. LVI–LVII: 3.).

A körte testű bögrék a szarmata leletanyagban hosszabb ideig használatban voltak. A temetőrészlet sírjaiban talált, alacsony, vágott aljú, a peremrészénél enyhén kiemelkedő fülű bögrék a késő szarmata időszakra jellemzőek (VADAY 1989. 140.).

5. típus: kiöntőcsöves korsók, melyek az SNR 36. és 141. sírből kerültek elő. Az SNR 36. sírban talált darab ép, hosszú, tölcészerűen kiszélesedő nyakú, lekerekített peremű, hasánál élesen kiöblösödő, nyomott gömbös testű, alacsony talpkorongos aljú volt (V. tábla 2.). Az edény nyakán és a vállrészen egy-egy borda-, a hasrészen széles horonydíszítés látható. Nyakrészéből kiinduló, a perem felé kicsúcsosodó kiöntőcsöves, kerek átmetszetű füle a hasvonallra támaszkodott. Ehhez a korsóhoz formailag hasonló darabok kerültek elő Orosháza–Kristó Téglagyárból és Tiszalök–Rázompusztáról (VADAY 1994. Tab. 1: 4–5.).

Az SNR 141. sír korsójának peremrésze hiányzott (VI. tábla 5.). Az edény nyaka itt is tölcésesen kiszélesedő, hasrésze azonban nyújtottabb, bikónikus, az alja szélesebb, alacsony talpkorongos. A has alsó részét két széles horonnyal díszítették. A kerek átmetszetű fül nagy része hiányzott, de valószínűleg ennek felső része is szögletesen kicsúcsosodó lehetett. Ennek a korsónak egy távoli párhuzama Periamból (VADAY 1994. Tab. 1: 1.), egy közelebbi pedig a 2010-ben feltárt Apátfalva–Nagyút-dűlő 201. sírjából ismert. Ez utóbbi temetkezés több hasonlóságot is mutat az óföldéaki sírral. Mindkét sírba leánygyermeket temettek el, továbbá mindkettőben a korsó mellett különböző típusú gyöngyök feküdtek. A két sír gyöngyanyagában ugyan vannak eltérések, de mindkettőnél megtalálható a szabálytalan kerekded, gerezdelt üvegyöngy. A két sír közötti lényeges

eltérés a tájolásukban van, az óföldről-i sír DK–ÉNy-i, az apátfalvi ÉÉK–DDNy-i irányítású (Kujáni 2014.).

A keleti eredetű kiöntőcsöves korsók a IV. század végén – V. század első felében jelentek meg a Kárpát-medencében (Füle 1995. 56.). A kutatás sokáig a hunok leletanyagaként kezelte ezeket az edénytípusokat, azonban mindig a szarmaták által lakott alföldi területeken fordulnak elő (Vaday 1994. 106.). Vaday Andrea gyűjtötte össze a Kárpát-medencében előkerült kiöntőcsöves korsókat, melyek között egy Földről előkerült töredék is szerepel (Vaday 1994. 106–107., Tab. 1: 12.). Mindkét korsó díszítése eltér a hunkori edényekre jellemző díszítésektől, mivel általában a horony- és bordadíszítések az edények perem alatti részén vagy az edény felső harmadán jelennek meg (Füle 1995. 58.).

Az eddig bemutatottaktól eltérő edény került elő az SNR 200. sírból. A sírban egy szürke, erősen kopott felületű, félgömbös tál feküdt (XXII. tábla 6.). A tál pereme lekerekített, erősen kopott és olyan hatást kelt, mintha egy eredetileg magasabb edény felső részét letörték és lecsiszolták volna. Ehhez hasonló, téglaszínű tál került elő Kiskundorozsma–Kenyérváró domb lelőhelyről szórvány sírleletként (Vörös 1984/85. 3. kép 2.), illetve Újverbász–Kendergyár (Párducz 1950. CX. tábla 4.), Szeged–Alsótanya–Kenyérváráhalom 1. sírből (Párducz 1950. CXXI. tábla 17.) és Kenderesről is (Párducz 1950. CXXXV. tábla 27.). A tál a hunkorra jellemző formát képviseli, melyet Párducz Mihály a korabeli fémedényekkel hozott kapcsolatba (Párducz 1959. 342., Vörös 1984/85. 26.).

A korongolt edények mellett két sírban korong nélkül készített darabokat is találtunk. Az SNR 262. sírban a korongolt tál mellett egy lekerekített peremű, rövid, cilindrikus nyakú, váll és has részénél kiöblösödő, feneké felé összeszűkülő, miniatűr edény volt (XXXV. tábla 5.). A miniatűr edények legtöbbször második edényként kerülnek a sírokba, játékok vagy piperetégelyek is lehetnek (Vaday 1989. 176.), más értelmezés szerint szimbolikus jelentést hordozhattak (Kőhegyi–Vörös 1992. 98.). Az edényke párhuzamai a többi között a madarasi temető 84. és a 421. sírjában található meg (Kőhegyi–Vörös 2011. 21. tábla 4., 97. tábla 5.).

Az SNR 191. sírből a Perjámos kultúrából származó, szűk nyakú, nyomott gömbös testű edény került felszínre (XX. tábla 2.). A bögre vállán két, ovális átmetszetű fülindítás csonkja látható. Az edény másodlagos felhasználására utal, hogy sérült perem- és fülrészét lecsiszolták. A szarmata sírokban nem gyakran, de kimutatható a korábbi időszakból származó vagy más kultúrkörben használt tárgyak másodlagos felhasználása, viselete.⁴⁷

Üvegedények

Egy férfi (SNR 136.), két nő (SNR 140., 171.) és egy lánygyermek (SNR 221.) sírjából kerültek elő üvegedények. Mind a négy sír bolygatott volt, így az edények pontos helyét nem lehetett meghatározni. Minden esetben a térdtől lefelé bontottuk ki az erősen hiányos üvegeket. Egyedül az SNR 221. sírban találtunk ép üvegpoharat, mely a föld súlya alatt nyomódott össze. Ennél az egy sírnál bizonyíthatóan a poharat a lábvéghöz helyezték. Az SNR 171. sírban az üvegedény másodlagos edénymellékletként jelent meg, mivel az elhunyt lábához egy agyagedényt is állítottak. Bognár Margit foglalkozott az üveg- és agyagedény együttes előfordulásával. Gyűjtése alapján az üvegedények – főként poharak – mellé minden esetben korongolt edényt helyeztek (Bognár 2011. 22.).

⁴⁷ Például Kiskundorozsma–Subasa 121. sírjában a karék gyöngyei között átfűrt, szkíta nyílhegyet találtak (Bozsi 2003. 7. kép).

Az 1. sírcsoportba tartozó temetkezésekből előkerült üvegtöredékek halványzöldek, buborékos anyagúak és vékony falúak (IX. tábla 6., XI. tábla 6., XII. tábla 2.) A 3. sírcsoport temetkezései közül csak az SNR 221. sírban feküdt egy, az előbbieknél jobb minőségű, Kowalk típusú, zöld kúpos pohár, melynek pereme alatt csiszolt vonalsor, oldalán ovális becsiszolt díszítések láthatók (XXVIII. tábla 9.).

Az üvegek az alakjuk alapján két fő formába tartoznak: poharak (SNR 136., 171., 221.) és palackok (SNR 140. sír). Az üvegpalack hosszú nyakú, kihajló peremű, a vállindítása alapján gömbös vagy nyomott gömbös testű lehetett. Töredékes állapota miatt a palack eredeti magasságát, így funkcióját sem ismerjük.

Az SNR 136. és az SNR 171. sírban fekvő pohártöredékek hasonló formájúak voltak, peremük enyhén vagy erősebben megvastagodó, lekerekített, oldalfaluk ívelt, aljuk homorú, alacsony talpgyűrűs kialakítású. Ehhez hasonló üvegpohár került elő a tiszadobi temető 34. sírjából (ISTVÁNOVITS 1993. Abb. 14: 3.) és a késő római kori csákvári temető több temetkezéséből (SALAMON–BARKÓCZI 1970. Abb. 17: 3–4., 6–11.).

A Kowalk típusú poharak elterjedése a Fekete-tenger vidékétől Nyugat-Skandináviáig kimutatható, számuk a Csernyahov kultúra lelőhelyein kimagasló (WERNER 1988. 258., Abb. 12.). Az óföldéaki lelőhelyhez legközelebb eső, hasonló üvegpohár Hódmezővásárhely–Franciszti téglagyárból (VADAY 1994. Tab. IV.) és Sándorfalva–Eperjesről ismert (VÖRÖS 1983. IV. tábla 3.).

Az első üvegedények már a II. században felbukkannak a Kárpát-medencei sírokban, azonban mennyiségük ekkor még elenyésző. Számuk a IV. századtól kezdődően nő meg, de ezek a termékek már nem olyan jó minőségűek, mint a korábbiak, inkább tömegáruknak tekinthetők (VADAY 1989. 181.). A késő szarmata időszakra tehető üvegedényes sírok a mellékletek alapján a IV. század második felére – az V. század közepére keltezhetők. A kései időszak legjellegzetesebb üvegpohárformája a Kowalk típusú, mely széles körben található meg a Barbaricum területén (VADAY–DOMBORÓCZKI 2001. 53.).⁴⁸ Egy-egy temetőn belül több üvegmellékletes sír ritkán fordul elő, a Csongrád–laktanyai, a Sándorfalva–eperjesi (VÖRÖS 1983. 160.), a Mezőszemere–kismari-fenéki (VADAY–DOMBORÓCZKI 2001. 54.), a Madaras–halmoki (VÖRÖS 2002. 29., KÖHEGYI–VÖRÖS 2011. 339–340.) és a Kiskunfélegyháza–kövágóéri (GALLINA 1997. 62.) temetők mellett az óföldéaki temetőrészlet ezen kevés lelőhely közé sorolható.

Faedény fémverete

Az SNR 159. sírban a koporsó ÉNy-i sarkában, a korongolt edény közelében valószínűleg faedényhez tartozó, bronzlemezből készített verettöredékeket találtunk (XIII. tábla 6.). A legnagyobb – 4 cm hosszú és 2 cm széles – töredék felületét 3 hosszanti sorban kerek dudorokkal díszítették. A téglalap alakú lemez egyik rövidebb végét szögletesen behajlították. A kettőbe hajtott lemezt két bronzszegeccsel fogták össze. A szegecsnek fejét félgömb alakú gombbal takarták el, a szárvégüket pedig derékszögben elkalapálták. A lemez hosszanti szélének közepén egy furat látszódott. A másik két töredék erősen hiányos, így értékelhetetlennek bizonyultak.

A Kárpát-medencei szarmatak hagyatékából kevés lelőhelyről – Jászberény–Alsómuszajról (VADAY 1989. Taf. 19., VÖRÖS 2003B. 2. kép), Madaras–Halmok 144. sírjából (VÖRÖS 2003A. 33., VÖRÖS 2003B. 1. kép), illetve Kiskundorozsma–Subasa 84. sírjából (KÜRTI 2005. 14. kép 8.)

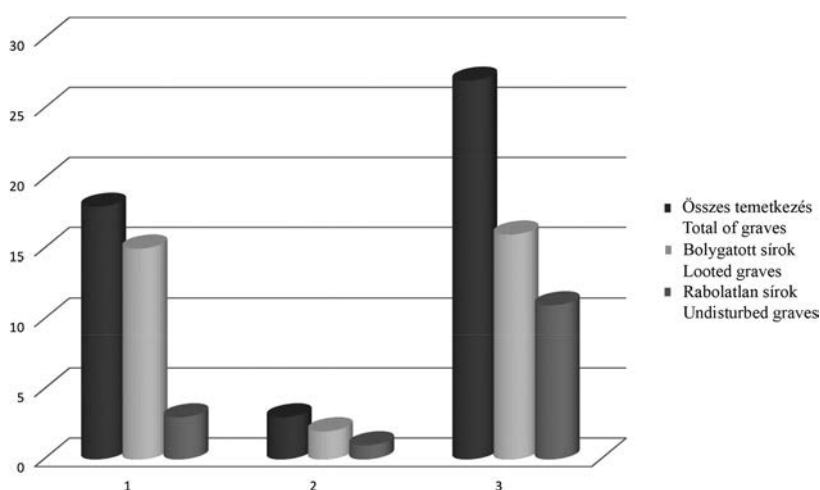
⁴⁸ A késő szarmata üvegleletes sírok felsorolását ld. VADAY–DOMBORÓCZKI 2001.53–54.

– ismerünk faedény vereteket.⁴⁹ A jászberényi háromszög alakú ezüstveretek, a madarasi és a kiskundorozsmai V alakban szétnyíló vasalások faedény lekerekített peremét díszíthették. A madarasi, a jászberényi és az óföldséaki veretek 0,7–0,8 cm vastag peremre voltak felszegecseelve, míg a kiskundorozsmai vasalás ennél vékonyabb faedény peremét díszítette. A felsorolt sírok közül csupán a kiskundorozsmaiban volt a faedényveretek mellett egy másik, korongolt edény is. A rablott, nyitott körárokkal övezett sírban a vasalások a férfiváz bal térdje mellett, a nyomott gömbös testű, éles hasvonalú, fületlen korsó a lábfej felett feküdt (KÜRTI 2005. 91.). A sírt az előkerült leletanyag alapján a feltáró a II. század második felére – a III. század első felére keltezte (KÜRTI 2005. 87.). Az óföldséaki fa- és agyagedényes női sírt ugyancsak nyitott körárok övezte, de a dorozsmai temetkezésénél későbbre, a IV. századra keltezhető az akasztótágos sárga üvegyöngy alapján. A két sír esetében csupán a sír körülárkolásának szokása egyezik meg, illetve az, hogy a faedényt gyorskorongolt sűrű edénnyel helyezték egy sírba. A veret felületén látható poncolt díszítések a szarmata női sírokból jól ismert festékes szelencék oldalán látható díszítésekkel egyeznek meg.⁵⁰

Sírrablások

A feltárt 48 sír közül 45 sírgödörben voltak emberi vázmaradványok. A sírok 77%-a volt teljesen vagy részlegesen rabolt, és több esetben feltételezhető az állati bolygatás is. A temetkezések rablottsága sírcsoportonként változó (7. kép). Az 1. sírcsoportban a bolygatás 84%-os, a 2. sírcsoportban 66%-os, a 3. sírcsoportban már csak 60%-os arányban volt megfigyelhető. Az 1. és a 3. sírcsoport esetében jól látható volt, hogy a körárkokra később véletlenszerűen ásott gyermeksírok érintetlenek voltak. A 3. sírcsoportban a bolygatások kapcsán szabályszerűség is észrevehető. A rabolatlan SNR 229., 230., 234. és 238. sír, az SNR 196. és 201., illetve a 252. és 206. sír egymás mellett helyezkedtek el.

A sírok nyesésekor, illetve bontása során több alkalommal meg tudtuk figyelni, hogy az adott temetkezést milyen módszerrel fosztották ki. A rablás különféle formái nem specifikusan fordultak elő egy-egy temetkezési típuson belül.⁵¹

7. kép

A sírok bolygatása sírcsoportonként

Fig. 7

Distribution of looted graves by grave-groups

⁴⁹ Az Abony–Tatárhánys-dűlő lelőhely 8. körárkának betöltéséből egy faedény alját díszítő, 5,4 x 7,4 cm-es, lecsapott sarkú, téglalap alakú vörösréz lemez került elő. A lemez egy 0,8 cm vastag faedény homorú aljára hat, derékszögben elkalapált fejű szegeccsel volt felerősítve (GULYÁS 2011. 19. tábla 3.).

⁵⁰ Például Törökszentmiklós–Surján–Újtelep (VADAY 1985. Abb. 15: 8–9.); Kiskundorozsma–Subasa (BOZSIK 2003. 7. kép 6.).

⁵¹ Hasonló megfigyelést tettünk az Abony és Cegléd környéki szarmata sírrablások kapcsán is (GULYÁS 2011. 176–177.).

1. A leggyakrabban a sírgödör DK-i vagy DNY-i (koponya felőli) végére ásták a rablógödört. Ennek a módszernek két altípusát lehetett az óföldrészi temetőrészekben szétválasztani egymástól. Az 1. altípusba azok a szabálytalan vagy ovális rablógödrök tartoznak, melyek a sír szélén nem nyúltak túl. Ilyen módon fosztották ki az SNR 121., 125., 162., 200., 220., 235. és 239. sírt. A 2. altípusba azok a szögletes vagy ovális rablóaknak tartoznak, melyek a sír hosszanti szélénél túlnyúltak. Ezt az SNR 139., 140. és 191. sírnál figyeltük meg. Az SNR 159. körárkos sír is ebbe a csoportba tartozik, de itt nem a sírgödör hosszanti szélénél nyúlt túl a rablógödör, hanem a DK-i rövidebb végének déli szélénél.

Az említett rablógödrökön, illetve az aknákon keresztül vagy egy szélesebb fejű eszközzel húzták össze a vázrészeket (például SNR 159.), vagy a csontokat alig megbolygatva szedték ki a leleteket. Ez utóbbi módszert alkalmazván a koponya és a medence közötti területet kutatták át.

2. Alig néhány sírnál figyeltük meg, hogy a rablógödört a sír ÉNy-i vagy ÉK-i (láb felőli) végére ásták. Itt is meg lehetett különböztetni a sír szélénél nem szélesebb (SNR 136., 262.) és a sírgödör szélén túlnyúló (SNR 131., 221.) rablógödröket. Ennél a megoldásnál is a fentebb említett módszert használták: egy szerszámmal „gereblyézték össze” a vázrészeket.

3. Viszonylag alacsony számban lehetett megfigyelni, hogy a sír valamelyik hosszanti oldalára ásták a rablógödört és azon keresztül kihúzva vizsgálták át a csontokat, illetve a leleteket. Az SNR 35. sír ÉK-i részén és az SNR 155. sír keleti oldalán jól kirajzolódott a rablógödör foltja. Az SNR 176. zárt árokkeretes és az SNR 212. körárkos sír esetében a sírgödrök keleti oldalához egyegy, a sírgödör felé fokozatosan mélyülő aknát ástak, melyen keresztül majdnem a teljes vázat kiszedték a sírokból.

4. Két sírnál (SNR 224., 233.) figyeltük meg hogy, a sírgödörre egy az egyben ráásták a rablógödört, melynek a mérete valamivel nagyobb volt a sírnál. Az SNR 233. sírra ástott rablógödör tájolása alig tért el valamivel a sír tengelyétől.

A sírok egy részénél a rablás pontos módszere nem volt egyértelműen meghatározható, mivel a nyelési szinten azok betöltése mindenhol egyaránt kevert volt.

A rablásokat vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a sírokat többféle módon jelölhették, melyek közül a legismertebb a halomemelés vagy a körülárkolás. A különféle rablási módszerek alkalmazása alapján valószínűleg az egyszerű aknasírba temetettek sírjait is megjelölhették. A sírjel utalhatható az elhunyt vagyoni helyzetére, nemére és talán még a sírgödör méretére is, hiszen a rablógödrök minden esetben a sírgödröktől alig eltérő vagy azokkal megegyező méretűek voltak, illetve a rablóaknak pont a „megfelelő” helyre irányultak.⁵²

A rablások időpontja kérdéses, csupán néhány sírban találtunk a sírföldbe másodlagosan bekerült késő szarmata edénytöredékeket. Több temetkezésnél tapasztaltuk azt, hogy a sírt a temetés után néhány évvel fosztották ki, amikor még a kötőszövetek egyben tartották a vázrészeket, illetve a textíliák nem bomlottak le. Az SNR 125., 131., 219. és 221. sírban jól látható volt, hogy egyes vázrészek akkor kerültek másodlagos helyre, amikor az inszalagok még egyben tartották a vázat. Hasonló megfigyelést tettünk néhány koporsós sír esetében is (például az SNR 35.), ahol a rablást akkor hajtották végre, amikor a koporsó még egyben volt. A korai rablásra utalnak a viszonylag pontos rablógödrök is. A sírok kifosztásának minősége és formája igen változatos volt, ami talán arra enged következtetni, hogy a sírokat nem egy időben, hanem rendszeresen fosztogatták.⁵³

⁵² A sírok jelölésének meglétét feltételezte Dinnyés István (DINNYÉS 1980. 197.), Kőhegyi Mihály (KŐHEGYI 1994. 278.), Vörös Gabriella (VÖRÖS 1996. 121.), valamint Tázlár–Templomhegyen tett megfigyeléseik alapján Gallina Zsolt és Sz. Wilhelm Gábor (GALLINA–WILHELM 2006. 188.). Természetesen nem hagyhatjuk figyelmen kívül a még meglévő sírhant árulkodó megjelenését sem.

⁵³ Erre a következtetésre jutott Kőhegyi Mihály is a madarasi sírrablások kapcsán (KŐHEGYI 1994. 279.).

A temetőrészletek keltezése és kapcsolataik

A 10. lelőhelyen végzett megelőző régészeti feltárás során előkerült 48 sír (6 nyitott körárkos, egy zárt árokkeretes és 41 jelöletlen aknasír), továbbá egy zárt körárok és két nyitott körárkos temetkezés részlete 3 sírcsoportba tömörülve helyezkedett el a nyomvonal különböző területein. Csak a 3 sírből álló 2. sírcsoport kiterjedése volt meghatározható.

Az előkerült leletanyag és a temetkezési szokások alapján az 1. és a 3. sírcsoport sírjai között hasonlóság volt megfigyelhető. A 2. sírcsoport temetkezései (SNR 17., 35., 36.) elsősorban ÉNy–DK-i tájolással és a sírgödörök hosszúkás téglalap alakú formájával tértek el a többi, DK–ÉNy-i és DNy–ÉK-i irányítású sírtól. A 2. csoport temetkezéseinek közös jellemzője, hogy mindháromba férfit temettek el, illetve a két övcsaton kívül semmiféle viseleti (például fibula) és használati (például vaskés) tárgyat nem helyeztek melléjük. A három sír esetében különbségek is kimutathatóak: csak az SNR 17. és a 35. sírban volt két-két övcsat, csak az SNR 17. és 36. sírba helyeztek edényt, illetve csak az SNR 35. és 36. sírban figyeltünk meg vasalkatrész nélküli koporsóhasználatot. A 2. sírcsoport temetkezései a többi sírhoz képest szegényes mellékletűek. A három temetkezés az SNR 36. sírban talált kiöntőcsöves korsó alapján az 1. csoporttal, az SNR 17. sírban fekvő, ovális vas övcsat révén pedig az 1. és a 3. sírcsoporttal mutat kapcsolatot. A három temetkezés különállóságára a legelfogadhatóbb magyarázat az, hogy azok egy újonnan ideérkező olyan népesség tagjai lehetettek, amely anyagi kultúrájában kapcsolatban állt a többi sírban eltemetettekkel (edények lábhoz helyezése, koporsóhasználat), de ugyanannyira el is tért tőlük (eltérő tájolás, két övcsat viselete, fibulák és egyéb használati eszközök hiánya). A 2. sírcsoport sírjait az ovális karikájú övcsatok és a kiöntőcsöves korsó alapján legkorábban a IV. század végére keltezhethetjük.

Az 1. és a 3. sírcsoport temetkezései között sokkal szorosabb kapcsolat mutatható ki. Mindkét csoportnál azonos tájolásúak a sírok, az edénymellékleteket a lábvég közelébe helyezték, és mindkét társaságnál egyaránt megtalálható a vasalkatrészes, illetve a vasalkatrész nélküli koporsó használata. A női sírokban egyaránt fellelhetőek a hurkos-kampós záródású fülbevalók és a ruha aljának – legtöbbször esetben nadrág szárának – a női viseletre jellemző gyöngyös díszítése. A nyakláncként és a karkötőként használt, illetve a láb környékén található gyöngyök típusai között is azonosságok fedezhetők fel. A gyöngyök egy része a II. századtól kezdődően a késő szarmata kori használatban levő típusok (korall-, lecsapott sarkú hasáb alakú karneol-, üvegyöngyök), a másik része azonban a IV. században megjelenő formák képviselői (kék, nyomott gömbös, lapos korong, téglalapszerű üveg- és nagyméretű, hengeres testű borostyángyöngyök). Mindkét csoportban előfordultak a szarmata leletanyagban ritkán fellelhető gyöngyötípusok, melyek egy része a késő római leletanyaggal (amfora alakú gyöngyök), másik része (függesztőtagos és hosszúkás, feltekereselt testű gyöngyök), illetve a nagyméretű *Cypraea* csigák a Fekete-tenger vidékével mutatnak kapcsolatot. A Fekete-tengeri kapcsolatra utal a Kowalk típusú üvegpohár jelenléte is.

Mindkét sírcsoportnál előkerültek egy- és kéttagú aláhajlított lábú fibulák, D alakú vagy ovális csatkarikák, kéttagú, szögletes lemezes övcsatok, üvegedények. Ezek, továbbá a bemutatott edények formavilága egyértelműen a késő szarmata korra helyezi a temetőrészletek használatát.

Az egyes temetőrészletek használati idejének meghatározásához a szuperpozíciók nyújthatnának segítséget, azonban a körárkos sírokra ráásott temetkezések közül csak egyben voltak mellékletek, amelyek némi fogódzót adhatnak. A 2. sírcsoport egyik sírjában lelt kiöntőcsöves korsó „párja” az 1. sírcsoport egy olyan sírjából került elő, melyet egy korábbi körárkos temetkezésre ástak. Ez alapján feltételezhető, hogy az 1. sírcsoport egyes sírjai néhány évvel korábbra keltezhetők, mint a 2. csoport tagjai. Viszont az 1. és a 3. csoport leletei közötti hasonlóságok alapján kijelenthető, hogy a két csoport közel egy időben kezdett ide temetkezni. A sírmező használati ideje

a IV. század második felére – az V. század első felére keltezhető, amelyen belül a 2. csoport sírjai a IV. század végén jelennek meg.

Az óföldreáki temető leletanyagát tekintve a Sándorfalva–eperjesi, a Csongrád–kenderföldeki és a Tápé–malajdoki, illetve az Apátfalva–Nagyút-dűlői temetőkkel mutat rokonságot.

Irodalom

BALOGH–GULYÁS–SÓSKUTI 2009.

Balogh Csilla – Gulyás Gyöngyi – Sóskuti Kornél: Bronzkori, vaskori és késő szarmata települések Óföldreák–Ürmösön. In: Nyomvonalba zárva. Régészeti feltárások az M43-as autótú és a Makót elkerülő út nyomvonalán. Szerk. Balogh Csilla. Móra Ferenc Múzeum Csongrád Megyei Önkormányzat Megyei Múzeuma, Szeged 2009. 20–21.

BALOGH–HEIPL 2010.

Balogh Csilla – Heipl Mónika: Szarmata temetőrészlet Balástya, Sós-pál-halom mellett. Új adatok a Dél-Alföld árokkeretes szarmata temetőihez és a rendellenes temetkezéseihez. [Sarmatisches Gräberfeldteilstück bei Balástya, Sós-pál-halom. Neue Ergebnisse zu sarmatischen, von einem Graben umgebenen Gräberfeldern, und zu irregulären Bestattungen der südlichen Tiefebene.] In: Pusztaszertől-Algyőig. Régészeti lelőhelyek és leletek egy gázvezeték nyomvonalának Csongrád megyei szakaszán. Szerk. Lőrinczy Gábor. MFMÉ – MonArch II. 2010. 149–167.

BOGNÁR 2011.

Bognár Margit: Edénymelléklet adásának szokása a szarmata temetkezésekben. A több edényt tartalmazó sírok az alföldi szarmata Barbaricumban. Szakdolgozat. Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Szeged 2011.

BOZSIK 2003.

Bozsik Katalin: Szarmata sírok a Kiskundorozsma–subasai 26/78. számú lelőhelyen. [Sarmatian Graves at Site 26/78. in Kiskundorozsma–Subasa.] In: Úton-útfélen. Múzeumi kutatások az M5 autópálya nyomvonalán. Szerk. Szalontai Csaba. Móra Ferenc Múzeum, Csongrád Megyei Önkormányzat Múzeuma, Szeged 2003. 97–106.

DINNYÉS 1975.

Dinnyés István: Az S alakú koporsókapcsok használatáról. [Vom Gebrauch der S förmigen Sargklammern.] *StudCom* 3. 1975. 61–77.

DINNYÉS 1980.

Dinnyés István: II–III. századi szarmata sírok Tápiószelén. [Sarmatische Gräber aus dem 2-3. Jahrhundert von Tápiószele.] *StudCom* 9. 1980. 187–237.

DINNYÉS 1991.

Dinnyés István: A hévízgyörki szarmata sírok. [Sarmatian Graves from Hévízgyörk.] *StudCom* 22. 1991. 145–201.

DINNYÉS 1998.

Dinnyés István: Vecsés 56. lelőhely (Ferihegy-dűlő) szarmata sírjai (Pest-megye). / Sarmatian graves at the Vecsés 56 site (Ferihegy-dűlő) (Pest County). *RégKutMagy* 1998. (2001) 77–85.

DINNYÉS–GULYÁS–MADARAS

Dinnyés István – Gulyás Gyöngyi – Madaras László: Abony, Tatárhányás-dűlő. *RégKutMagy* 2003. (2004) 153.

FÜLE 1995.

Füle Piroska: Adatok a későszarmata-hunkori kerámia kérdéséhez. [Beiträge zur Frage der spätsarmatisch-hunnenzeitlichen Keramik.] In: A népvándorlaskor fiatal kutatói 5. találkozásának előadásai. *SMK* 11. 1995. 55–68.

GALLINA 1997.

Gallina Zsolt: Szarmata temető Kiskunfélegyháza–Kővágóéren (M5 autópálya 147. lelőhely). *Múzeumi kutatások Bács-Kiskun megyében 1995-1996*. Szerk. Székelyné Körösi Ilna. Kecskemét 1997. 61–77.

GALLINA 1999.

Gallina Zsolt: Késő szarmata temetőrészet Kiskunfélegyháza–Kővágóéren. Adalék a szarmata sírszerkezetek és a korabeli sírablások kérdéséhez. [Spätsarmatische Gräberfeld von Kiskunfélegyháza–Kővágóér. Angaben zur Fragen der sarmatischen Grabkonstruktionen und Zeitgenossene Grabberaubung.] In: A népvándorlaskor fiatal kutatói 8. találkozásának előadásai (Veszprém, 1997. november 28–30.). Szerk. S. Perémi Ágota. Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság, Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém 1999. 7–27.

GALLINA–WILHELM 2006.

Gallina Zsolt – Sz. Wilhelm Gábor: Tázlár–Templomhegy 2003–2004. évi feltárása (Előzetes közlemény). In: A népvándorlaskor fiatal kutatói 15. konferenciájának előadásai (Tatabánya, 2004. október 4–6.). Szerk. László János – Schmidtmayer Richárd. Tatabányai Múzeum Tudományos Füzetek 8. 2006. 187–202.

GARAM–VADAY 1990.

Éva Garam – Andrea H. Vaday: Sarmatische Siedlung und Begräbnisstätte in Tiszavalk. *CommArchHung* 1990. 171–219.

GULYÁS 2011.

Gulyás Gyöngyi: Szarmata temetkezések Abony és Cegléd környékén. *StudCom* 31. 2011. 125–253.

GULYÁS 2012.

Gulyás Gyöngyi: Szarmata temetőrészek Makó környékéről (Csongrád megye) [Sarmatian cemetery sections in the vicinity of Makó (Csongrád County).] *Évkönyv és jelentés a KÖSZ 2009. évi feltárásairól*. Szerk. Kvassay Judit. Budapest 2012. 253–296.

ISTVÁNOVITS 1991.

Istvánovits Eszter: Adatok a Felső-Tisza-vidék 4–5. századi történetéhez a tiszadobi temető alapján. [Beiträge zur Geschichte des Oberen Theissgebiets in dem 4-5. Jahrhundert.] *MFME* 1984/85-2. (1991) 29–54.

ISTVÁNOVITS 1993.

Eszter Istvánovits: Das Gäberfeld aus dem 4.-5. Jahrhundert von Tiszadob–Sziget. *ActaArchHung* 45: 1–4. 1993. 91–146.

ISTVÁNOVITS 1998.

Istvánovits Eszter: Adatok az Észak-Alföld 4. század végi – 5. század eleji lakosságának etnikai meghatározásához. [Angaben zur ethnischen Bestimmung der Bevölkerung in der nördlichen Tiefebene am Ende des 4. und Anfang des 5. Jahrhunderts.] *MFME–StudArch* 4. 1998. 309–324.

ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 1993.

Istvánovits Eszter – Kulcsár Valéria: Tükrök a császárkori és a kora népvándorlás kori barbár népeknél a Kárpát-medencében. [Der Spiegel der kaiser- und frühvölkerwandwungszeitlichen Barbarenvölker im Karpatenbecken. Зеркала варварских народов Карпатского бассейна в римское время и раннюю эпохи переселения народов.] *HOMÉ* 30–30/2. 1991–1992. (1993) 9–58.

ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 1994.

Istvánovits Eszter – Kulcsár Valéria: IV. századi éremmel keltezett sírok a kárpát-medencei szarmata Barbaricumban. In: A numizmatika és a társtudományok. Szerk. Nagy Ádám. Móra Ferenc Múzeum – Magyar Numizmatikai Társulat, Szeged 1994. 69–85.

ISTVÁNOVITS–KULCSÁR 2002.

Istvánovits Eszter – Kulcsár Valéria: Csát a szarmata viseletben és a temetkezési rítusban. [Buckles in the Sarmatian costume and burial rite.] *NyJAMÉ* 44. 2002. 95–111.

KOCZTUR 2004.

V. Kocztur Éva: Kora császárkori temető Solymáron. *StudCom* 28. 2004. 157–165.

KOVÁCS–VADAY 1999.

László Kovács – Andrea Vaday: On the problem of the marine gastropod shell pendants in the Sarmatian Barbaricum in the Carpathian Basin. *Antaeus* 24. 1999. 247–277.

KŐHEGYI 1971.

Kőhegyi Mihály: Előzetes jelentés a Madaras–Halmok későszarmata-hunkori temetőjének ásatásáról. [Vorläufige Mitteilung über die Freilegung des spätsarmatisch-hunnenzeitlichen Gräberfeldes von Madaras–Halmok.] *ArchÉrt* 99. 1971. 210–215.

KŐHEGYI 1994.

Kőhegyi Mihály: Sírrablás a magyarországi szarmatáknál. [Grabberaubung bei den Sarmaten in Ungarn.] In: A kőkortól a középkorig. [Von der Steinzeit bis zum Mittelalter.] Szerk. Lőrinczy Gábor. Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatósága, Szeged 1994. 277–283.

KŐHEGYI–VÖRÖS 1992.

Kőhegyi Mihály – Vörös Gabriella: 3–4. századi temető és 4–5. századi település Szeged–Algyőn. [Friedhof aus dem 3. und 4. Jh. und Siedlung aus dem 4. und 5. in Szeged–Algyő.] *MFME* 1989/90-1. (1992) 63–116.

KŐHEGYI–VÖRÖS 2001.

Kőhegyi Mihály – Vörös Gabriella: A Madaras–Halmok szarmata temetőjének temetkezési szokásai. [Die Begrabungsbräuche des Sarmatenfriedhofes in Madaras–Halmok.] *Tisicum* 12. 2001. 143–152.

KŐHEGYI–VÖRÖS 2011.

Kőhegyi Mihály – Vörös Gabriella: Madaras-Halmok. Kr. u. 2–5. századi szarmata temető. Monográfiák a Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszékéről 1. Szeged 2011.

KUJÁNI 2014.

Kujáni Yvett: Adatok a Maros–Körös-közének 4–5. századi temetkezéseihez az apátfalvi temető alapján. *MFME* [Új sorozat1.] Szeged 2014. In print.

KULCSÁR 1998.

Kulcsár Valéria: A kárpát-medencei szarmaták temetkezési szokásai. [Погребальный обряд сарматов Карпатского бассейна. The burial rite of the Sarmatians of the Carpathian basin. Múzeumi Füzetek 49. Aszód 1998.

KÜRTI 2005.

Kürti Béla: Szarmata temetőrészlet Kiskundorozsma–Subasáról (M5-26/78. lelőhely, Csongrád megye, 1998). [A Part of a Sarmatian Cemetery from Kiskundorozsma–Subasa. M5-26/78 Site, Csongrád county, 1998.] *SzKMÉ* 11. 2005. 85–109.

PÁRDUZ 1944.

Párducz Mihály: A szarmatakor emlékei Magyarországon II. / Denkmäler der Sarmatenzeit Ungarns II. *ArchHung* 28. Budapest 1944.

PÁRDUZ 1946/48.

Párducz Mihály: Szarmata temető Hódmezővásárhely–Fehértón. [Nécropole sarmate à Hódmezővásárhely–Fehértó.] *ArchÉrt* 7–9. 1946–1948. 283–290.

PÁRDUZ 1950.

Párducz Mihály: A szarmatakor emlékei Magyarországon III. / Denkmäler der Sarmatenzeit Ungarns III. *ArchHung* 30. Budapest 1950.

PÁRDUZ 1958/59.

Párducz Mihály: Hunkori szarmata temető Szeged–Öthalmon. [Sarmatischer Friedhof aus der Hunnenzeit in Szeged–Öthalom.] *MFME* 1958–1959. 71–99.

PÁRDUZ 1959.

Mihály Párducz: Archäologische Beiträge zur Geschichte der Hunnenzeit in Ungarn. *ActaArchHung* 11. 1959. 309–398.

PÁRDUZ 1963.

Mihály Párducz: Die ethnischen Probleme der Hunnenzeit in Ungarn. *StudArch* I. Budapest 1963.

PÁRDUZ 1968.

Párducz Mihály: Újabb hunkori leletek Csongrád megyében. [Neue hunnenzeitliche Funde im Komitat Csongrád.] *MFME* 1968. 27–33.

PÁRDUZ 1972.

Mihály Párducz: Sarmatisches Gräberfeld aus der Hunnenzeit von Bugac–Pusztaháza. / Hunkori szarmata temető Bugac-Pusztaházán. *Cumania* 1. 1972. 115–129.

PÁRDUZ–KOREK 1946/48.

Párducz Mihály – Korek József: Germán befolyás a Maros-Tisza-Körös-szög késő szarmata emlékanyagában. / Les éléments germaniques dans la civilisation sarmatique récente de la région limitée par les fleuves Maros, Tisza et Körös. *ArchÉrt* 7–9. 1946–1948. 291–316.

PÉTERFI 1993.

V. Péterfi Zsuzsanna: A Bátaszék–Kövesd-pusztá későrómai temető. [Der spätromische Friedhof von Bátaszék–Kövesd pusztá.] *VMMK* 13. 1993. 47–168.

PÓPITY 2014.

Pópity Dániel: Egy szarmata temetőrészlet, valamint egy ismeretlen korú sír Makó–Mikócsa dűlőben (M43 autópálya 31. lelőhely). In: Avarok pusztái. Tanulmányok Lőrinczy Gábor 60. születésnapjára. Szerk. Anders Alexandra – Balogh Csilla – Türk Attila. *Opitz Archaeologica* 6. Budapest 2014. 137–160.

RÓZSA 2005.

Rózsa Zoltán: Szarmata telep- és temetőrészlet Békéssámson, Erdőhát-halom lelőhelyen. [Sarmatische Siedlung und sarmatisches Gräberfeld in Békéssámson, Erdőhát-halom.] *SzKMÉ* 7. 2005. 49–83.

SALAMON–BARKÓCZI 1970.

Ágnes Salamon – László Barkóczi: Bestattungen von Csákvár aus dem Ende des 4. und dem Anfang des 5. Jahrhunderts. [IV. század végi, V. század eleji temetkezések Csákváron.] *Alba Regia* 11. 1970. 35–80.

SÓSKUTI 2009.

Sóskuti Kornél: Késő szarmata temetők és kora népvándorlás kori sírok Óföldséak–Ürmös I. lelőhelyen. In: Nyomvonalba zárva. Régészeti feltárások az M43-as autót és a Makót elkerülő út nyomvonalán. Szerk. Balogh Csilla. Móra Ferenc Múzeum Csongrád Megyei Önkormányzat Megyei Múzeuma, Szeged 2009. 22–23.

SÜMEGI 2010.

Sümegei Pál: III. Részjelentés a M43-as autópálya megelőző régészeti feltárásokon végzett környezettörténeti munkákról. Szeged 2010.

SZEKERES–SZEKERES 1996.

Szekeres László – Szekeres Ágnes: Szarmata és IX. századi temetők Verusicson. Városi Múzeum, Szabadka 1996.

VADAY 1982/83.

Andrea H. Vaday: Das Gräberfeld der Jazyges Metanastea in Mezőcsát–Hörcsögös. *MittArchInst* 12–13. 1982–1983. 167–188.

VADAY 1985.

Andrea H. Vaday: Sarmatisches Gräberfeld in Törökszentmiklós–Surján–Újtelep. *ActaArchHung* 37. 1985. 345–389.

VADAY 1989.

Andrea Vaday: Die sarmatischen Denkmäler des Komitats Szolnok. Ein Beitrag zur Archäologie und Geschichte des sarmatischen Barbaricums. *Antaeus* 17–18. 1988–1989. Budapest 1989.

VADAY 1994.

Andrea Vaday: Late Sarmatian Graves and their connections within the Great Hungarian Plain. [Neskorosarmatské hroby a ich vzťahy v rámci Veľkej uhorskej nížiny.] *SIA* 42:1. 1994. 105–124.

VADAY 1995/96.

Vaday Andrea: Szarmata temetőrészlet Kompolton. [Ein sarmatisches Gräberfeldsdetail in Kompolt.] *Agria* 31–32. 1995–1996. 5–62.

VADAY 1997.

Vaday Andrea: Kompolt–Kistérti-tanya. Szarmata temető és telep a II–V. századból. / Sarmatian Settlement and Cemetery from the A.D. to 4th Century. In: Utak a múltba. Az M3-as autópálya régészeti leletmentései. / Paths into the Past. Rescue Excavations on the M3 Motorway. Szerk. Raczky Pál – Kovács Tibor – Anders Alexandra. Magyar Nemzeti Múzeum – Eötvös Loránd Tudományegyetem Régészettudományi Intézet, Budapest 1997. 93–98.

VADAY–DOMBORÓCZKI 2001.

Andrea Vaday – László Domboróczki: Mezőszemere, Kismari-fenék. Spätkaiser-frühvölkerwanderungszeitliches Gräberfeldsdetail. [Mezőszemere–Kismari-fenék. Késő-császárkori – kora-népvándorláskori temetőrészlet. Mezőszemere–Kismari-fenék. Late Imperial – Early Migration Period Cemetery fragment.] *Agria* 37. 2001. 5–206.

VADAY–SZÓKE 1983.

H. Vaday Andrea – Szóke Béla Miklós: Szarmata temető és gepida sír Endrőd–Szujókeresztén. [Sarmatisches Gräberfeld und gepidisches Grab in Endrőd–Szujókereszt.] *CommArchHung* 1983. 79–126.

VÖRÖS 1981.

Vörös Gabriella: Adatok a szarmatakori női viselethez. [Angaben zur sarmatenzeitlichen Frauentracht.] *CommArchHung* 1981. 121–134.

VÖRÖS 1983.

Vörös Gabriella: Hunkori szarmata temető Sándorfalva–Eperjesen. [Eine sarmatische Begräbnisstätte aus der Hunnenzeit in Sándorfalva–Eperjes.] *MFME* 1982/83-1. (1983) 129–172.

VÖRÖS 1984/85.

Vörös Gabriella: V. századi leletek a kiskundorozsmai Kenyérváró dombról. [Ausgrabungsfunde aus dem 5. Jahrhundert vom Kenyérváró-Hügel in Kiskundorozsma.] *MFME* 1984–1985. (1985) 11–28.

VÖRÖS 1996.

Vörös Gabriella: Temetkezési szokások és viselet egy dél-alföldi szarmata temetőben (Szeged–Táppé). [Bestattungssitten und Trachten eines sarmatischen Gräberfeldes in der südlichen Tiefebene.] *MFME–StudArch* II. 1996. 111–176.

VÖRÖS 2001.

Vörös Gabriella: Övek a szarmata férfiak sírjaiban. (A hódmezővásárhely–kopáncsi sír leleteinek újraértelmezése). [Gürtel in den sarmatischen Männergräbern. (Die neue Deutung der Grabfunde von Hódmezővásárhely–Kopáncs).] *MFME–StudArch* 7. 2001. 319–331.

VÖRÖS 2002.

Vörös Gabriella: Római-barbár kapcsolatok a madarasi (Bács-Kiskun megye) temető leleteinek tükrében. *MikuCsom* 2002. (2003) 25–31.

VÖRÖS 2003A.

Vörös Gabriella: Barbárok a Római Birodalom határvidékén. Régészeti leletek a madarasi szarmata temetőből (Bács-Kiskun megye). Szerk. Pálffy Katalin. Szeged 2003.

VÖRÖS 2003B.

Vörös Gabriella: Faedény vasalása egy madarasi szarmata temetkezéséből. [Metalwork on a wooden vessel from Sarmatian burial site at Madaras.] *BSz* I. 2003. 65–69.

WERNER 1988.

Joachim Werner: Dančeny und Brangstrup. Untersuchungen zur Černjachov-Kultur zwischen Sereth und Dnestr und zu den „Reichtumszentren“ auf Fünen. *Bonner Jahrbücher* 188. 1988. 241–286.

ZOLTAI 1941.

Lajos Zoltai: Die Hügelgräber der römischen Kaiserzeit in Hortobágy. *DissPann* II: 11. 1941. 269–308.

GULYÁS Gyöngyi

Ásatárs Kft.

H–6000 Kecskemét

Futár utca 12.

e-mail: gulyasgyongyi@freemail.hu

Late Sarmatian cemetery parts at Óföldreák–Ürmös II (Motorway M43, Site 10)

In the autumn of 2008 we conducted preventive excavation on the section of Motorway M43 between Makó and Óföldreák, at Site 10. The site situated in an area called Ürmös south of Óföldreák, significantly exceeded the borders of the motorway track under construction (Tab. I: 1). Beside settlement features we investigated 48 graves (6 with open surrounding ditches, 1 with closed ditch and 41 burials without ditches), one closed surrounding ditch and details of two graves with open surrounding ditches. Burials were situated in three groups at different parts of the excavated territory (Tab. I: 2, Tab. II).

Burial rites. Most part of the burials found at the site was oriented SE–NW. Graves of group 2 deviate from the general orientation (NW–SE), so we consider them to be irregular. In one third of the burials we found dark brown or blackish brown traces of coffins and in one case were able to record a coherent coffin lid (Tab. XXV: 9). Most part of coffin burials (Fig. 1) has not got iron parts, only from the soil of grave 4, S- and C-shaped iron coffin clamps were found (Tab. XI: 7, Tab. XVI: 2–3, 5, 7, Tab. XVIII: 7, Tab. XXIII: 2–4).

Out of 48 graves, human remains were found in 45 burials, there were no bones in 3 graves. Out of 45 burials 17 belonged to men, 13 to women and 16 to children (Fig. 2). 77 percent of the graves were partly or completely looted and in many cases animal burrows must have disturbed the graves. The degree of looting varied in different grave-groups (Fig. 7).

At the site we found 10 burials surrounded by ditches. Among them 5 (SNR 122, 135, 158, 161, 214) had an entrance at the SE side, while in 3 cases (SNR 126, 232, 240) we can just suggest the direction of the entrance, because only sections hardly deepening into the subsoil remained. At grave-group 1 and 3, part of a closed ditch (SNR 143, 204) came to light. The exterior diameter of the open ditches was between 7–11.5 m, their entrance was 80–135 cm wide. The exterior diameter of the closed ditches, measured in W–E direction was 9 and 13 m.

Female and child costume. In 7 female graves (Tab. VII: 2, Tab. XVIII: 1, Tab. XXI: 6, Tab. XXXII: 6, Tab. XXXIV: 4–5) and in 2 child graves (Tab. VIII: 2–3) earrings with loop-and-hook ending or fragments of ring parts were found. In two graves belonging to 6–7 year old girls, there were closed neckrings with round cross-section, one of them made of bronze, the other of silver (Tab. VIII: 6, Tab. XVII: 1). We recorded bead necklaces or, perhaps, beads sewn onto the upper part of the dress in several graves. In 11 burials (SNR 141, 124, 131, 140, 176, 182, 200, 219, 221, 238, 239) beads of different materials were found on the clavicle, vertebrae and under the mandible. The most frequent bead type of necklaces here was coral and glass. One of the fanciest necklace comes from grave SNR 182, where the string of 25 amber beads was enriched by 9 glass beads of different colour and shape and several pendants (Tab. XVII: 4–9). Brooches and their parts were found in 11 female and 6 child graves. These are one- and two-piece brooches with inverted foot characteristic for the Middle and Late Sarmatian Age (e.g. Tab. VIII: 4, Tab. XI: 5, Tab. XXXII: 8, Tab. XXXIII: 2). From grave SNR 221 a fragment of a box brooch (Dosenfibel) came to light: a bronze base covered with golden sheet decorated with granulation (Tab. XXVII: 7). We recorded bronze bracelets in 3 graves (Tab. XVIII: 5–6, Tab. XXI: 4, Tab. XXXIV: 8), bead bracelet or decoration of the dress sleeve in the graves of 3 women (SNR 200, 239, 262) and 5 girls (SNR 141, 124, 131, 140, 230). In the graves of 2 women (Tab. XXI: 5, Tab. XXVIII: 4) and 2 girls (Tab. VI: 10, Tab. XXX: 7) belt buckles were found, among which 3 were cast of bronze and one made of iron. In grave SNR 221 above the

waist fossilised remains of a 3 cm wide leather belt were traced up to the left elbow, in a 20 cm long section (Tab. XXVIII: 2). In this grave there were bronze belt fittings, in another one lead ones (Tab. XXIX: 2, Tab. XXX: 6, 9). In half of the female burials we discovered beads decorating the lower part of the dress. Judging from the situation of the beads found at the feet, we have to think of a skirt only in one case, in the rest of the graves the presence of trousers may be suggested.

Male costume. Out of 17 graves we found brooches in 8 male burials. These were also one- and two-piece brooches with inverted foot (e.g. Tab. X: 6, Tab. XXVI: 9, Tab. XXX: 1). In the majority of male graves we found belt buckles mainly of two variants: simple, ovoid buckles with the thong bending onto the frame and two-piece buckles with plate body (e.g. Tab. III: 3, Tab. IV: 2–3, Tab. V: 5, Tab. XXVI: 10, Tab. XXX: 4). In one of the graves, at the interior side of the left ankle, close to the NW side of the grave we found fittings cut out of bronze plate; these could have been parts of the shoe strap (Tab. XXX: 2–3).

Personal articles. We found single-edged iron knives with mid-situated hilt in the graves of 9 men, 3 women and 3 children. Iron awl came to light only in one burial (Tab. XXXI: 3). Only in 3 female graves spindle whorls or discs were found (Tab. XIII: 5, Tab. XXXII: 10, Tab. XXXIV: 2). In grave SNR 221 at the feet we discovered a bronze mirror placed onto a wooden jar containing blue paint (Tab. XXVII: 6, Tab. XXIX: 1).

There were Roman coins in 6 graves, among them in 3 cases it could be suggested that they were kept in purse hanging from the belt of the dead.

Vessels. According to Sarmatian tradition whole or broken vessels were found usually tumbled on their side between the ankles, at the end of the feet or next to one of the feet. All of them were placed originally vertically, standing on the bottom, except for the piece in grave SNR 220 that was placed between the feet upside down. There were pots in 22 graves and from the fill of further 6 graves fragments of vessels came to light, probably as a result of looting, so they can be evaluated as secondary finds (Fig. 6). In grave SNR 262, 2 clay vessels were placed. Only 2 of the vessels found in the cemetery were hand-made (Tab. XX: 2, Tab. XXXV: 5), the rest was wheel-thrown, worn and unvarnished. On the basis of their shape wheel-thrown vessels can be classified into 5 types. Type 1 includes vessels with spherical body, that, based on their shape, can be put into further 4 subtypes (e.g. Tab. X: 7, Tab. XIII: 4, Tab. XX: 4, Tab. XXVII: 2). Type 2 comprises bowls with thick-lipped rim, hemispherical body and straight cut bottom (Tab. XV: 4, Tab. XVIII: 9, Tab. XXXIV: 3). Type 3 is represented by beakers with conical walls gradually widening towards the rim and with straight cut bottom (Tab. XVII: 2, Tab. XXXI: 2). Type 4 includes mugs with one handle, rounded rim, pear-shaped body and straight cut bottoms. They have two subtypes (Tab. XII: 7, Tab. XXI: 2, Tab. XXXII: 2, Tab. XXXIII: 4). Type 5 includes jugs with spout tube (Tab. V: 2, Tab. VI: 5). The hemisphere shaped bowl from grave SNR 200 could not be classified into any of the types (Tab. XXII: 6).

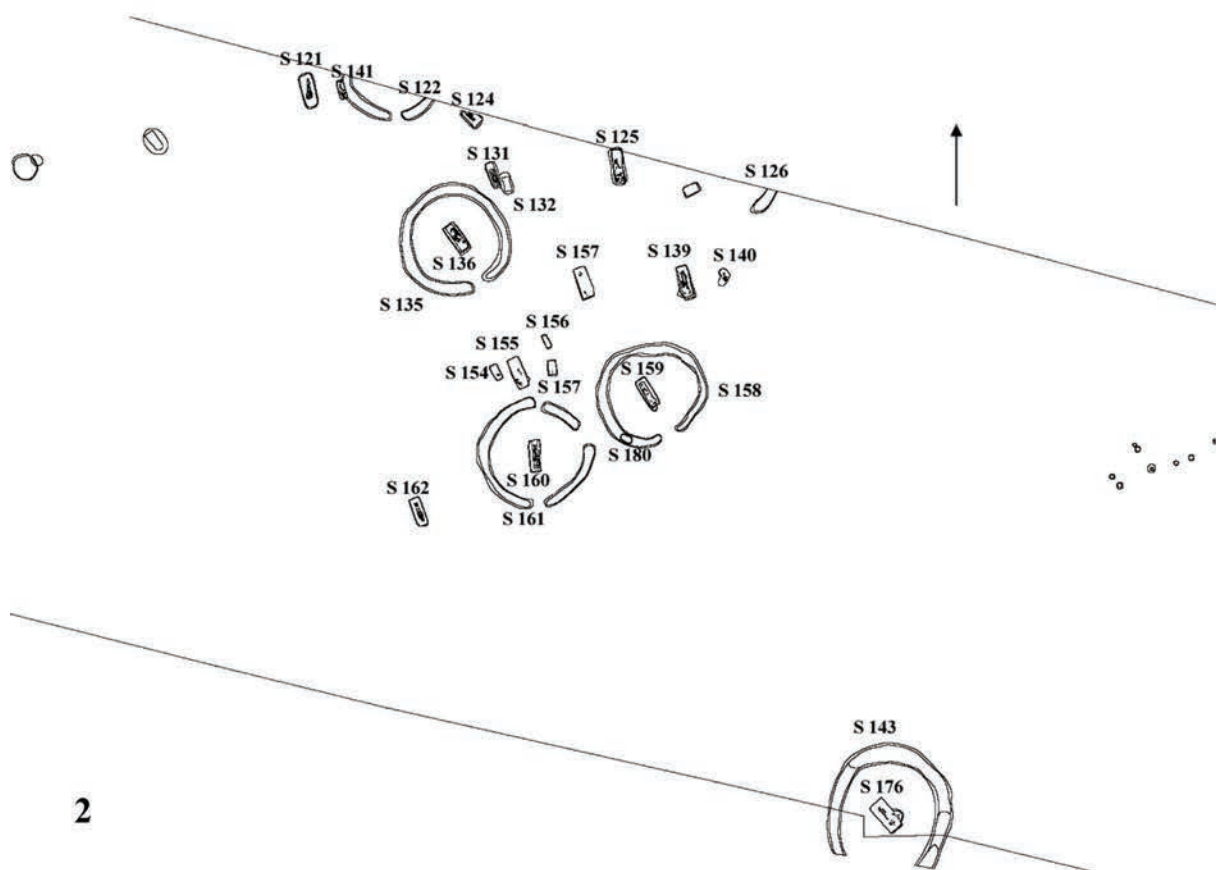
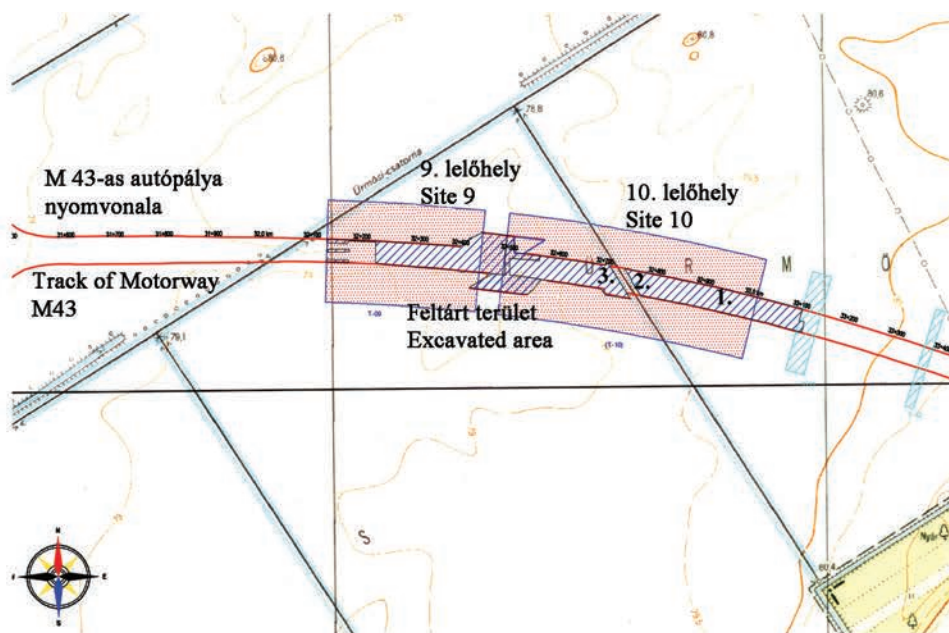
Glass vessels or their fragments came to light from 4 graves, among them a Kowalk type beaker (Tab. XXVIII: 9). In grave SNR 176 a wheel-thrown vessel was placed beside the glass vessel. In one of the graves there were fragments of a bronze fitting once decorating the rim of a wooden vessel beside a wheel-thrown pot (Tab. XIII: 6).

On the basis of the find material and its parallels, graves can be dated to the second half of the 4th – first half of the 5th century. Some types of objects point to Late Roman trade relations, while others clearly refer to the Pontic region and to the Marosszentanna/Sântana de Mureş–Cherniakhov and Przeworsk Cultures.

From the point of view of find material the cemetery from Óföldsék shows similarity with the Hun Age necropolises from Sándorfalva–Eperjes, Csongrád–Kenderföldsék, Tápé–Malajdok and the yet unpublished Apátfalva–Nagyút-dűlő.

Gyöngyi GULYÁS

Ásatárs Kft.
H-6000 Kecskemét
Futár utca 12.
e-mail: gulyasgyongyi@freemail.hu

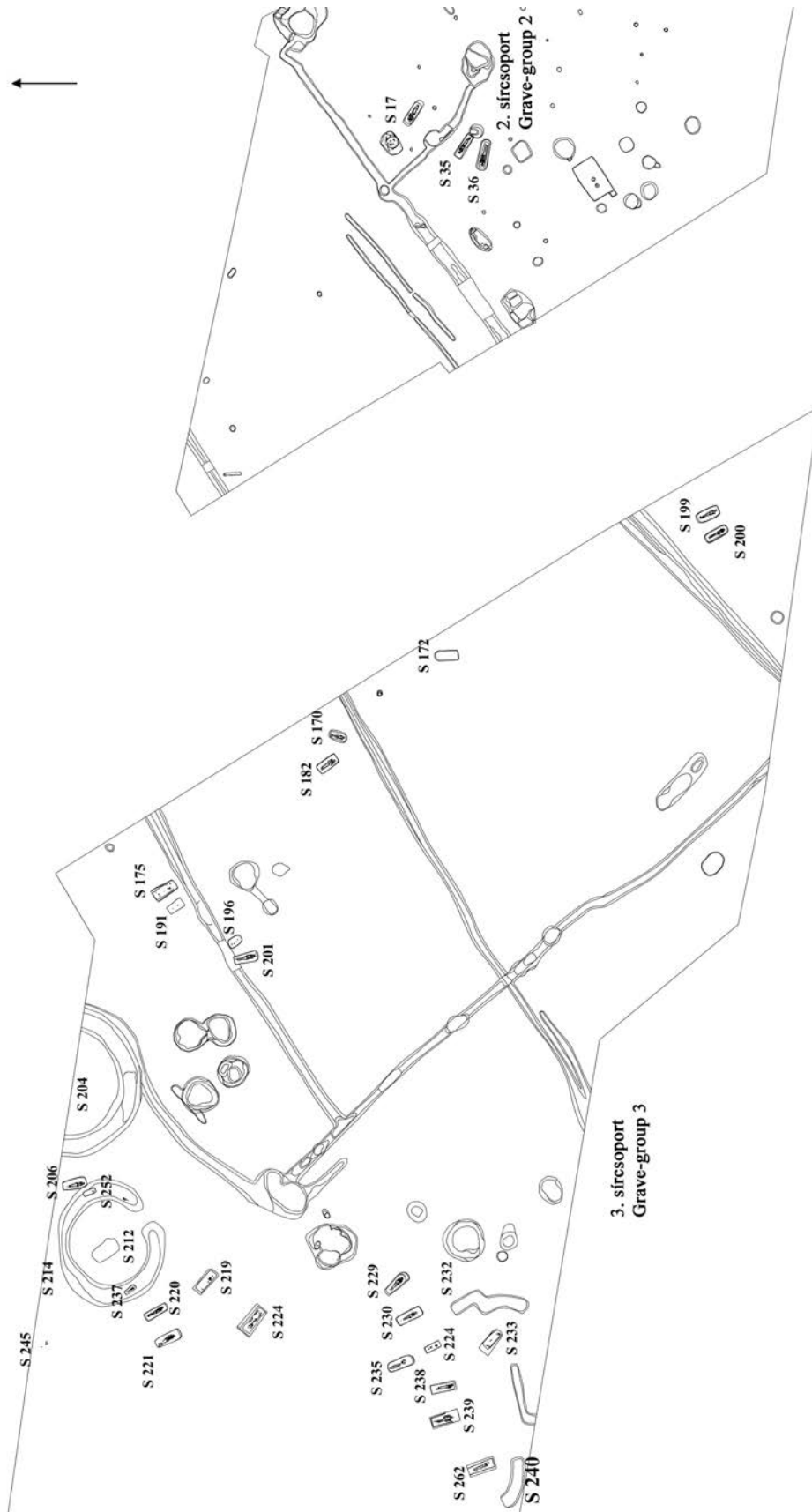

I. tábla

1: A lelőhely földrajzi elhelyezkedése, 2: az 1. sírsoport felszínrajza

Tab. I

1: Geographical situation of the site, 2: map of grave-group 1

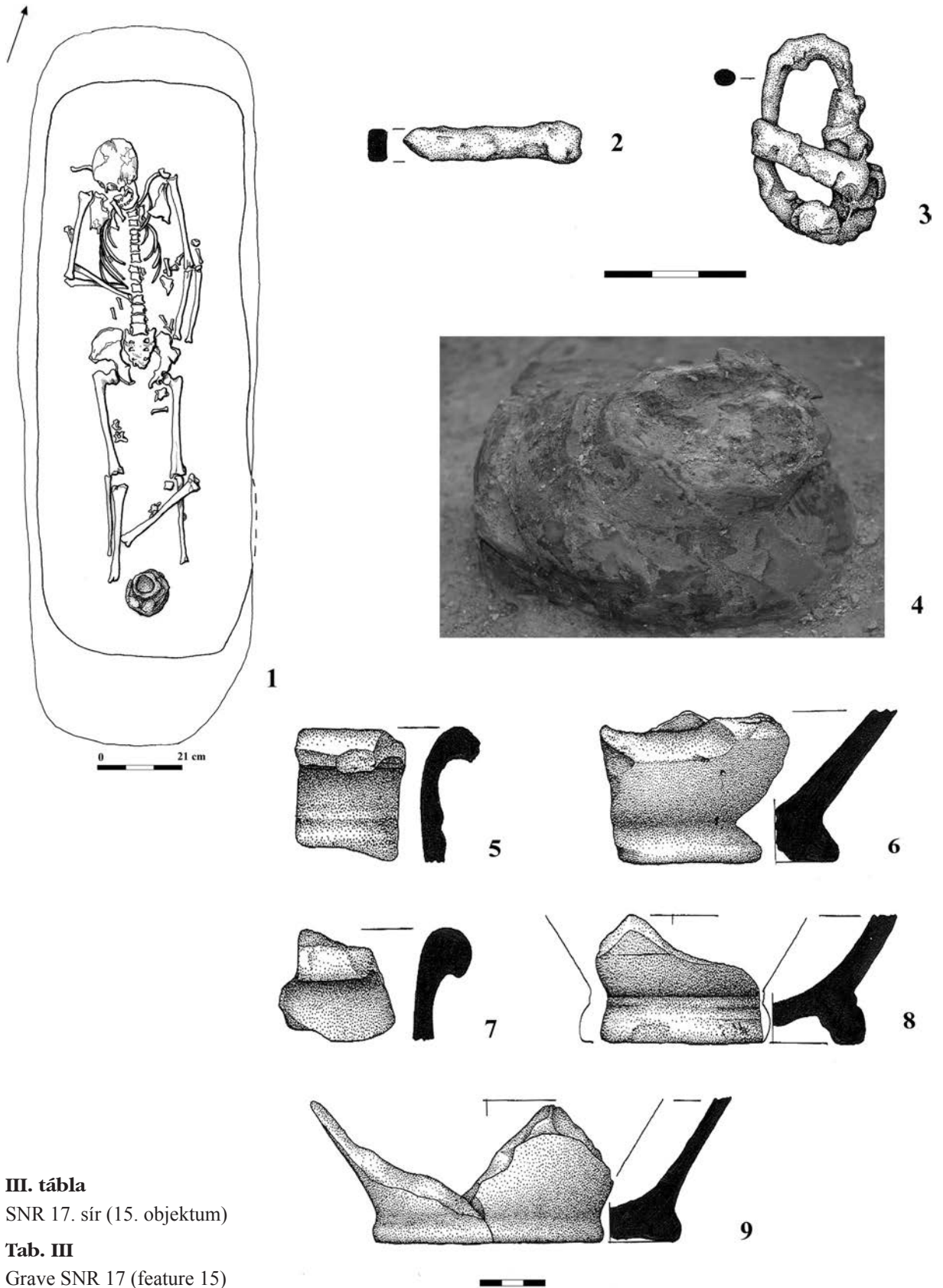

II. tábla

A 2. és a 3. sírsoport felszínrajza

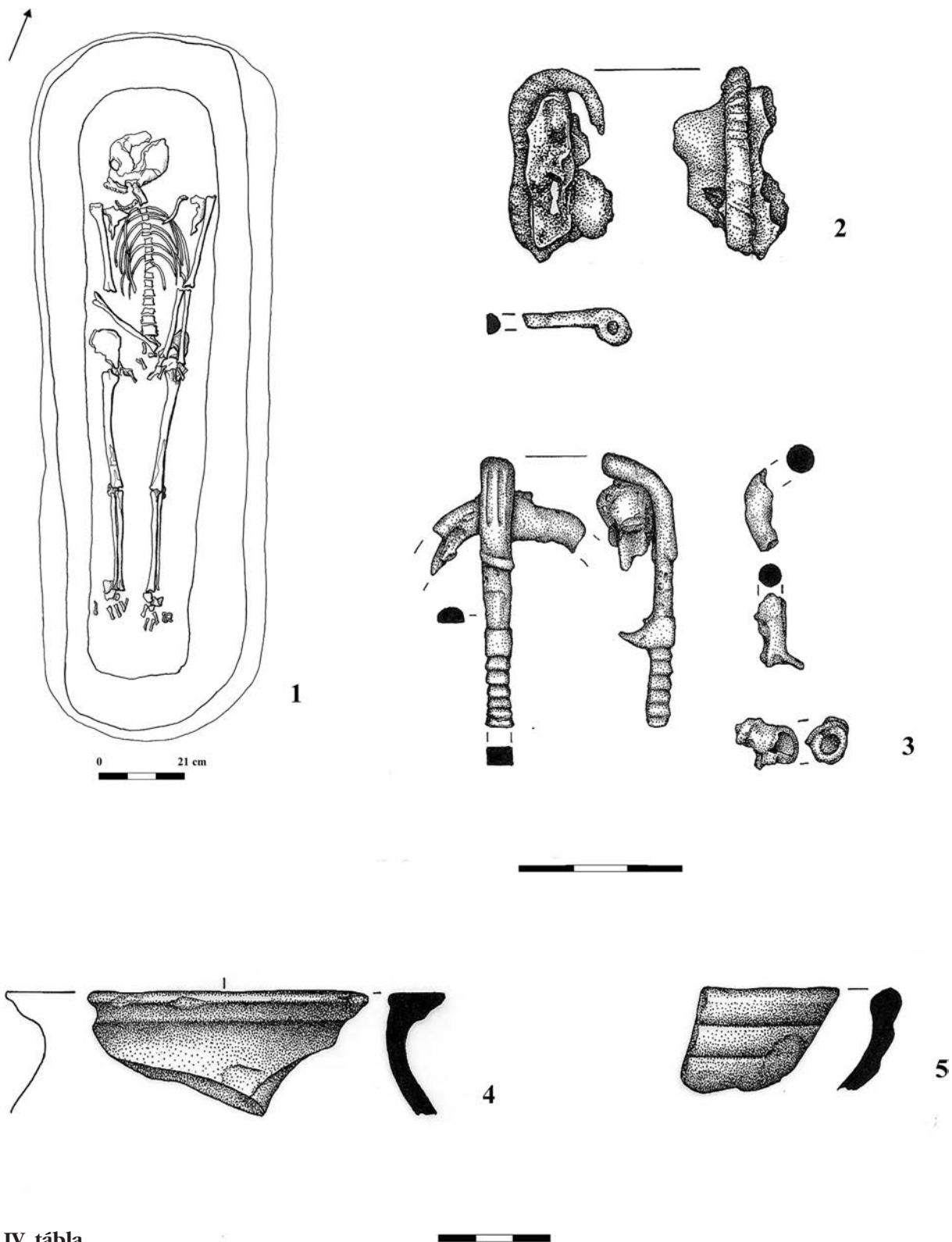
Tab. II

Map of grave-groups 2 and 3

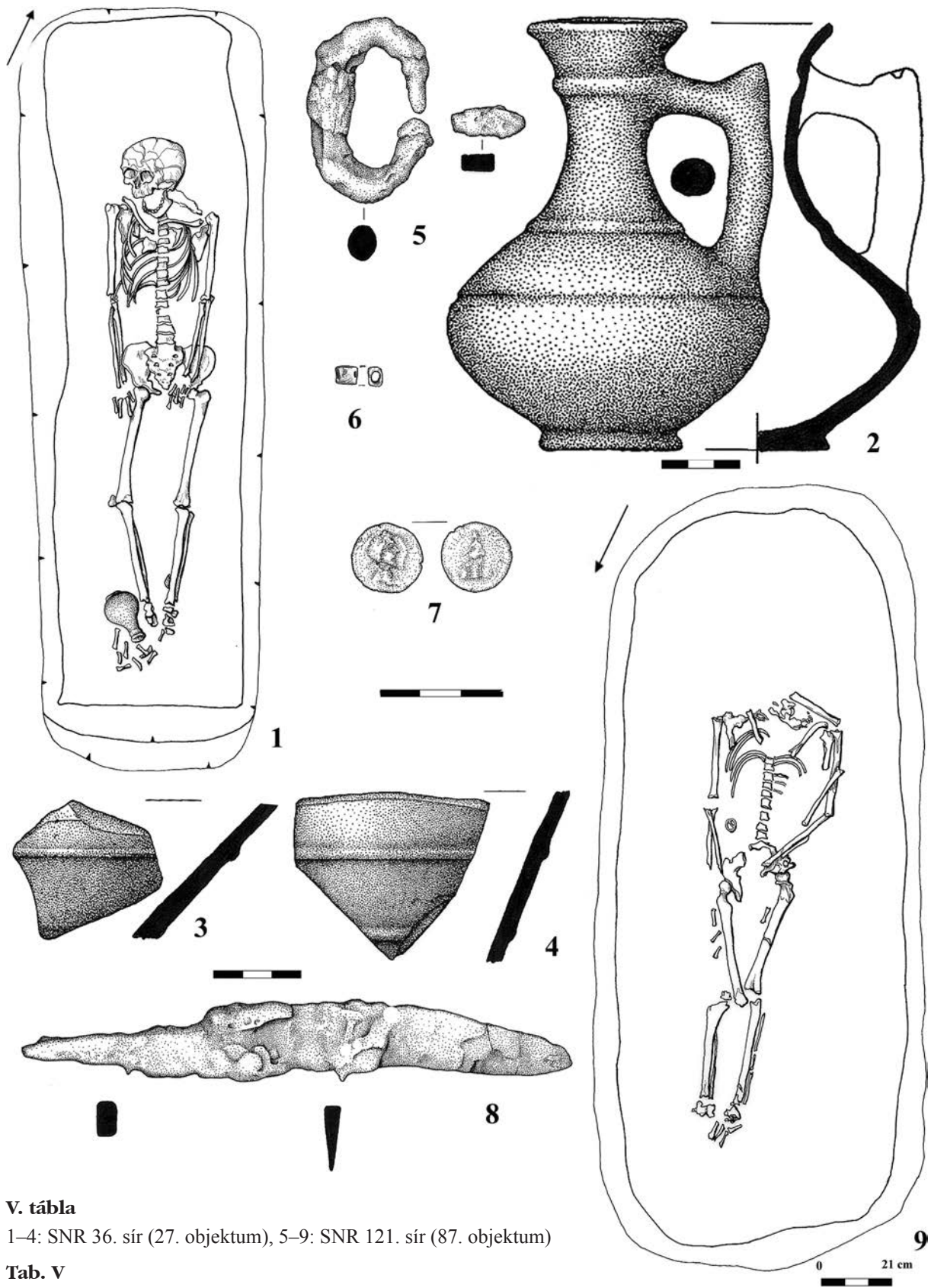
III. tábla
SNR 17. sír (15. objektum)

Tab. III
Grave SNR 17 (feature 15)

IV. tábla
SNR 35. sír (26. objektum)

Tab. IV
Grave SNR 35 (feature 26)

V. tábla

1–4: SNR 36. sír (27. objektum), 5–9: SNR 121. sír (87. objektum)

Tab. V

1–4: Grave SNR 36 (feature 27), 5–9: grave SNR 121 (feature 87)

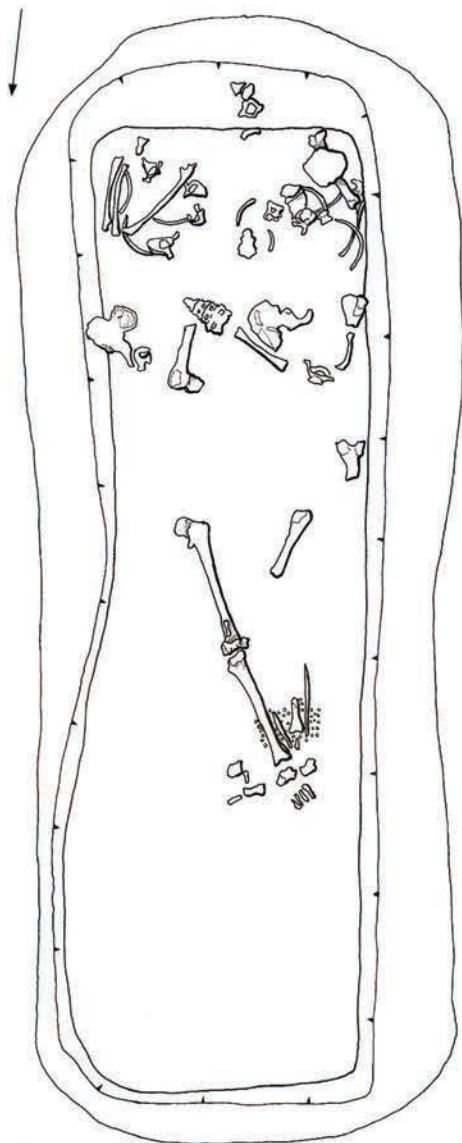

VI. tábla

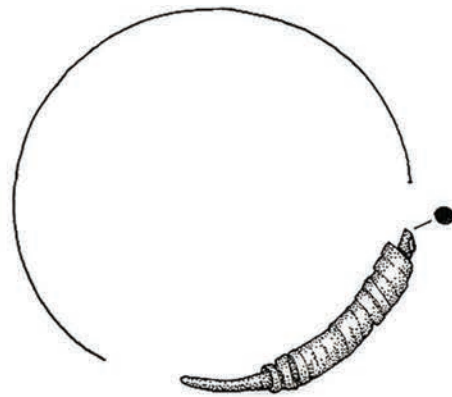
1–5. SNR 141. sír (88. objektum), 6–10: SNR 124. sír (90. objektum)

Tab. VI

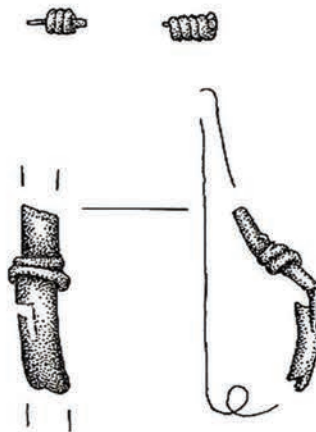
1–5: Grave SNR 141 (feature 88), 6–10: grave SNR 124 (feature 90)

1

2

3

0 21 cm

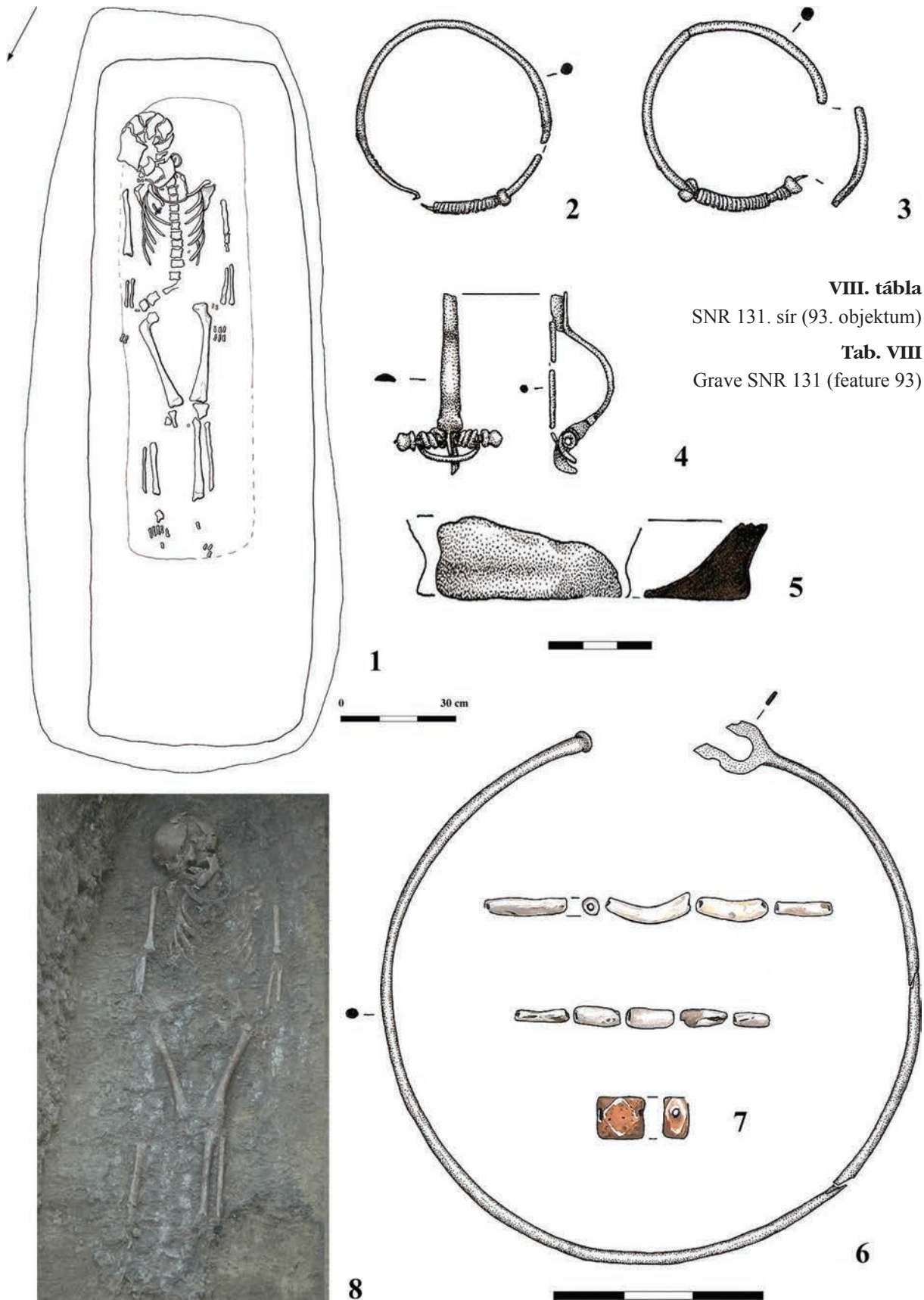

4

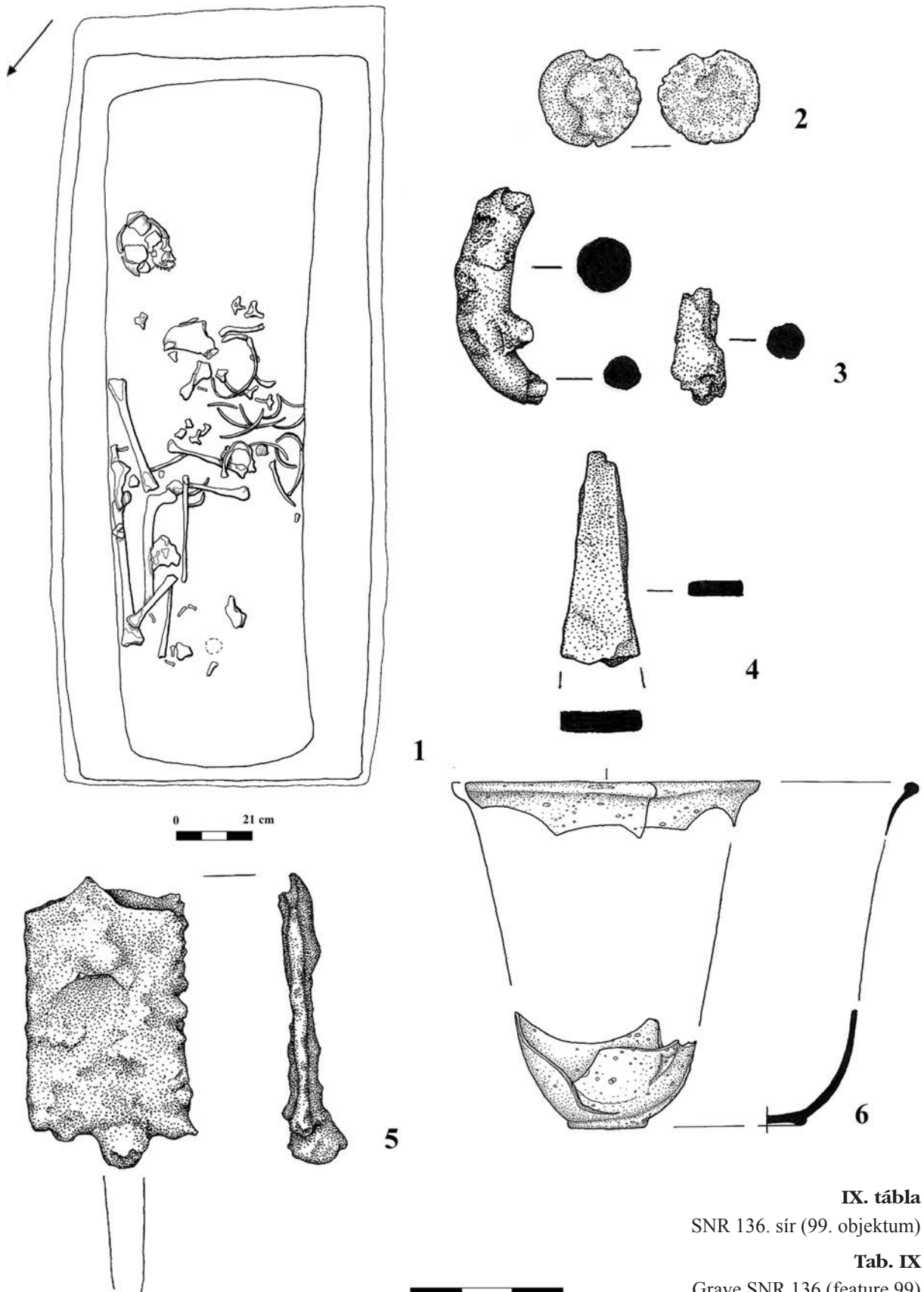
VII. tábla
SNR 125. sír (91. objektum)

Tab. VII
Grave SNR 125 (feature 91)

VIII. tábla
SNR 131. sír (93. objektum)

Tab. VIII
Grave SNR 131 (feature 93)

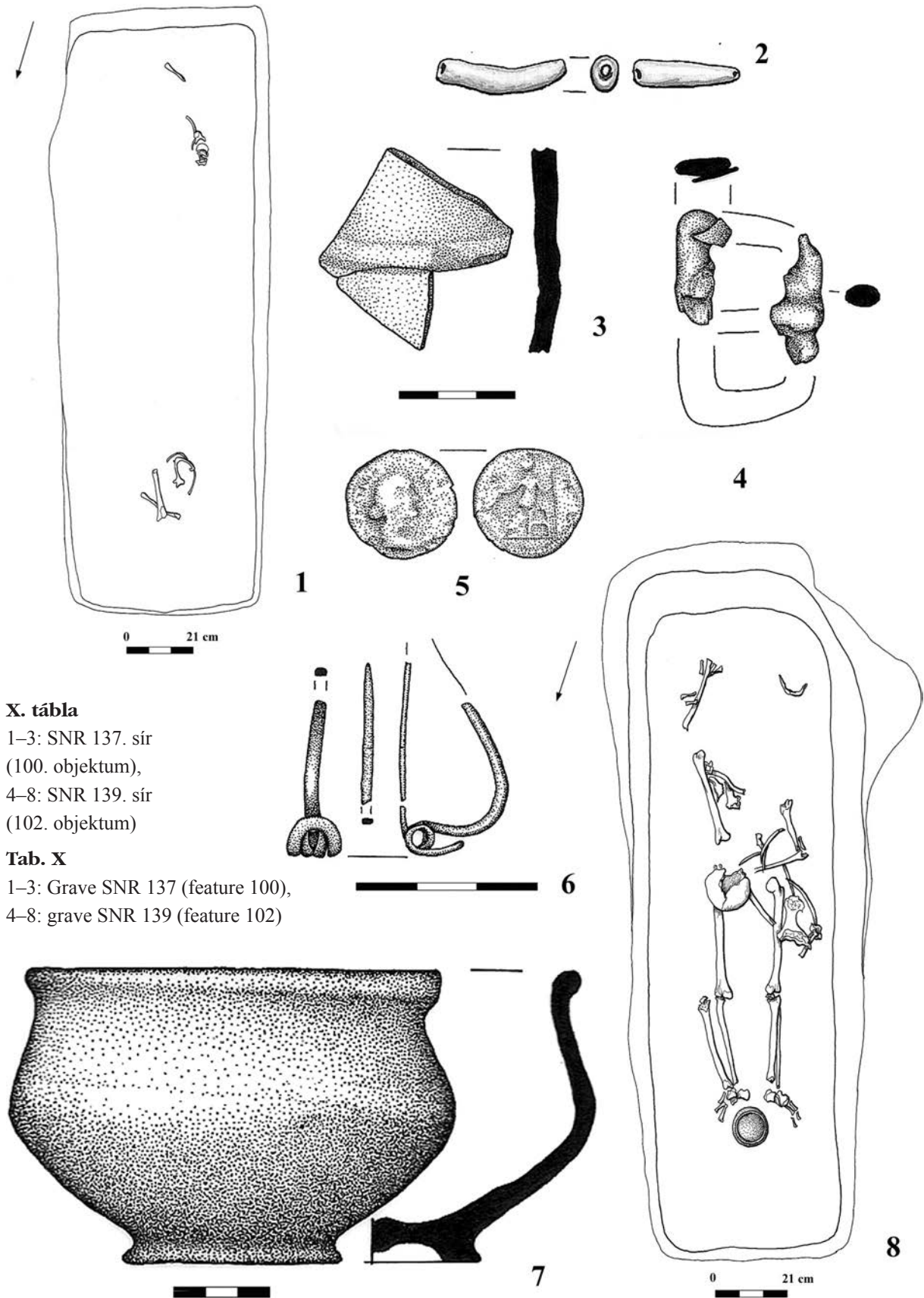

IX. tábla

SNR 136. sír (99. objektum)

Tab. IX

Grave SNR 136 (feature 99)

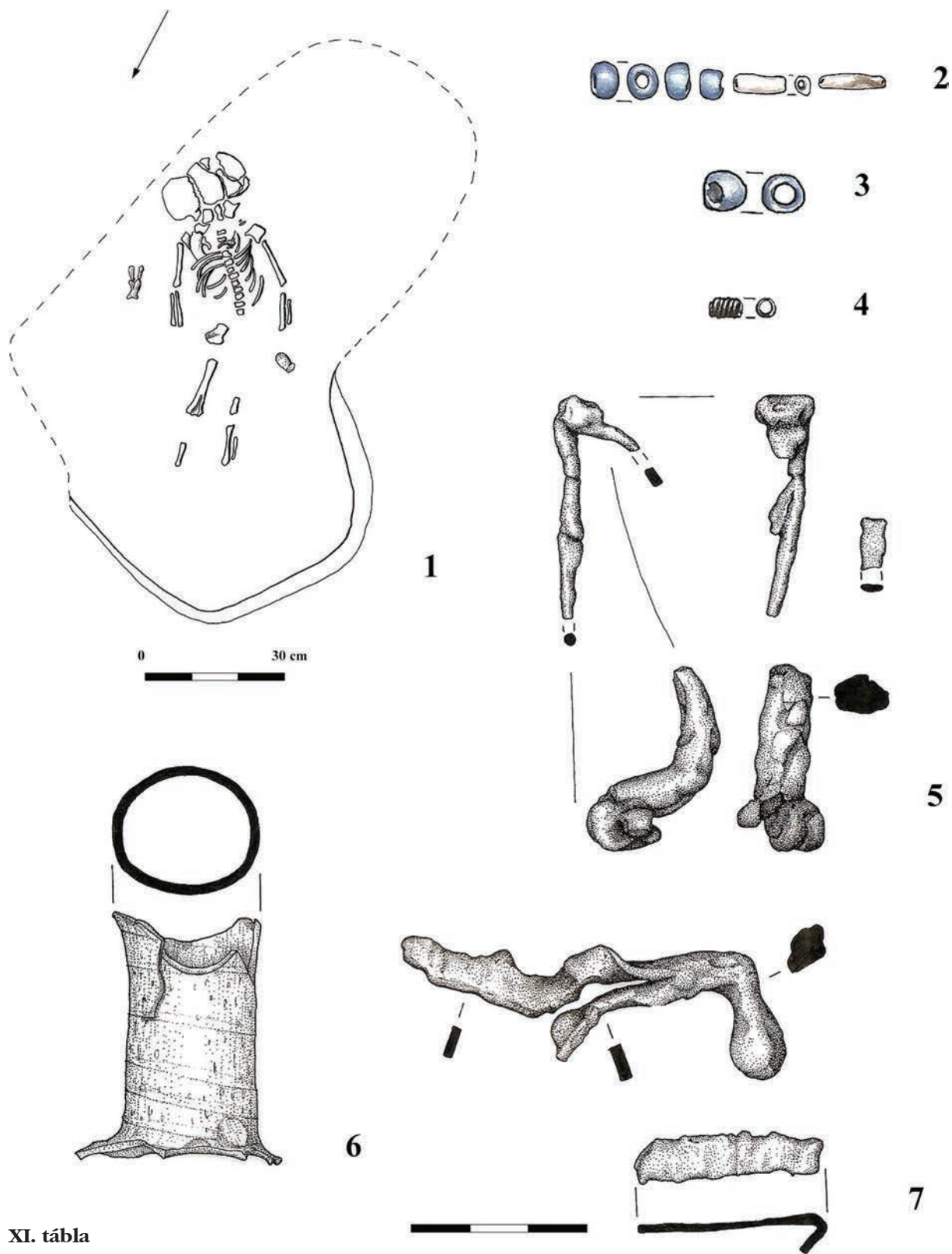

X. tábla

1–3: SNR 137. sír
(100. objektum),
4–8: SNR 139. sír
(102. objektum)

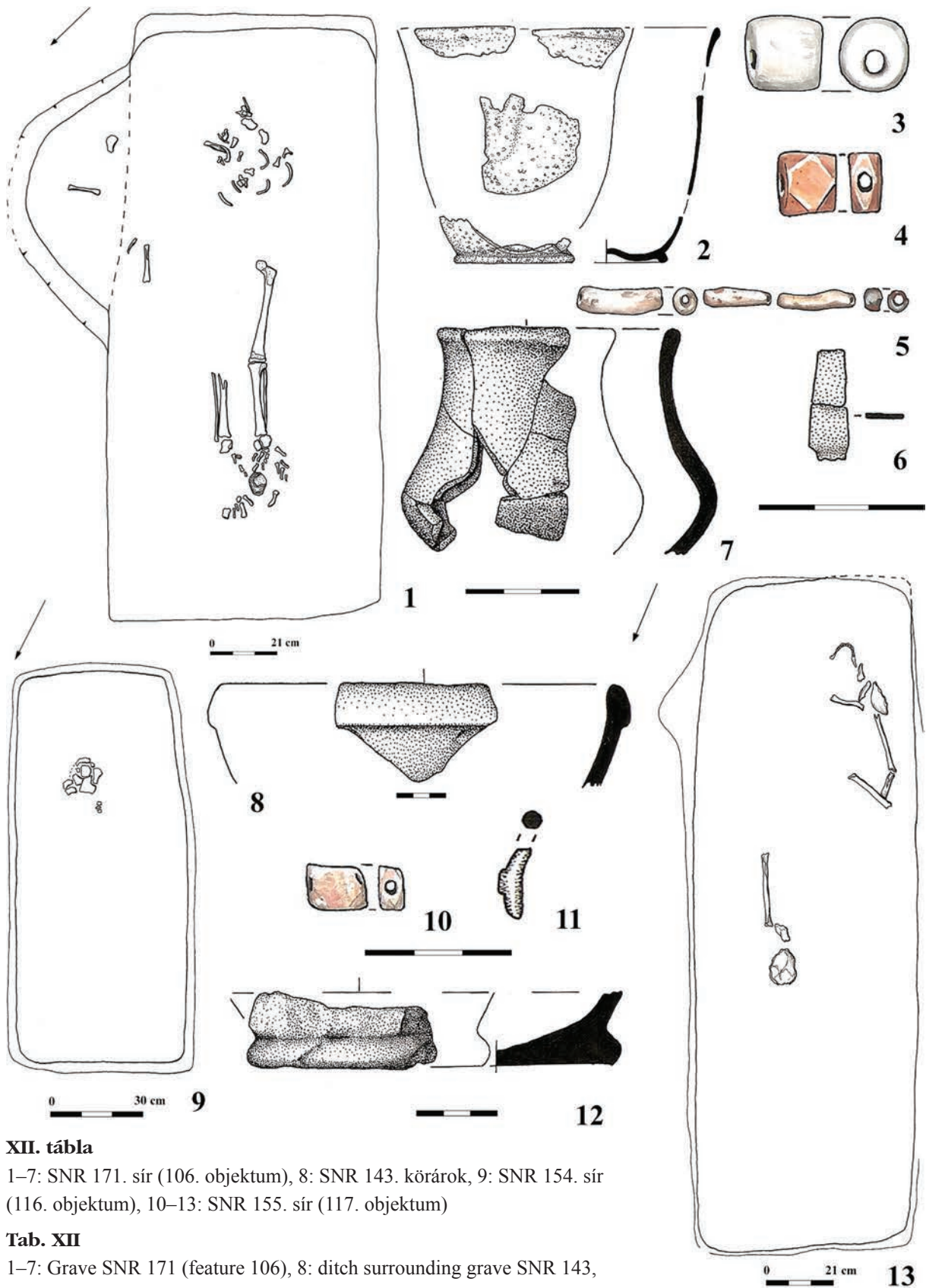
Tab. X

1–3: Grave SNR 137 (feature 100),
4–8: grave SNR 139 (feature 102)

XI. tábla
SNR 140. sír (103. objektum)

Tab. XI
Grave SNR 140 (feature 103)

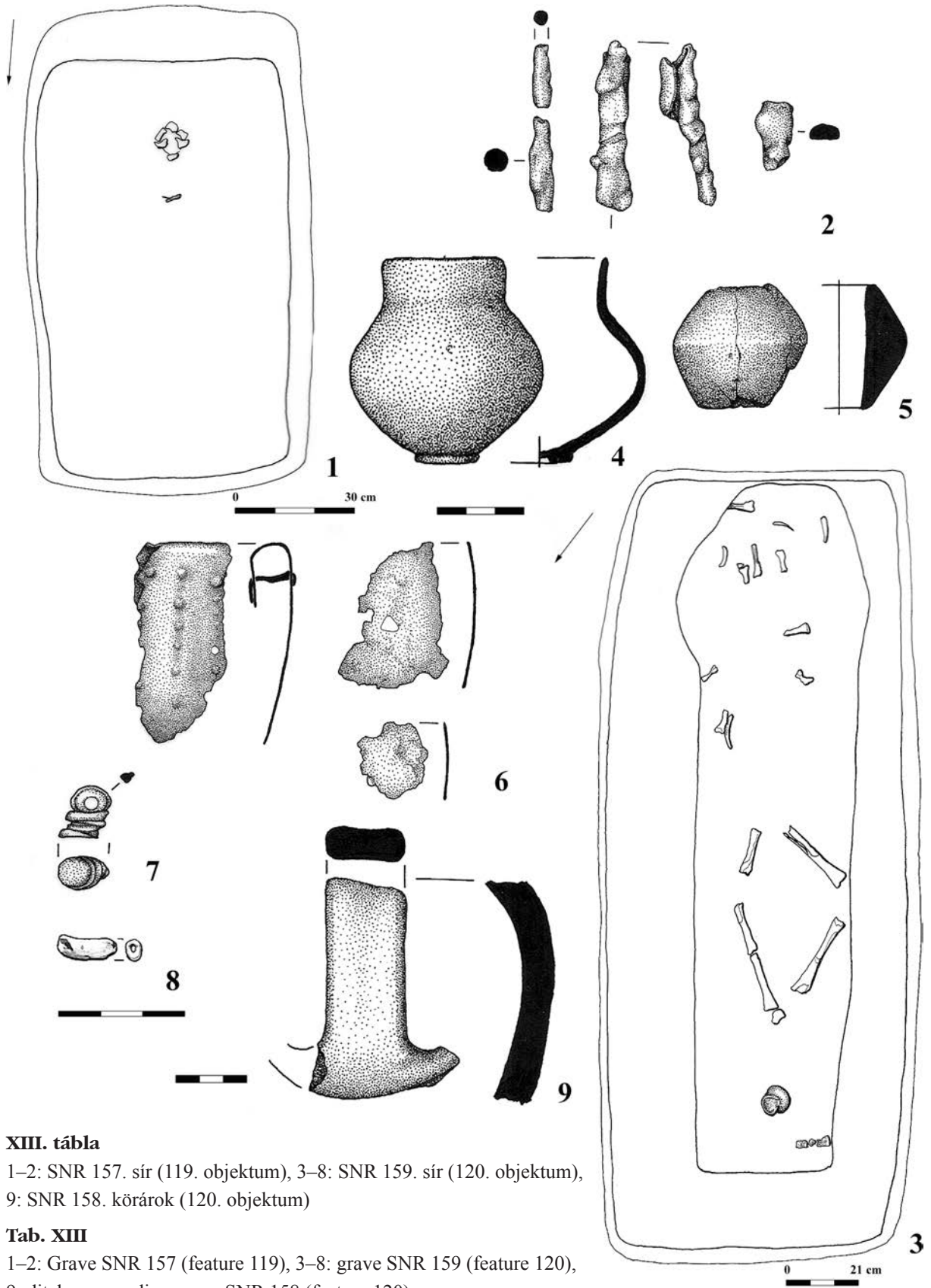

XII. tábla

1–7: SNR 171. sír (106. objektum), 8: SNR 143. körárok, 9: SNR 154. sír (116. objektum), 10–13: SNR 155. sír (117. objektum)

Tab. XII

1–7: Grave SNR 171 (feature 106), 8: ditch surrounding grave SNR 143, 9: grave SNR 154 (feature 116), 10–13: grave SNR 155 (feature 117)

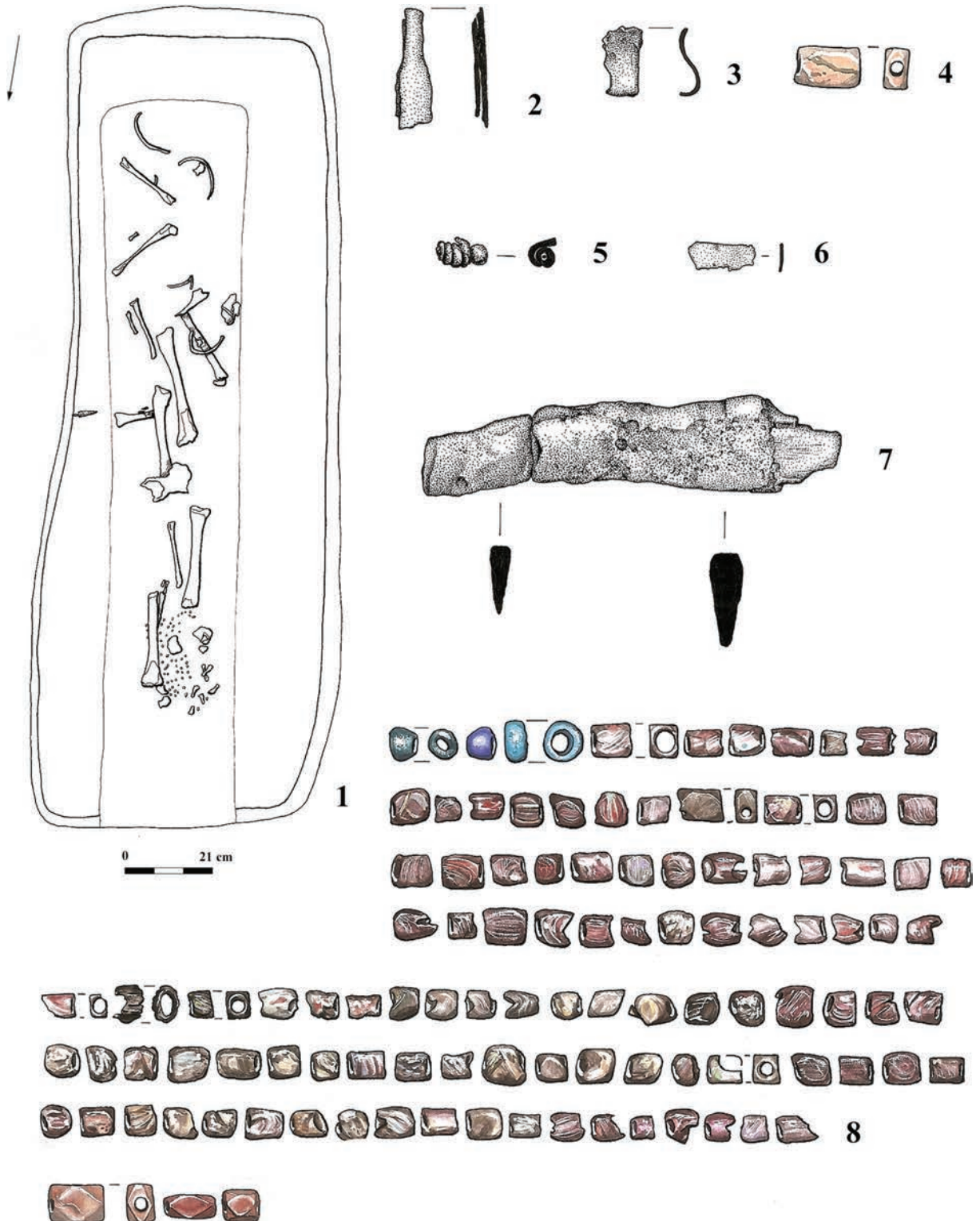

XIII. tábla

1–2: SNR 157. sír (119. objektum), 3–8: SNR 159. sír (120. objektum),
9: SNR 158. körárok (120. objektum)

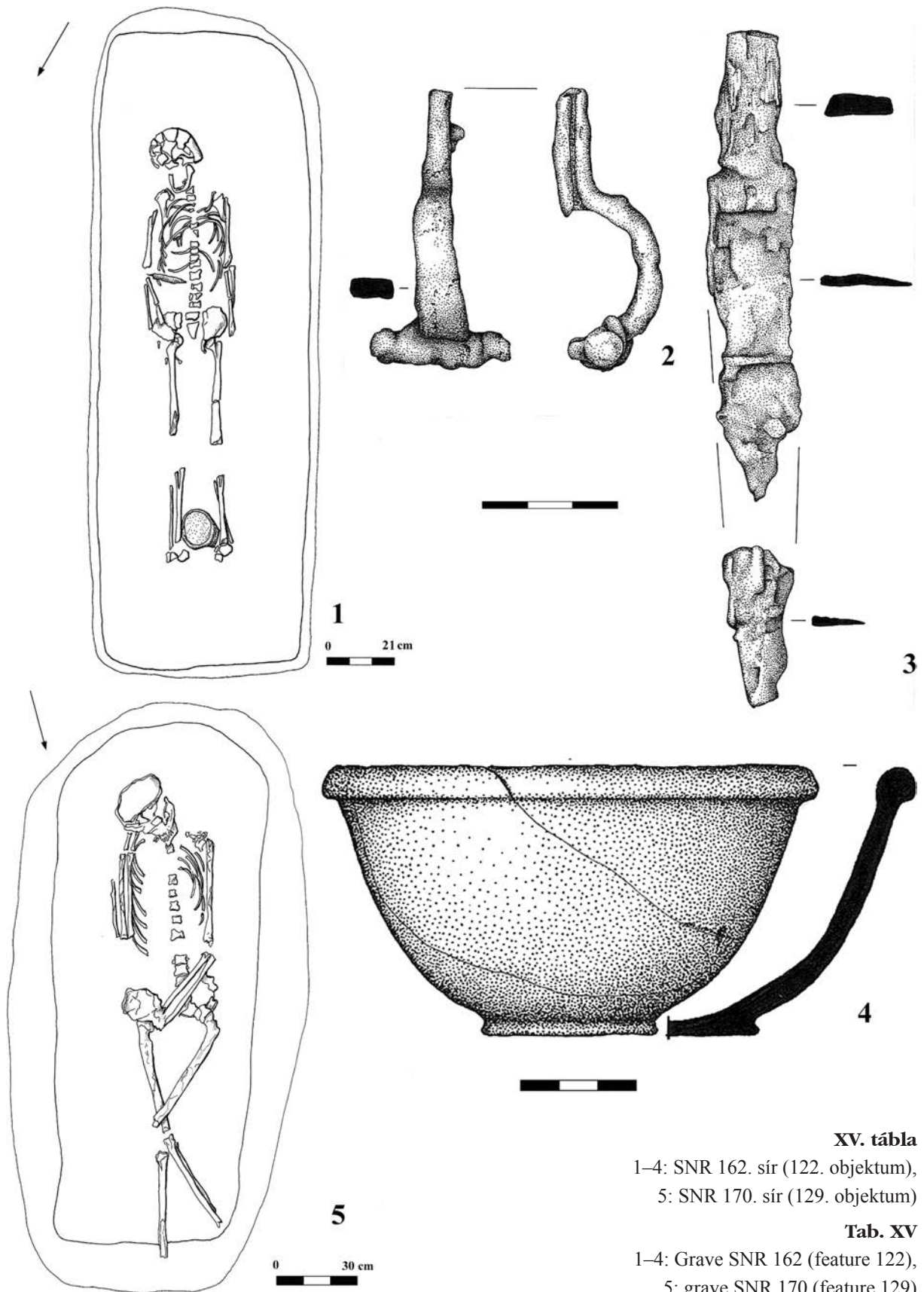
Tab. XIII

1–2: Grave SNR 157 (feature 119), 3–8: grave SNR 159 (feature 120),
9: ditch surrounding grave SNR 158 (feature 120)

XIV. tábla
SNR 160. sír (121. objektum)

Tab. XIV
Grave SNR 160 (feature 121)

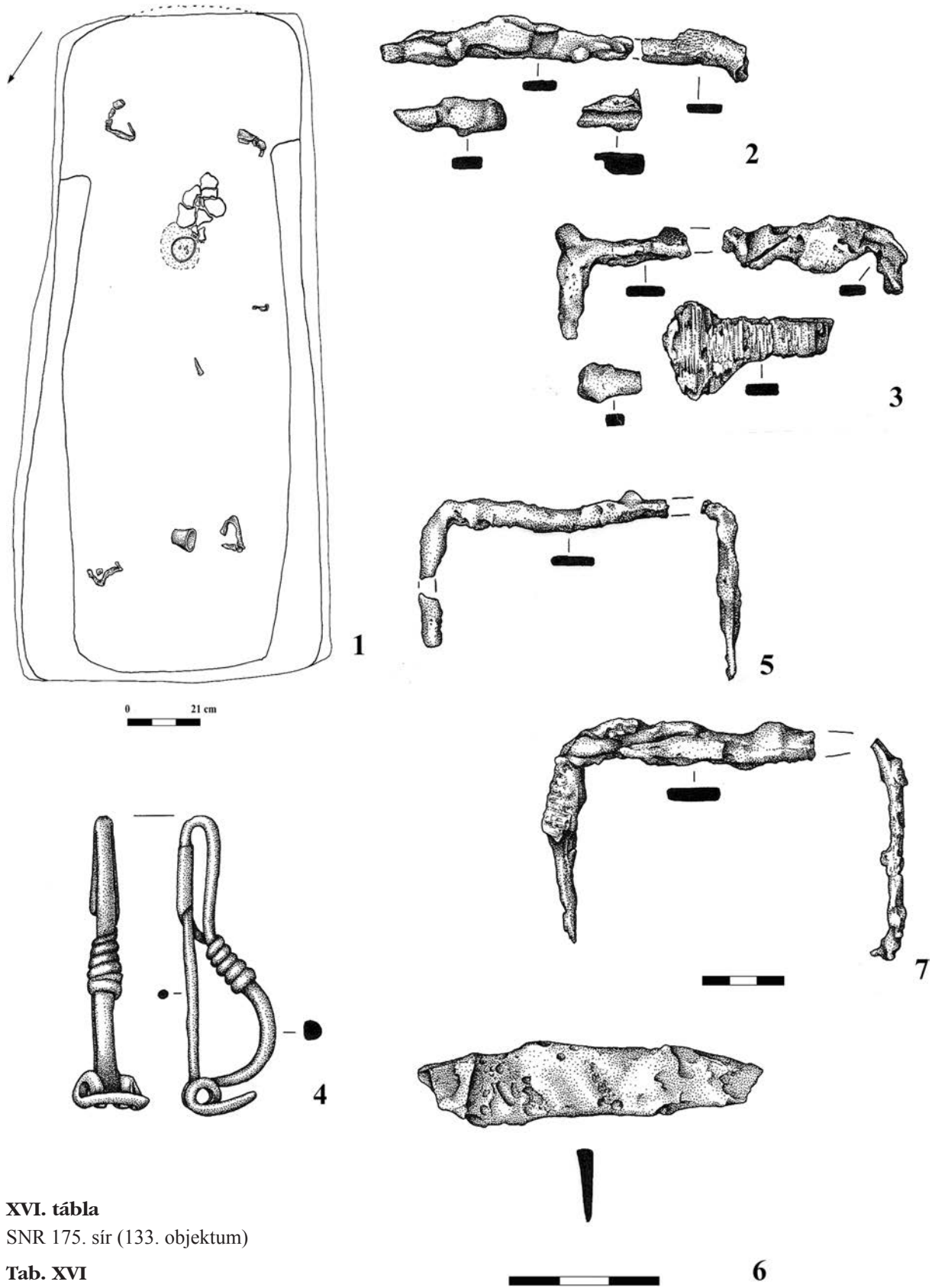

XV. tábla

1–4: SNR 162. sír (122. objektum),
 5: SNR 170. sír (129. objektum)

Tab. XV

1–4: Grave SNR 162 (feature 122),
 5: grave SNR 170 (feature 129)

XVI. tábla
SNR 175. sír (133. objektum)

Tab. XVI
Grave SNR 175 (feature 133)

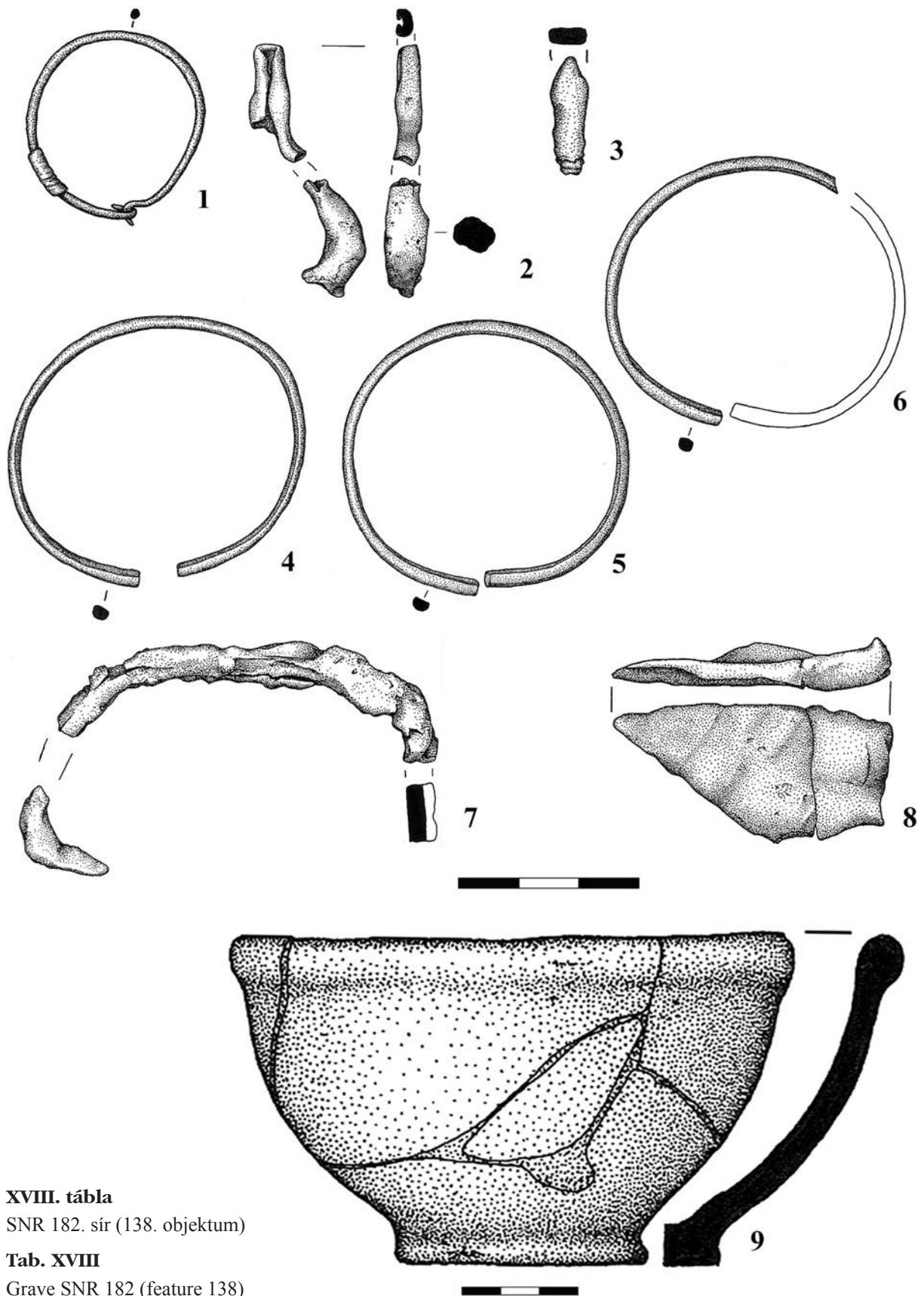

XVII. tábla

1–2: SNR 175. sír (133. objektum),
3–9: SNR 182. sír (138. objektum)

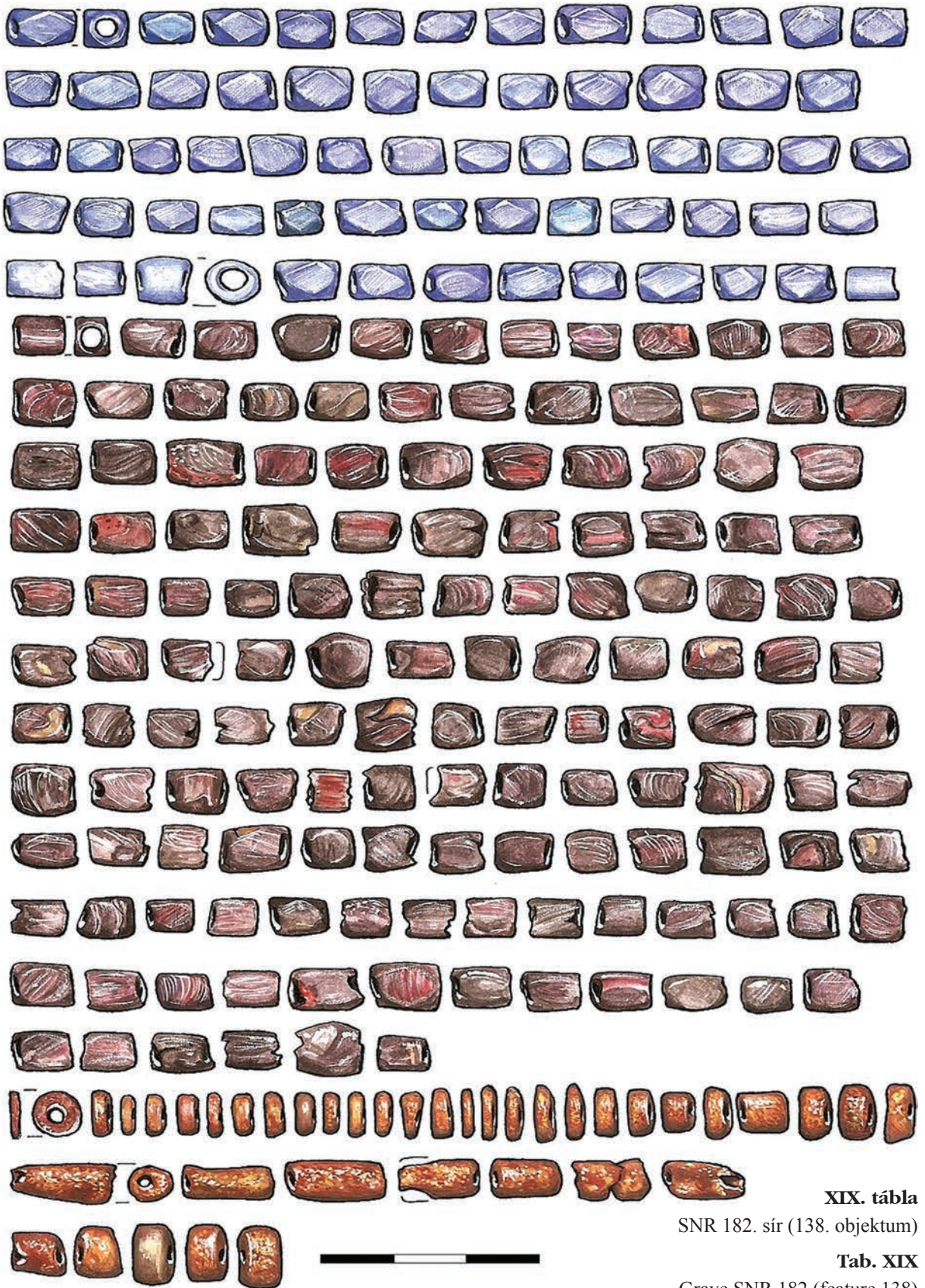
Tab. XVII

1–2: Grave SNR 175 (feature 133),
3–9: grave SNR 182 (feature 138)

XVIII. tábla
SNR 182. sír (138. objektum)

Tab. XVIII
Grave SNR 182 (feature 138)

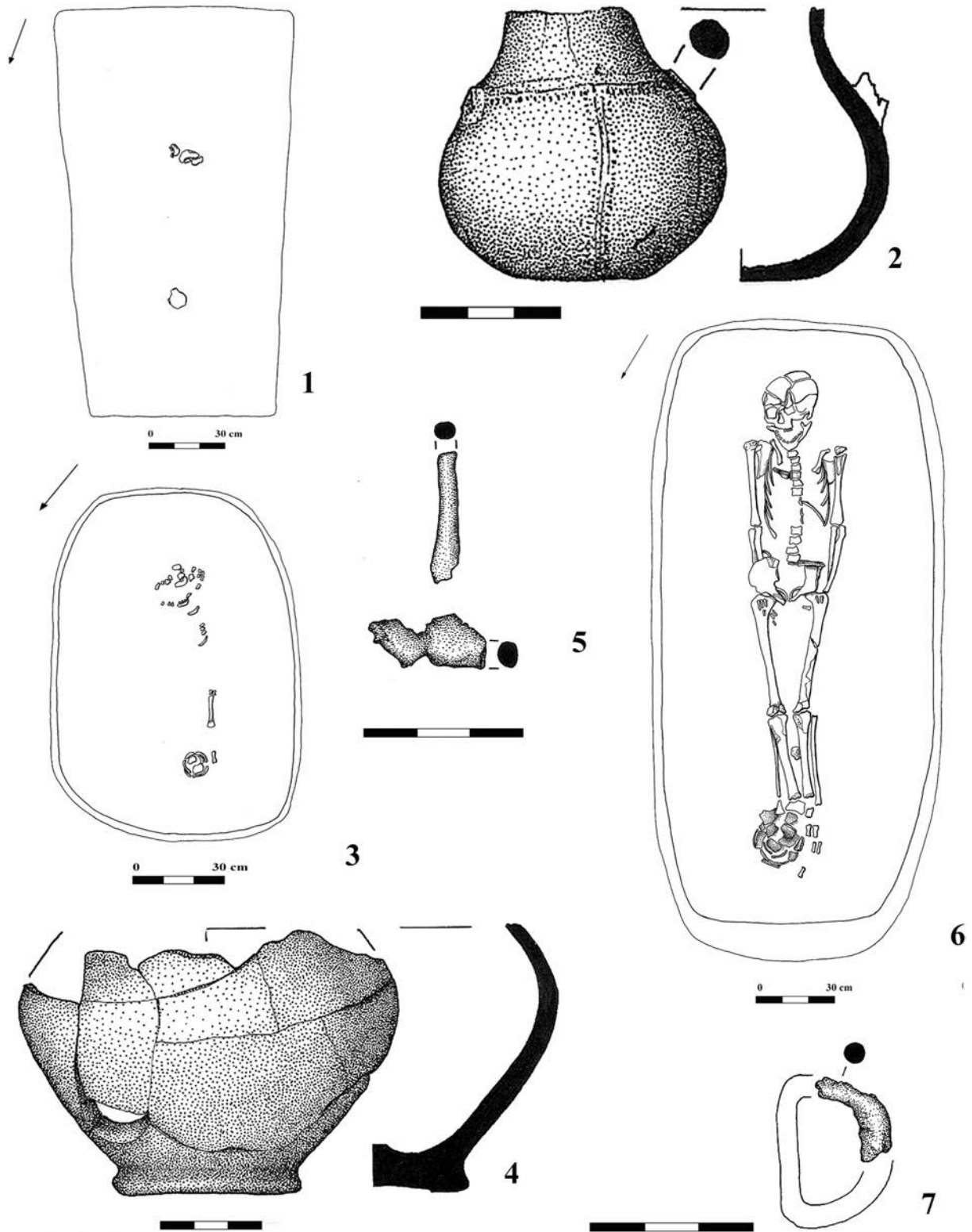

XIX. tábla

SNR 182. sír (138. objektum)

Tab. XIX

Grave SNR 182 (feature 138)

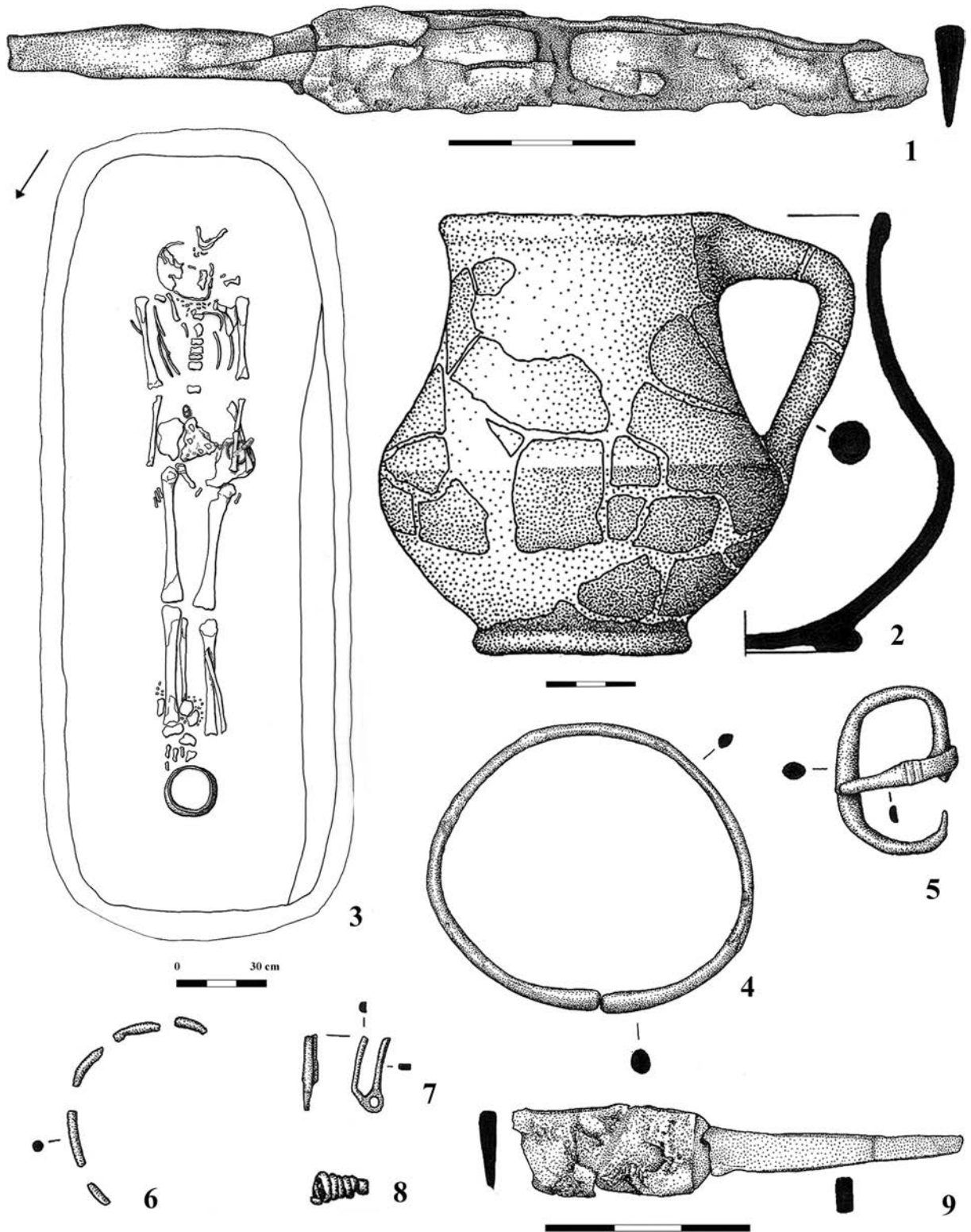

XX. tábla

1–2. SNR 191. sír (141. objektum), 3–4: SNR 196. sír (146. objektum), 5–7: SNR 199. sír (148. objektum)

Tab. XX

1–2: Grave SNR 191 (feature 141), 3–4: grave SNR 196 (feature 146), 5–7: grave SNR 199 (feature 148)

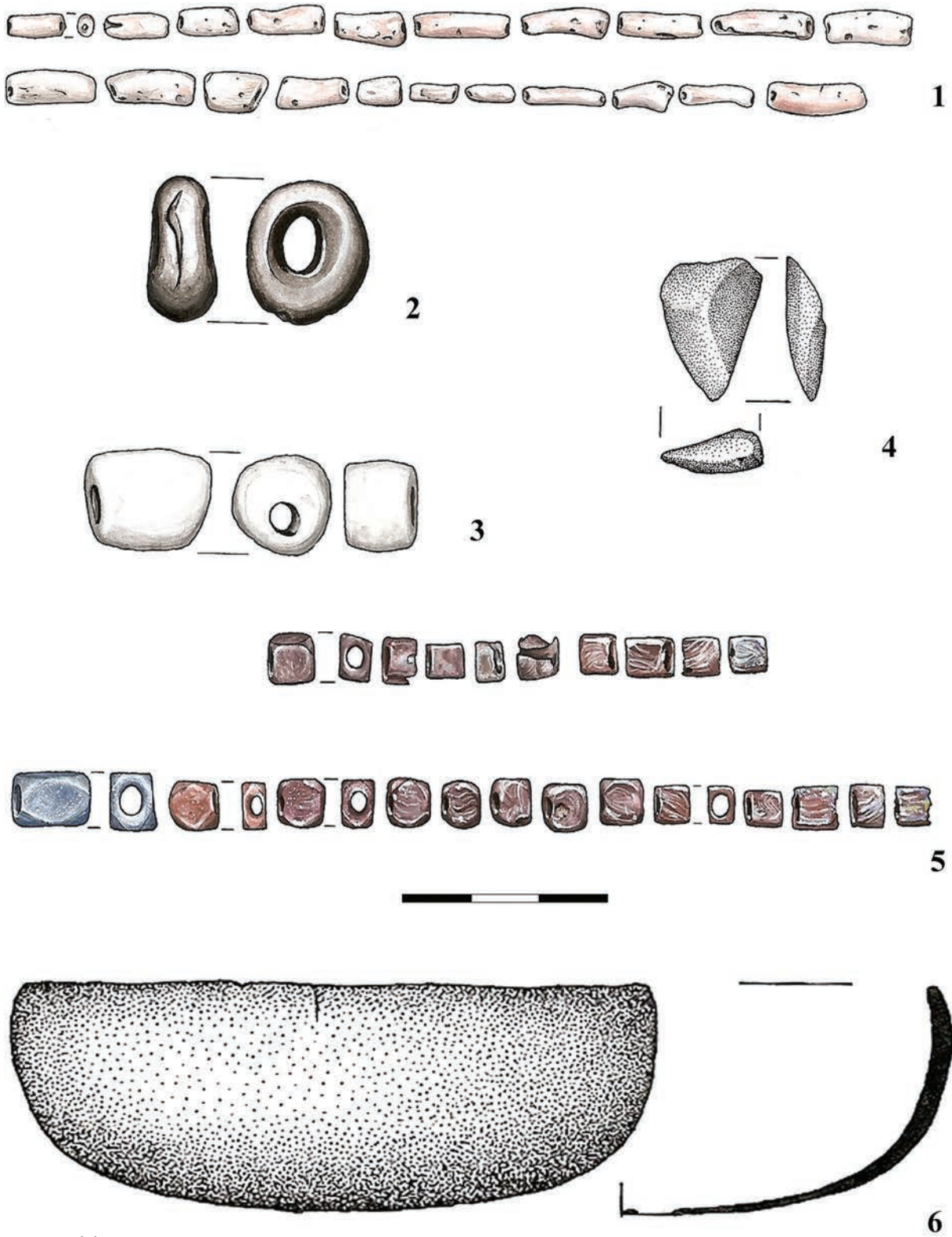

XXI. tábla

1–2: SNR 199. sír (148. objektum), 3–9: SNR 200. sír (149. objektum)

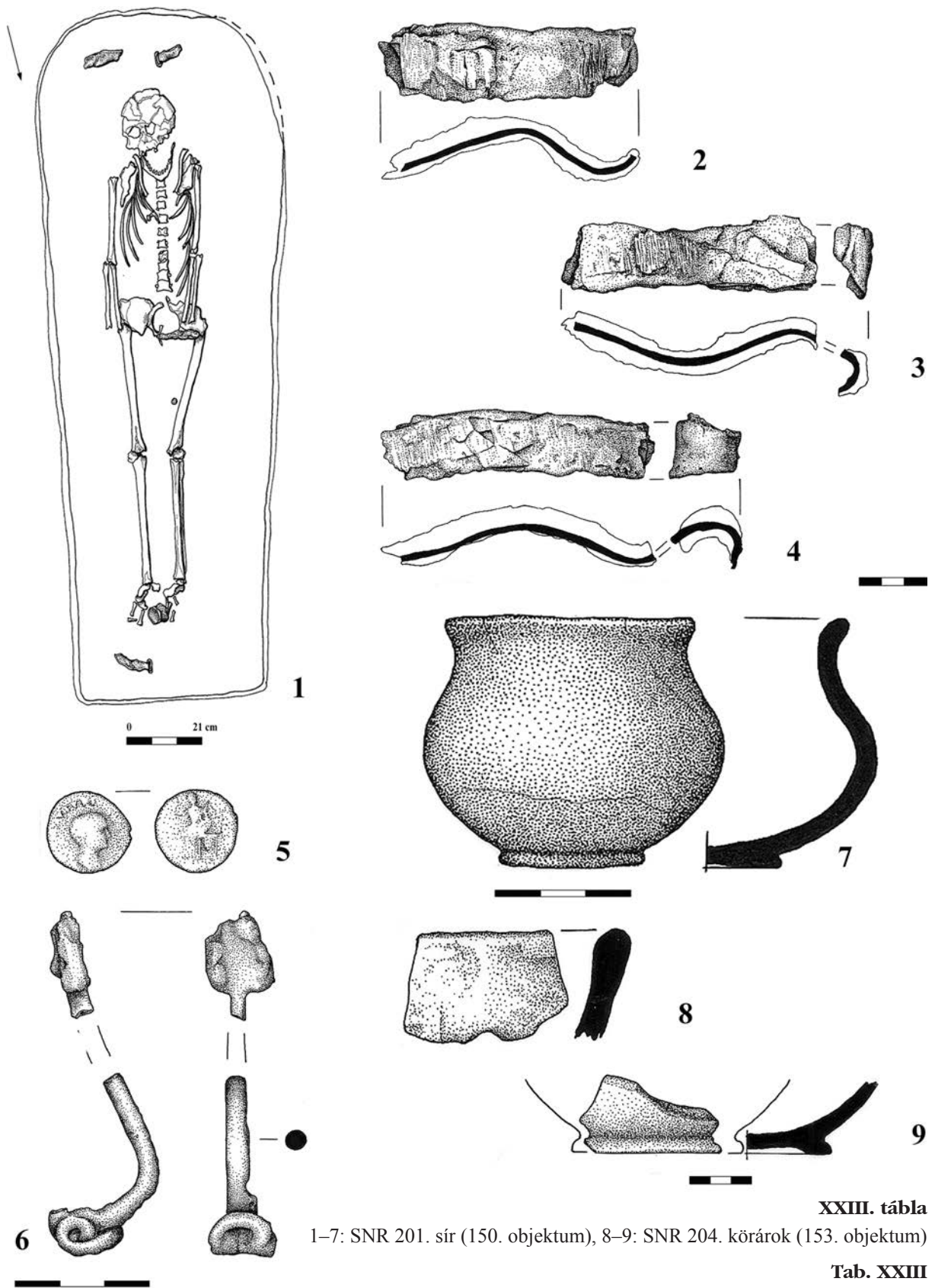
Tab. XXI

1–2: Grave SNR 199 (feature 148), 3–9: grave SNR 200 (feature 149)

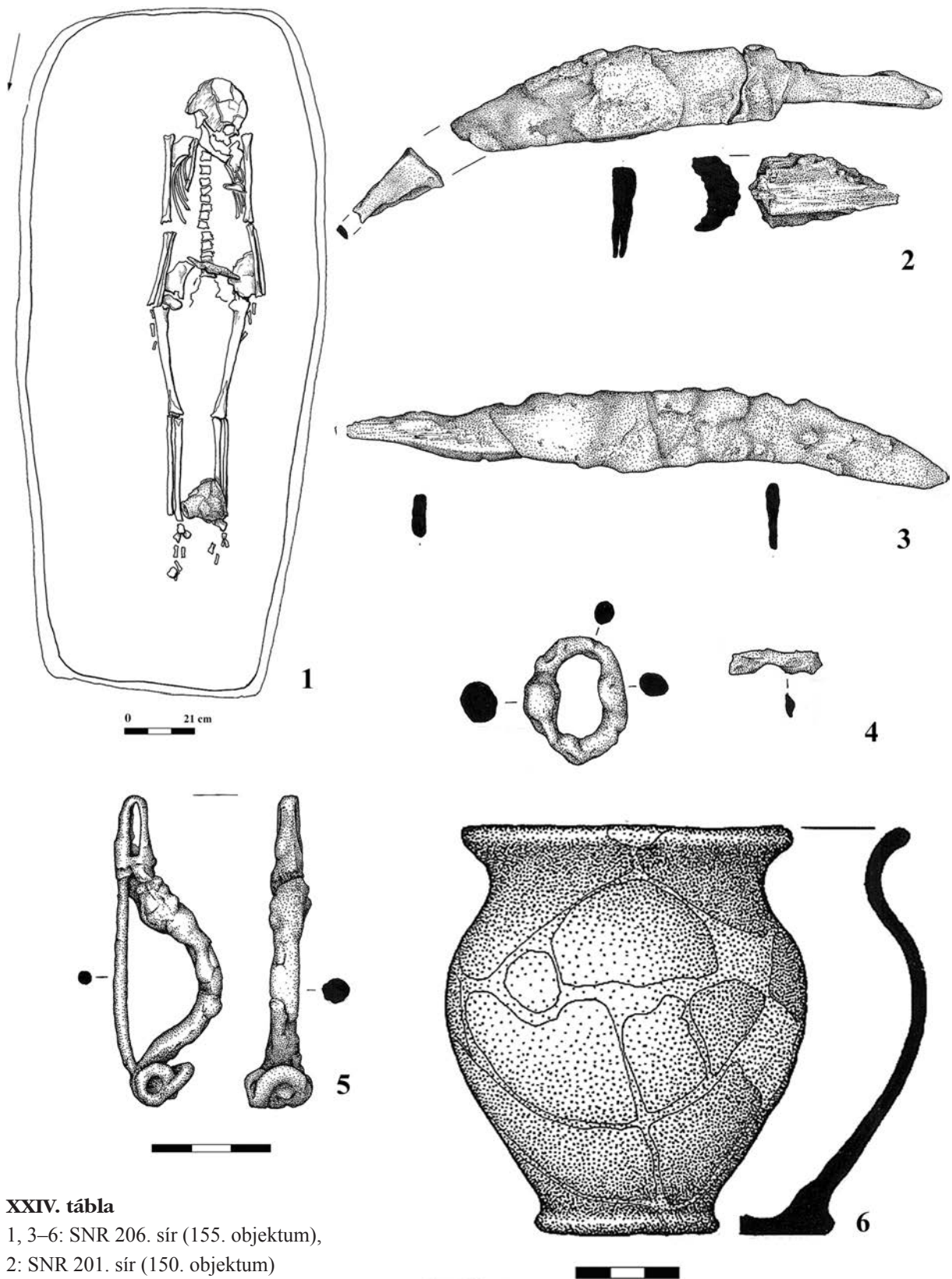

XXII. tábla
SNR 200. sír (149. objektum)

Tab. XXII
Grave SNR 200 (feature 149)

1–7: Grave SNR 201 (feature 150), 8–9: ditch surrounding grave SNR 204 (feature 153)

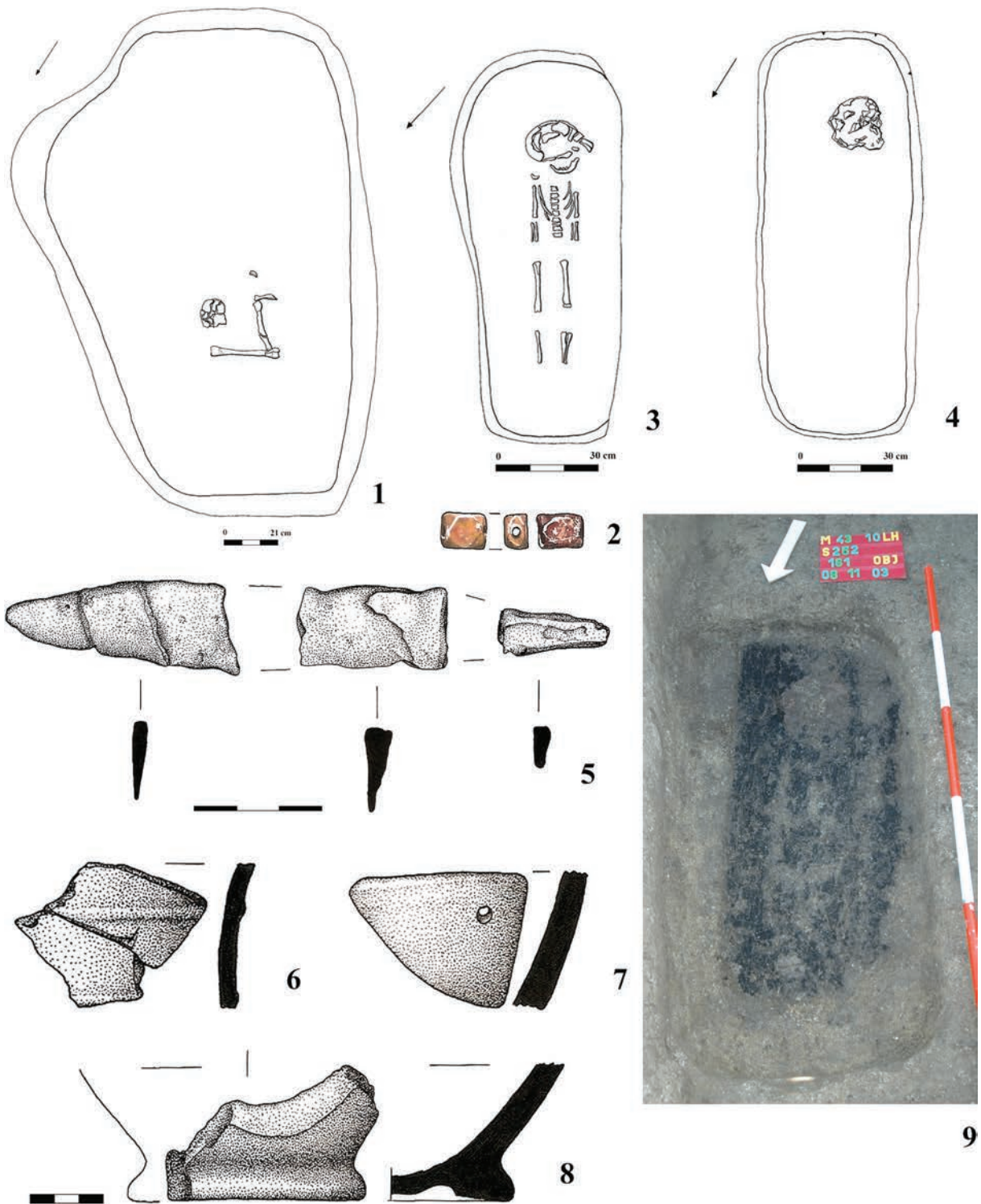

XXIV. tábla

1, 3–6: SNR 206. sír (155. objektum),
2: SNR 201. sír (150. objektum)

Tab. XXIV

1, 3–6: Grave SNR 206 (feature 155), 2: grave SNR 201 (feature 150)

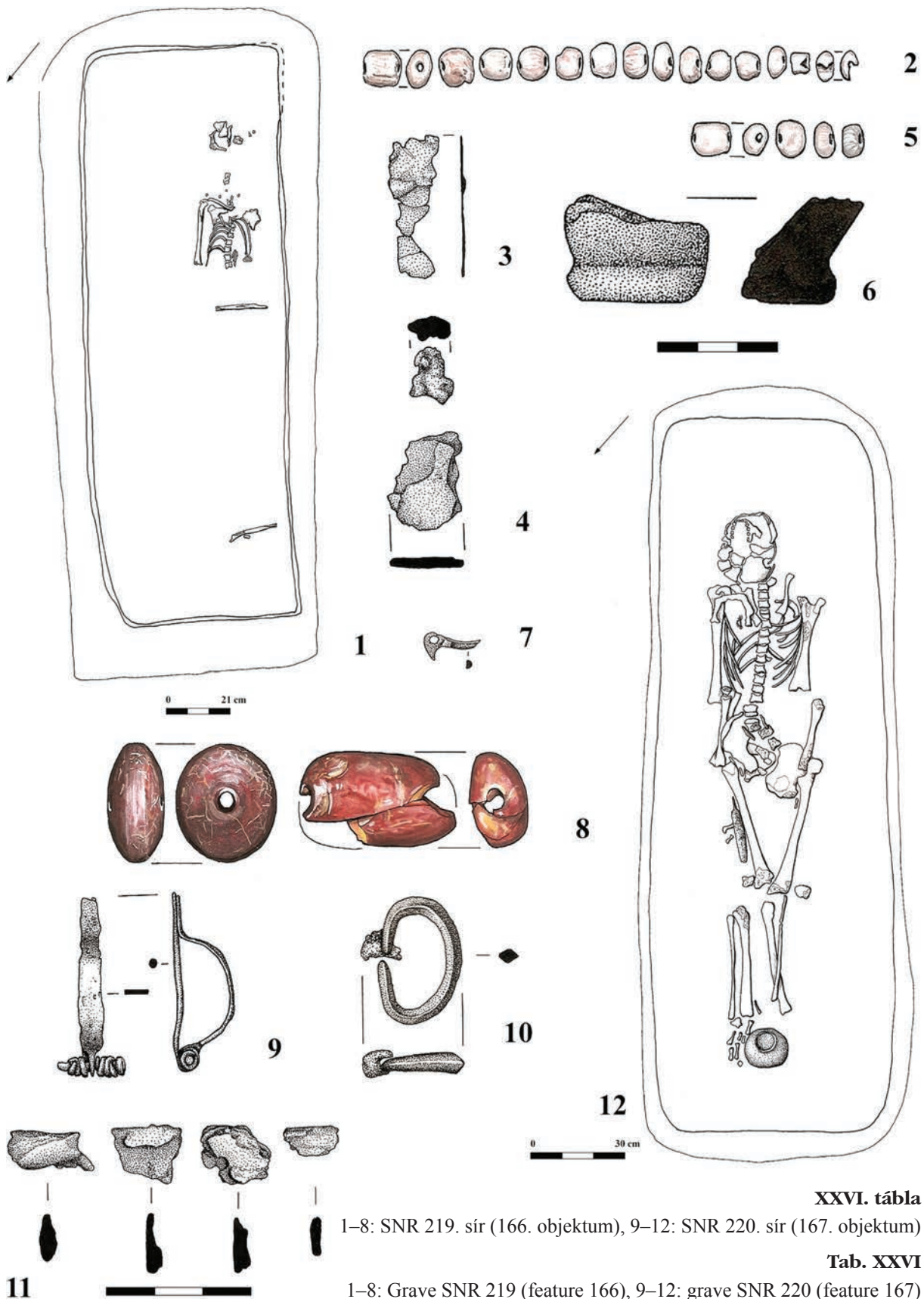

XXV. tábla

1–2, 5: SNR 212. sír (161. objektum), 3: SNR 237. sír (161. objektum),
4, 9: SNR 252. sír (161. objektum), 6–8: SNR 214. körárok (161. objektum)

Tab. XXV

1–2, 5: Grave SNR 212 (feature 161), 3: grave SNR 237 (feature 161),
4, 9: grave SNR 252 (feature 161) 6–8: ditch surrounding grave SNR 214 (feature 161)

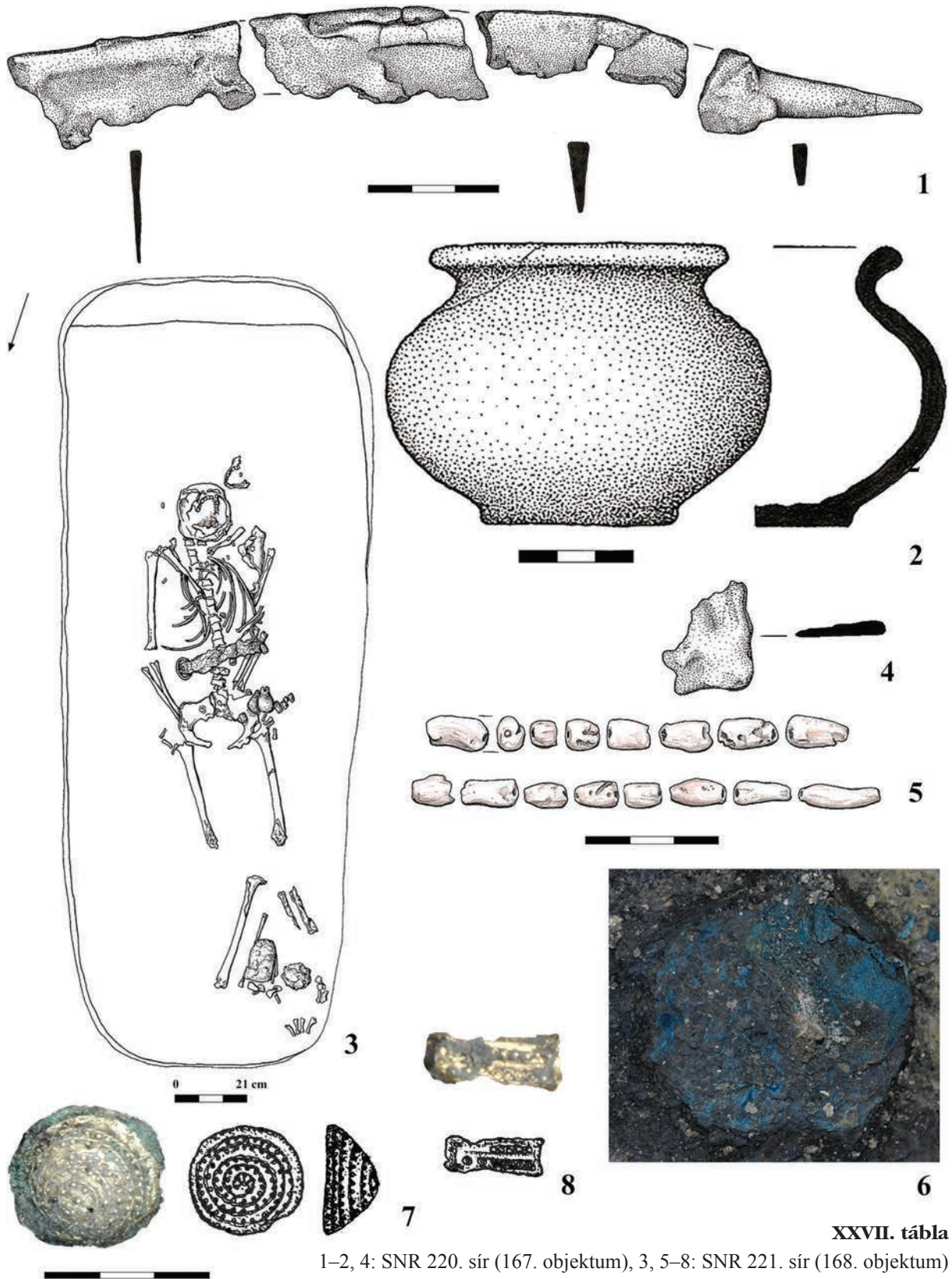

XXVI. tábla

1-8: SNR 219. sír (166. objektum), 9-12: SNR 220. sír (167. objektum)

Tab. XXVI

1-8: Grave SNR 219 (feature 166), 9-12: grave SNR 220 (feature 167)

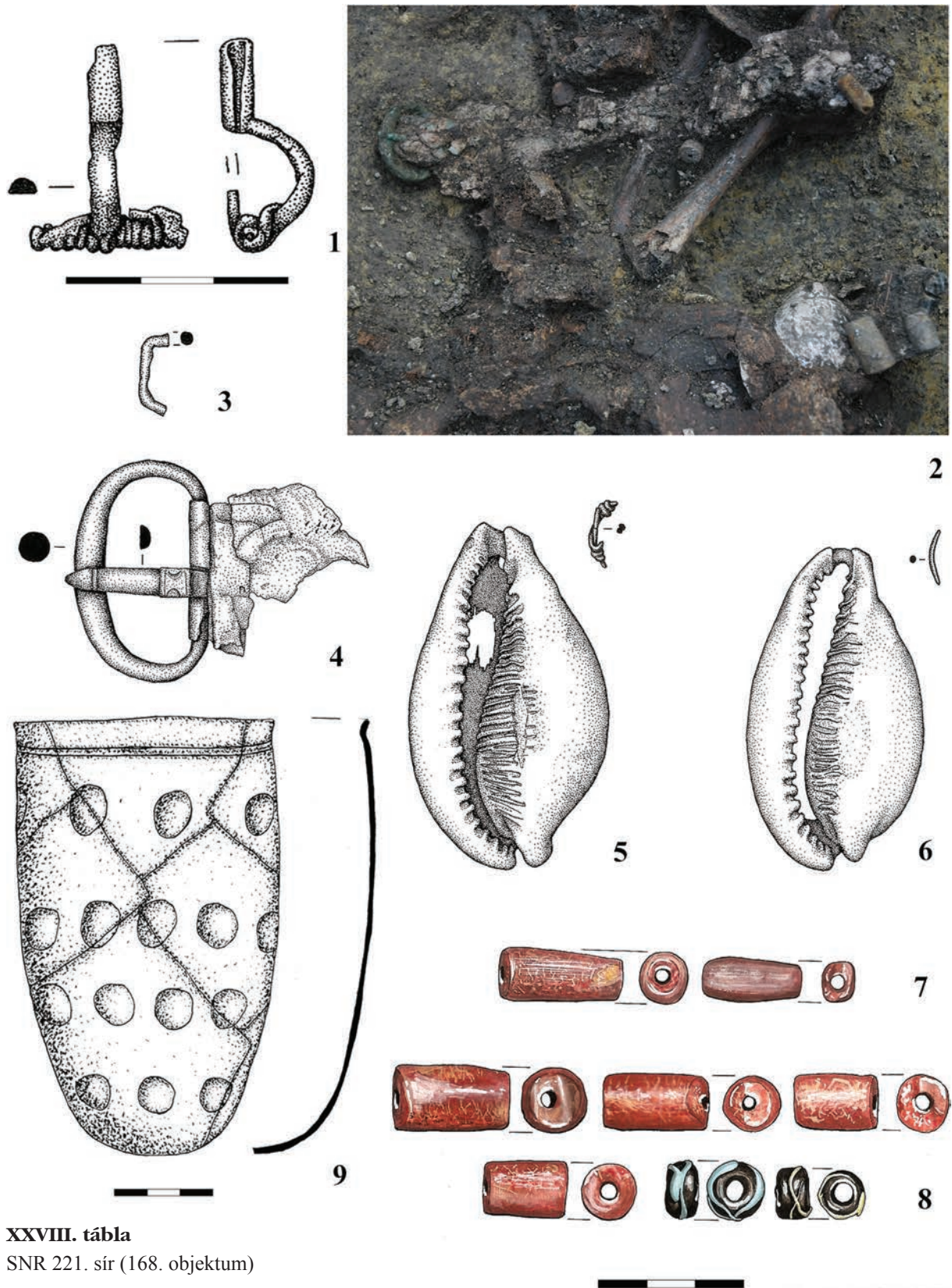

XXVII. tábla

1–2, 4: SNR 220. sír (167. objektum), 3, 5–8: SNR 221. sír (168. objektum)

Tab. XXVII

1–2, 4: Grave SNR 220 (feature 167), 3, 5–8: grave SNR 221 (feature 168)

XXVIII. tábla
SNR 221. sír (168. objektum)

Tab. XXVIII
Grave SNR 221 (feature 168)

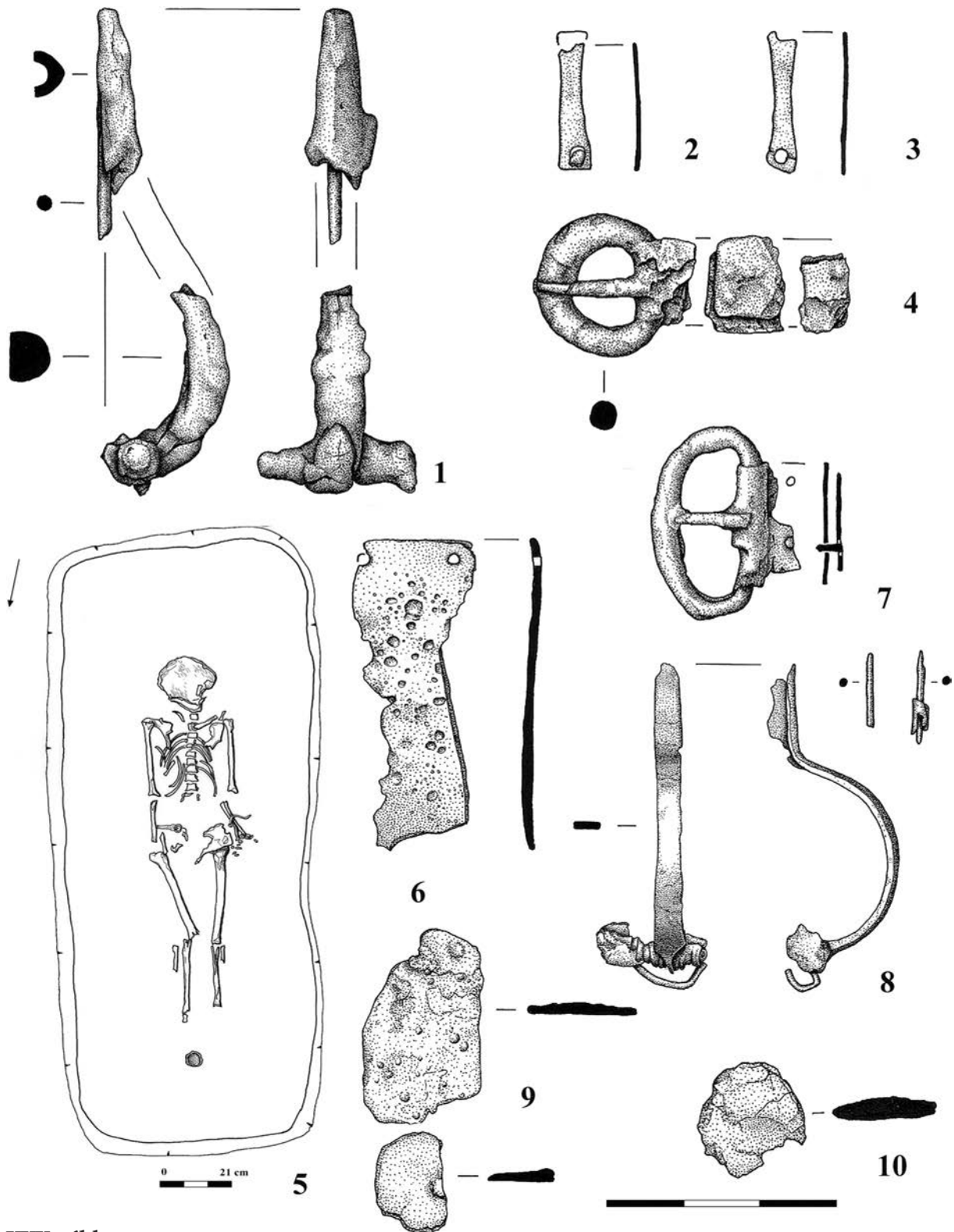

XXIX. tábla

1–2: SNR 221. sír (168. objektum),
 3–4: SNR 224. sír (170. objektum),
 5: SNR 229. sír (175. objektum)

Tab. XXIX

1–2: Grave SNR 221 (feature 168), 3–4: grave SNR 224 (feature 170), 5: grave SNR 229 (feature 175)

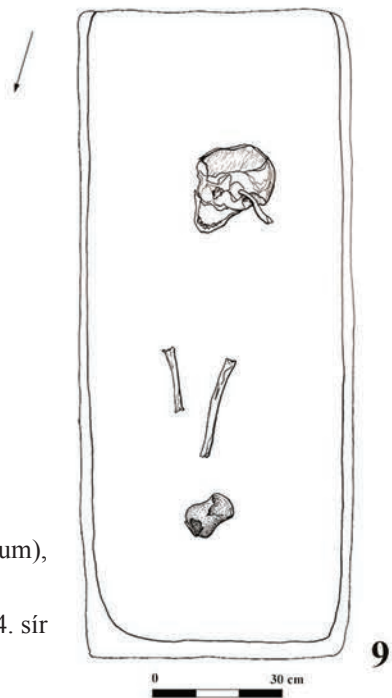
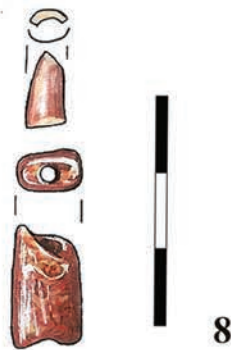
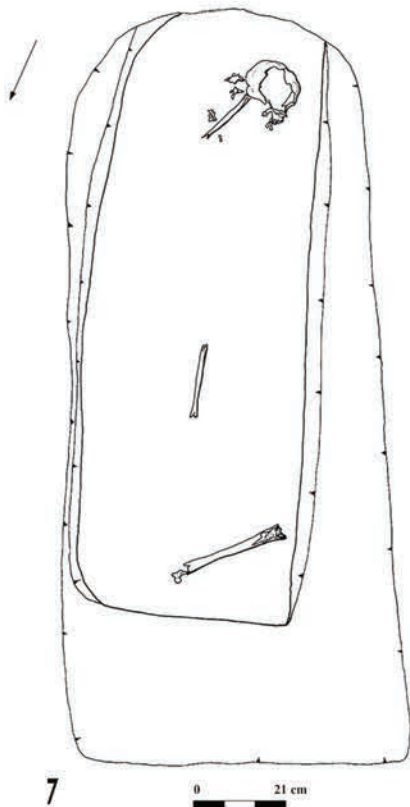
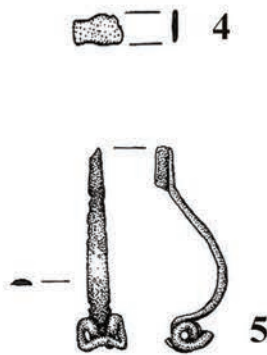
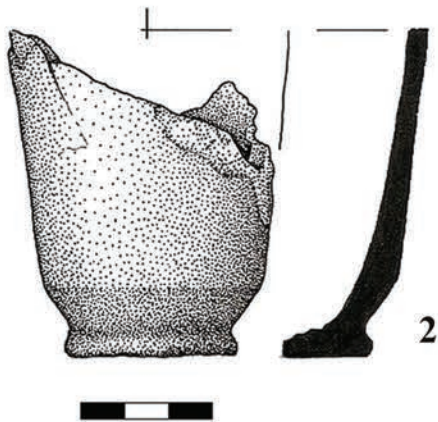

XXX. tábla

1–4: SNR 229. sír (175. objektum), 5–10: SNR 230. sír (176. objektum)

Tab. XXX

1–4: Grave SNR 229 (feature 175), 5–10: grave SNR 230 (feature 176)

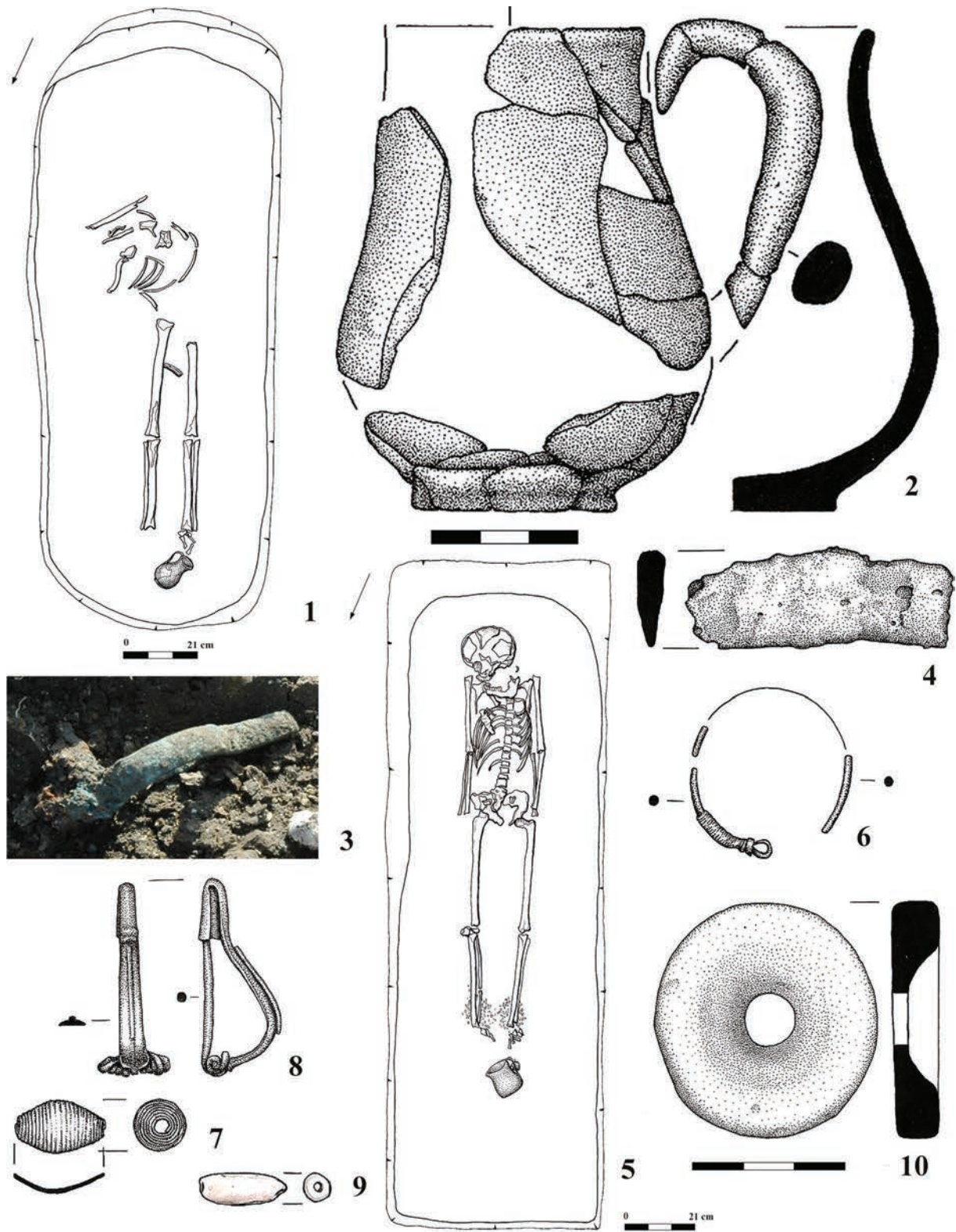

XXXI. tábla

1–2: SNR 230. sír (176. objektum),
3–5, 7–8: SNR 233. sír
(179. objektum), 6, 9: SNR 234. sír
(180. objektum)

Tab. XXXI

1–2: Grave SNR 230 (feature 176), 3–5, 7–8: grave SNR 233
(feature 179), 6, 9: grave SNR 234 (feature 180)

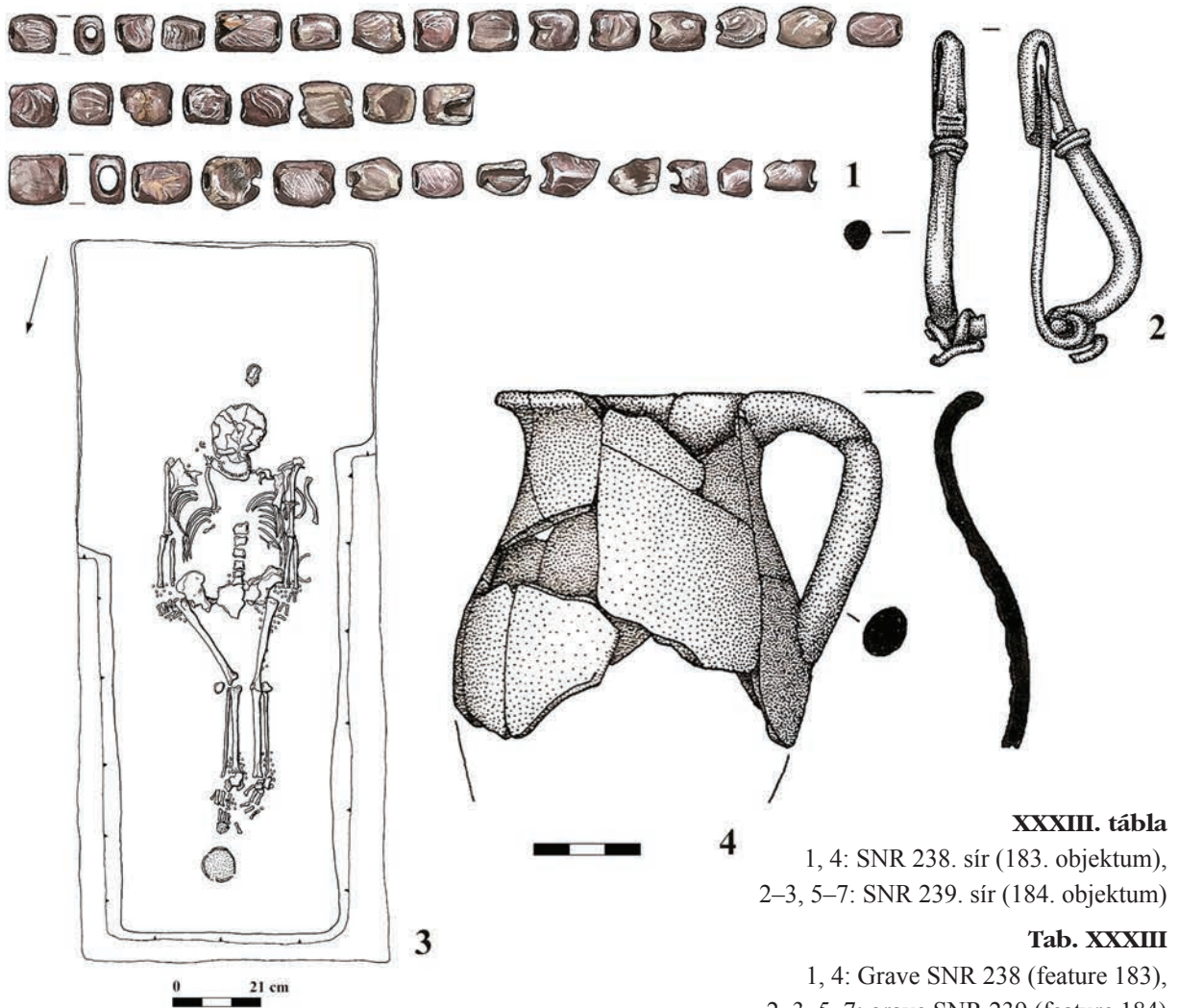

XXXII. tábla

1–4: SNR 235. sír (181. objektum), 5–10: SNR 238. sír (183. objektum)

Tab. XXXII

1–4: Grave SNR 235 (feature 181), 5–10: grave SNR 238 (feature 183)

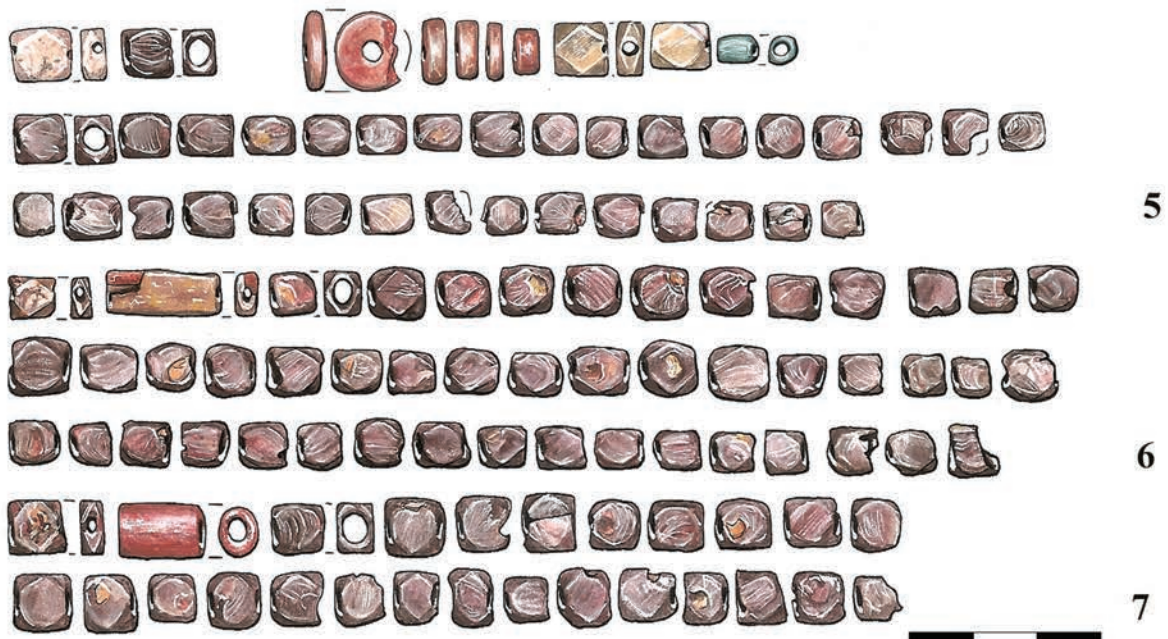

XXXIII. tábla

1, 4: SNR 238. sír (183. objektum),
2-3, 5-7: SNR 239. sír (184. objektum)

Tab. XXXIII

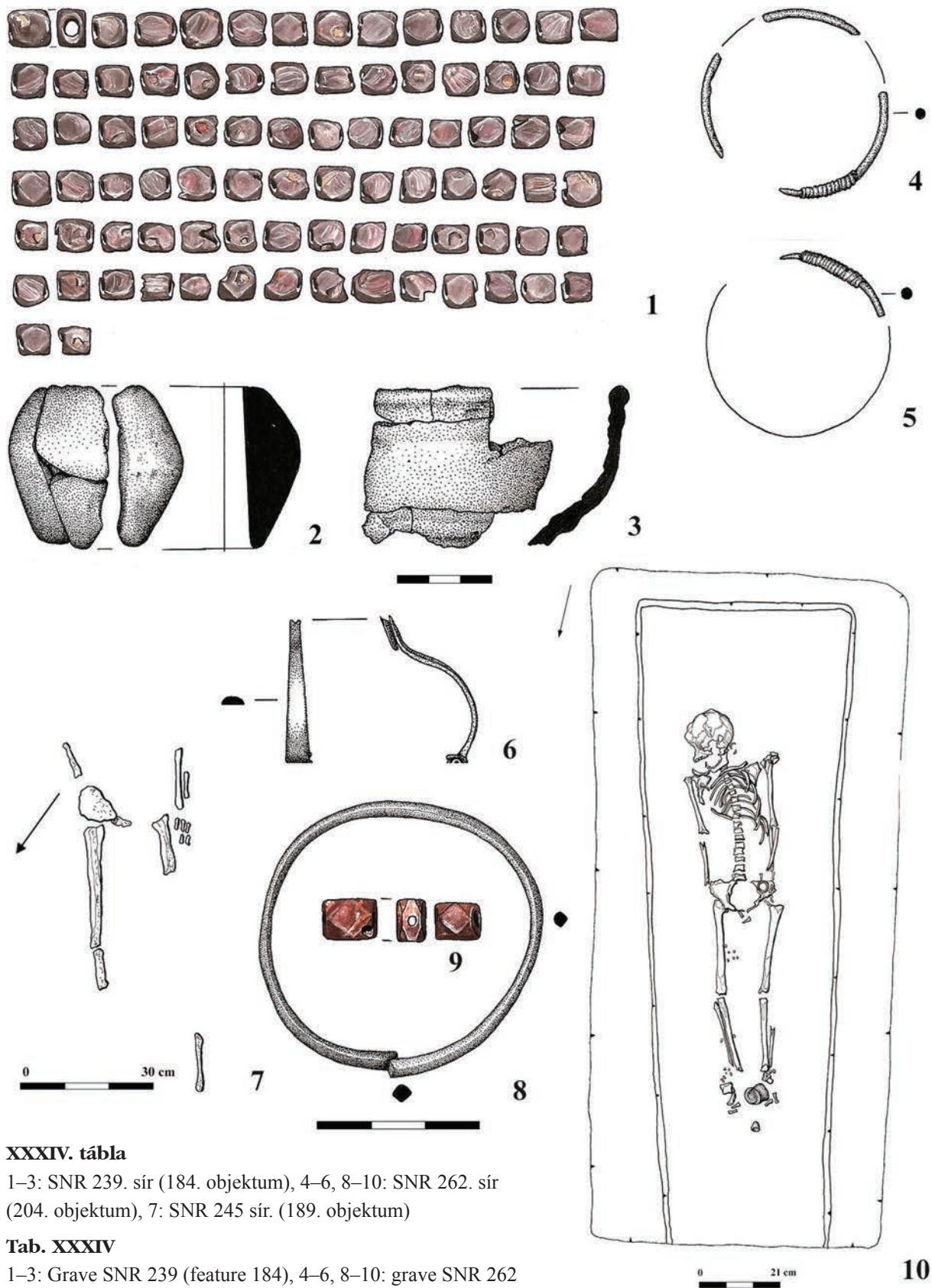
1, 4: Grave SNR 238 (feature 183),
2-3, 5-7: grave SNR 239 (feature 184)

5

6

7

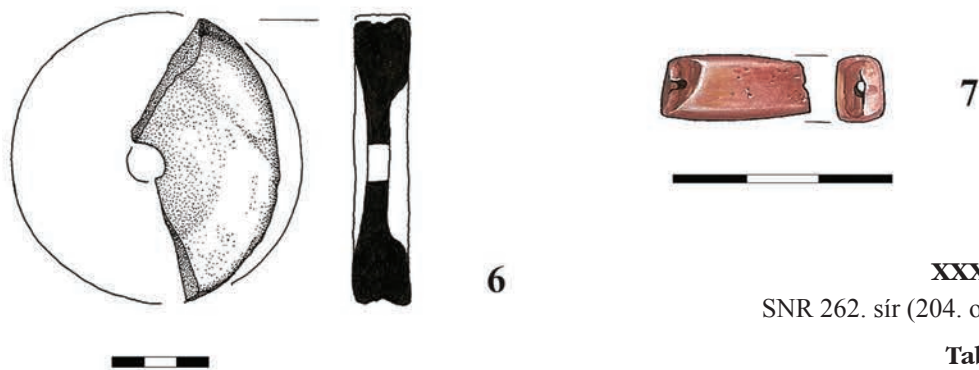
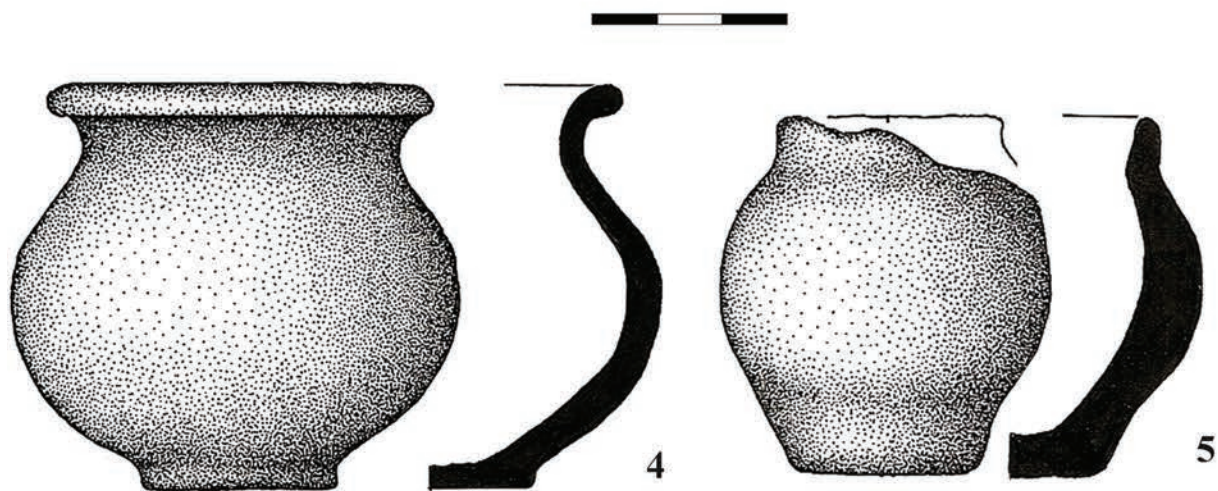
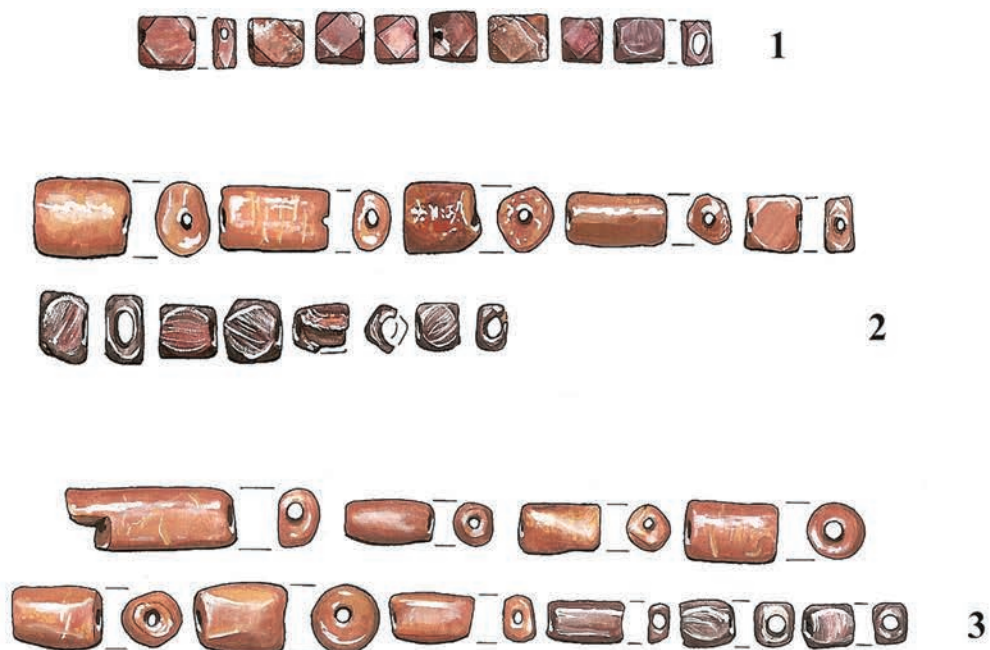

XXXIV. tábla

1–3: SNR 239. sír (184. objektum), 4–6, 8–10: SNR 262. sír (204. objektum), 7: SNR 245 sír. (189. objektum)

Tab. XXXIV

1–3: Grave SNR 239 (feature 184), 4–6, 8–10: grave SNR 262 (feature 204), 7: grave SNR 245 (feature 189)

XXXV. tábla
SNR 262. sír (204. objektum)

Tab. XXXV
Grave SNR 262 (feature 204)

